

# **KÖYHÄT RITARIT**

**Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun  
osallistuneiden lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa**

**Sanna-Liisa Liikanen**

**Ammatillinen lisensiaatin**

**tutkielma**

**Sosiaalityö, yhteisösosiaalityön**

**erikoisala**

**Yhteiskuntatieteiden ja filosofian**

**laitos**

**Jyväskylän yliopisto**

**Kevät 2017**

## TIIVISTELMÄ

### KÖYHÄT RITARIT

#### Luottamus köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kirjoituksissa

Sanna-Liisa Liikanen

Sosiaalityö, yhteisösosiaalityön erikoisala

Ammatillinen lisensiaatin tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Professori Marjo Kuronen

Aika: Kevät 2017

Sivumäärä: 106 sivua + 2 liitettä (7 sivua)

Ammatillisen lisensiaatintutkimuksen tehtävänä on selvittää, mihin köyhien lapsiperheiden vanhemmat luottavat. Tutkimuksessa luottamus määritellään arjessa toimimista helpottavana suhteena, kuten esimerkiksi koettuna tukena tai yhteenkuuluvuutena. Tutkimuksen aineistona on 42 lapsiperheen vanhemman kirjoittamaa Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä –kirjoituskilpailuun osallistunutta kirjoitusta. Kirjoittajat asuvat Etelä-Suomessa kaupunkimaisissa kunnissa ja heistä naisia on kolmekymmentäkahdeksan ja miehiä neljä.

Tutkimus on laadullinen, fenomenologiseen lähestymistapaan sitoutuva eli se pyrkii tavoittamaan kokemusta. Kirjoituskilpailuun osallistuneet kirjoitukset ymmärretään kirjoituksina koetusta arjesta. Aineistoa on käsitelty sisällönanalyysin keinoin teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Teemallisen analyysin perusteella kirjoituksissa kuvattiin luottamusta, epäluottamusta ja luottamusta omaan itseän. Kuvallisten ja kirjallisten tiivistelmien analyysin pohjalta aineistosta löytyi kuusi luottamustyyppiä: Taistelijat, Puolisoon luottavat, Sukuihmiset, Verkostoitujat, Kriitikot ja Kurjat.

Tutkimus osoittaa, että köyhien lapsiperheiden vanhemmat kokevat luottamusta ja epäluottamusta monin eri tavoin. Yhteistä kirjoituksille on se, että viranomaisia ja palvelujärjestelmää kohtaan koetaan usein epäluottamusta. Koetun epäluottamuksen taustalla on palvelujen ja tuen tarpeen kohtaamattomuuden lisäksi huonot asiointikokemukset viranomaisten luona ja palvelujärjestelmässä. Sen sijaan luottamusta koetaan erityisesti omaan lähiverkostoon ja myös omaan selviytymiseen. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että perheiden arjessa läheisverkoston – perheen, suvun ja ystävien – kautta saatu tuki on tärkeää. Luonnollisten yhteisöjen merkitys tulisi huomioida myös vahvemmin sosiaalityössä. Sosiaalityön kehittämisessä huomiota olisi kiinnitettävä asiakkaan kohtaamiseen ja siihen, että asiakkaan saama tuki olisi paitsi konkreettista, myös oikea-aikaisesti annettua.

**Avainsanat:** lapsiperhe, köyhyys, luottamus, sisällönanalyysi

# Sisällys

<b>1 JOHDANTO</b> .....	1
<b>2 LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS</b> .....	5
2.1 Köyhyys ja huono-osaisuus .....	5
2.2 Lapsiperheiden köyhyys tilastoissa.....	8
2.3 Tutkimustietoa lapsiperheiden köyhyydestä .....	11
<b>3 LUOTTAMUS</b> .....	15
3.1 Luottamus – modernin yhteiskunnan sidosaine .....	15
3.2 Luottamus ja luottavaisuus .....	16
3.3 Luottamussuhteet .....	17
3.4 Luottamuksen hankkiminen .....	20
3.5 Luottamus tässä tutkimuksessa .....	22
<b>4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN</b> .....	24
4.1 Tutkimusongelma.....	24
4.2 Aineiston kuvaus ja tehdyt rajaukset .....	25
4.3 Metodologisista valinnoista .....	29
4.4 Sisällönanalyysi kirjoitusten analysoinnin menetelmänä .....	31
4.4.1 Analyysin vaiheet.....	31
4.4.2 Teemoittelu .....	33
4.4.3 Kirjoitusten kuvalliset ja kirjalliset tiivistelmät .....	35
4.4.4 Luottamustyyppien muodostaminen .....	40
<b>5 ARJEN KOKEMUKSIA LUOTTAMUKSESTA</b> .....	42
5.1 Horisontaalinen luottamus ja epäluottamus – luottamus ja epäluottamus kanssaihmiisiin .....	42
5.2 Vertikaalinen luottamus ja epäluottamus – viranomaisasiointi .....	45
5.3 Luottamus omaan selviytymiseen .....	51
5.4 Köyhdyttävät tapahtumat .....	55
<b>6 LUOTTAMUSTYYPIT</b> .....	57
6.1 Luottamustyyppien muodostaminen .....	57
6.2 Taistelijat .....	58
6.3 Puolisoon luottavat.....	63
6.4 Sukuihmiset .....	68
6.5 Verkostoitujat.....	72
6.6 Kriitikot.....	77
6.7 Kurjat .....	80
6.8 Luottamustyyppien koonti .....	85

<b>7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA</b> .....	88
<b>7.1 Luottamus ja sosiaalityö</b> .....	88
<b>7.2 Tutkimusprosessin tarkastelua ja jatkotutkimusideat</b> .....	92
<b>LÄHTEET</b> .....	96
<b>LIITTEET</b> .....	107
<b>LIITE 1. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä –kirjoituskilpailun kutsu</b> .....	107
<b>LIITE 2. Tyyppien muodostaminen</b> .....	109

### **Kuviot ja taulukot**

KUVIO 1 Vuonna 1987 syntyneiden hyvinvoinnin osoittimet heidän vanhempiansa yhteenlasketun toimeentulotuen saantiajan mukaan (Paananen ym. 2012, 28.) s. 7

KUVIO 2 Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet yksinhuoltajakotitaloudet, % toimeentulotukea saaneista kotitalouksista. Lähde: THL:n Sotkanet-tilastotietokanta s.10

KUVIO 3 Luottamuksen tyypit (Ilmonen 2002, 92) s. 17

KUVIO 4 Luottamuksen suhteet s. 18

KUVIO 5 Luottamuksen ja epäluottamuksen kategoriat (Troman 2000, Raatikainen 2011) s. 22

KUVIO 6 Aineistosta poistetut kirjoitukset ja poiston syy s. 27

KUVIO 7 Kirjoittajat ikäryhmittäin esitettynä s. 28

KUVIO 8 Analyysiprosessi s. 31

KUVIO 9 Äidin luottamuskartta s. 37

KUVIO 10 Kartta isän epäluottamuskirjoituksesta s. 38

KUVIO 11 Luottamus lähiverkoston ja luottamus paremmasta tulevaisuudesta s. 39

KUVIO 12 Luottamus hyvinvointivaltioon s. 39

KUVIO 13 Luottamustyyppit luottamussuhteiden avulla esitettynä s. 58

KUVIO 14 Taistelijoitten pelkistetty luottamuskartta s. 59

KUVIO 15 Puolisoon luottavien pelkistetty luottamuskartta s. 64

KUVIO 16 Sukuihmisten pelkistetty luottamuskartta s. 69

KUVIO 17 Verkostoitujien pelkistetty luottamuskartta s. 73

KUVIO 18 Kriitikoiden pelkistetty luottamuskartta s. 78

KUVIO 19 Kurjien pelkistetty luottamuskartta s. 81

KUVIO 20 Luottamustyytit kooten ja pelkistäen s. 87

TAULUKKO 1 Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet lapsiluvun mukaan 1990-2014  
(THL 2015) s. 9

# 1 JOHDANTO

Ajankohtaisessa keskustelussa on ollut säännöllisesti viime vuosien ajan keskustelua lapsiperheiden köyhyydestä. Suomessa lapsiperheiden köyhyysaste on kansainvälisesti katsottuna alhainen (OECD 2015), mutta kuitenkin noin joka kymmenes lapsi elää meilläkin perheessä, jonka tulot ovat alle maamme suhteellisen köyhyysrajan. Pelastakaa Lapset ry:n kyselyyn (2015) vastanneista lapsista 11 prosenttia koki perheensä olevan köyhä tai erittäin köyhä. Lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi työskentelevät järjestöt, kuten esimerkiksi juuri Pelastakaa Lapset (PeLa) ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) ovat nostaneet esille huolensa perheiden ja lasten eriarvoisuuskehityksestä ja vaatimuksia ja keinoja tämän kehityksen katkaisemiseksi.

Lapsiperheiden köyhyys ja lasten elämään vaikuttava taloudellinen eriarvoisuus koskettaa. Meillä jokaisella on kokemuksia lapsuudesta. Olemme olleet lapsia ja useimmilla meillä on myös aikuisen kokemus lapsuudesta ja vanhemmuudesta omien lasten tai muiden läheisten lasten kautta. Tiedämme, että lapselle ryhmään kuuluminen on erityisen tärkeää. Erottuminen jollakin tavalla ryhmästä on riski ryhmästä ulos sulkemiselle. Tiedämme paitsi tutkimusten, myös omien kokemustemme kautta, että harrastukset ovat tärkeitä ja ne ovat usein myös kalliita. Tänä päivänä lasten kulutustottumukset, ympäristön odotukset kuluttamiselle ja erilaiset toiminta-areenat ovat erilaisia, kuin vielä 1980-luvulla, jolloin matkapuhelin oli harvinaista tekniikkaa eikä tuolloin ollut samanlaista sosiaalista mediaa kuin tänään. 2010-luvulla lapsiperheiden kuluttamisessa näkyy entistä vahvemmin hyvinvoinnin polarisoituminen, hyvin toimeentulevat erottautuvat käyttämällä enemmän kulttuuripalveluita ja matkustamalla (Niemi & Raijas 2014). Helka Raivio ja Jarno Karjalainen (2013) määrittelevät osallisuuden riittävänä toimeentulona ja hyvinvointina, mahdollisuutena toiminnalliseen osallisuuteen, jäsenyytenä ja kuulumisena yhteisöihin. Köyhyys voi olla poissulkeva tekijä ja taloudellisten resurssien puuttuminen voi vaikeuttaa lapsen ja perheen osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa ja yhteisöissä.

Kokemamme luottamus liittyy vahvasti kokemaamme hyvinvointiin. Luottamuksesta tehdyt tutkimukset (mm. Heino 2015; Julkunen ym. 2004; Kouvo 2014) osoittavat, että esimerkiksi koettu oikeudenmukaisuus kulkee käsi kädessä kokemamme luottamuksen kanssa. Tutkimusten perusteella voimme sanoa, että pohjoismainen hyvinvointivaltio ja toimivat palvelut lisäävät kansalaisten kokemaa luottamusta paitsi instituutioihin, myös

luottamusta muihin ihmisiin. Luottamus rakentuu suhteissa ja se on haavoittuvaa. Esimerkiksi sosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän kohtaaminen ja vuorovaikutus ovat keskeistä.

Heinäkuussa 2016 uutisoitiin tutkimustulos, jonka mukaan Suomessa kaikkein eniten yhteiskunnan apuun luottivat hyvätuloiset (Taloussanomien 11.7.2016). Tuo työeläketoimijoiden teettämä kysely oli tehty tuhannelle suomalaiselle. Laajemminkin tutkimusten mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaaliturvaan ja palveluihin luotetaan. Ihmiset ovat kokeneet, että he ovat päässeet palveluiden piiriin ja tulleet kuulluksi. Esimerkiksi toimeentulotukea kohtaan koettu luottamus nousi vuosien 2006 ja 2009 välisenä aikana (Muuri 2010). Mutta meillä on myös paljon tutkittua tietoa poiskäännyttämisestä ja palveluiden ja ihmisten tarpeiden kohtaamattomuudesta (mm. Määttä 2012; Saari 2015). Lapsiperheiden kasvaneen köyhyysriskin voi nähdä murentaneen luottamusta suomalaiseen hyvinvointivaltioon. (mm. Jokinen 2012, 199).

Olen aikaisemmin sosiaalityöntekijänä toimiessani tehnyt työtä aikuissosiaalityössä ja lastensuojelun sosiaalityössä pääkaupunkiseudulla suomalaisessa suuressa kaupungissa ja sekä tehnyt myös yhdenmisiä sosiaalityötä kahdessa pienemmässä kunnassa. Sosiaalityöntekijänä kohtasin asiakkaita, joilla oli perheessään vaikeita ja pitkittyneitä taloudellisia ongelmia. Monilla huono-osaisuus ja sosiaalityön asiakkuus sekä toimeentulotuessa että lastensuojelussa oli jatkunut pitkään, monilla perheillä useamman sukupolven ajan. Myös tutkimustieto vahvistaa, että lastensuojelun asiakaslapsen tulevat usein köyhistä perheistä. Noin puolet lastensuojelun uusista asiakasperheistä on ollut tai on parhaillaan toimeentulotuen asiakkaita (Heino 2007). Toimeentulotuella voidaan turvata välttämätön toimeentulo, mutta se ei taivu ihmisten ja perheiden yksilöllisiin tilanteisiin ja tarpeisiin eikä sitä ole tarkoitettukaan pitkäaikaiseksi tueksi, mitä se viime vuosikymmenet, 1990-luvun laman jälkeen on ollut (mm. Ahola & Hiilamo 2013, 11).

Ihmisen hyvinvointi on monesta asiasta koostuva ja taloudellinen hyvinvointi on sen yksi osa. Hyvinvointia voimme tarkastella esimerkiksi Erik Allardtin (1976) having - loving - being jaottelun kautta. Having liittyy materiaalisiin resursseihin, loving ihmissuhteisiin ja being mahdollisuuksiin toimia ja vaikuttaa, osallisuuteen. Hyvinvointia voi lähestyä myös pääoman käsitteiden kautta. Ranskalaisen sosiologian klassikon Pierre Bourdieun mukaan me käymme jatkuvasti kamppailuja pääomien kentillä. Kulttuurisella, sosiaalisella ja taloudellisella pääomalla on myös taipumus paitsi periytyä, myös muuttua toisikseen (Siisiäinen 2005). Ihmisen osallisuuden vahvistuessa ja sosiaalisen pääoman kasvaessa myös hänen

koettu hyvinvointinsa lisääntyä. Luottamus ymmärretään sosiaalisen pääoman keskeisenä rakennusaineena ja siksi tässä tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan, mihin köyhyydestä kirjoittavat lapsiperheiden vanhemmat luottavat ja mihin he eivät luota.

Lähdin tekemään sosiaalityön ammatillista lisensiaatin työtä sosiaalityöhön ja erityisesti aikuisten parissa tehtävään sosiaalityöhön kohdistuvasta luottamuksesta. Sain käyttöni Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n vuonna 2006 keräämät Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä – kirjoituskilpailuun osallistuneet kirjoitukset. Kirjoituskilpailuun osallistui yhteensä noin 850 kirjoitusta. Alkuperäisenä ajatukseni oli tutkia, miten lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa näkyy luottamus sosiaalityöhön. Alustavan lukemisen perusteella totesin, että sosiaalityö näyttäytyi lapsiperheiden vanhempien kirjoituksissa niukasti. Näin *tutkimuskysymykseni muotoutui kysymykseksi, mihin köyhät lapsiperheiden vanhemmat kertovat luottavansa.*

Tutkimuksellani on ollut jo jatko-opintojen ideapaperista alkaen nimi, Köyhät ritarit. Mielestäni taloudellisesti tiukoilla sinnittelevät perheet ovat tässä ajassa eläviä selviytyjiä, luukkujen, hakemusten ja erilaisten tukiverkoston tai paremminkin niiden puutteen kanssa taiteilevia arjen sankareita. Näen tärkeänä tuoda esille ihmisten kokemuksia köyhyydestä, arjessa koetusta luottamuksesta ja epäluottamuksesta. Kuitenkin on muistettava, että tutkimusaineiston muodostavat kirjoitukset ovat kertomuksia koetusta köyhyydestä. Kirjoituskilpailuun osallistuneita kirjoittajia ei ole pyydetty kertomaan koetusta luottamuksesta tai epäluottamuksesta. Kirjoitukset eivät siten ole luottamuskirjoituksia.

Taloudellinen köyhyys ei välttämättä tarkoita köyhää elämää. Köyhyyttä tutkittaessa on huomioitava, että ihmiset myös tekevät valintoja ja he voivat siten myös valita taloudellisesti niukan tavan elää ja kuluttaa. Tutkimuksen alussa esittelen keskeiset käsitteeni, köyhyyden ja luottamuksen. Aloitan esittelemällä lyhyesti köyhyyden määritelmän ja taloudelliseen köyhyyteen liittyvää tilastotietoa. Jatkan köyhyyteen liittyvällä tutkimustiedolla tarkentaen lapsiperheiden köyhyyteen. Luottamuksen käsitettä lähestyn siitä tehtyjen määritelmien kautta ja kerron, miten ymmärrän luottamuksen tässä tutkimuksessa. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa pyrin aineiston sisällönanalyysin keinoin löytämään vastauksen tutkimuskysymykseeni eli siihen, mihin köyhät lapsiperheiden vanhemmat luottavat arjessaan.



Luvut viisi ja kuusi ovat tuloslukuja. Luvussa viisi tarkastelen valitsemieni teemojen - luottamus, epäluottamus ja luottamus omaan itseen ja selviytymiseen - kautta köyhyyskirjotuskilpailuun osallistuneiden lapsiperheiden arkea. Luvussa kuusi esittelen tutkimuskysymykseni kautta muodostamani kuusi luottamustyyppiä. Tutkielman pohdintaosiossa pyrin nostamaan tuloksista johtopäätöksiä ja sitomaan niitä sosiaalityön kehittämiseen. Pohdintaosiossa pyrin myös tutkimuksen eettiseen ja kriittiseen tarkasteluun.

## 2 LAPSIPERHEIDEN KÖYHYYS

### 2.1 Köyhyys ja huono-osaisuus

Köyhyys on suuri yhteiskunnallinen ja globaali ongelma. Lapsiperheiden hyvinvointi ja taloudellinen asema ja hyvinvoinnin periytyminen ovat korkealla poliittisella ja tutkimuskustelujen agendalla (esim. Hakovirta & Rantalaiho 2012; Isola, Larivaara, & Mikkonen 2007, 13; Lammi-Taskula & Salmi 2010; Paananen & Gissler 2014). Yhteiskunnassa hyvinvoinnin jakautumisen vinoumat ovat myös turvallisuutta heikentävä asia (esim. Kääriäinen & Ellonen 2012). Vaikka köyhyyttä määritellään eri tavoin, yksimielisiä ollaan siitä, että köyhyys on ongelma (Alcock 2006, 4). Köyhyyttä tulisi tutkia ja mitata monipuolisesti. Köyhyyden määrittelyyn ei Listerin (2016, 37 – 50) mukaan riitä se, että tutkitaan kotitalouksien käytettävissä olevia tuloja. Köyhyyttä tulisi lähestyä useista näkökulmista ja tutkia monimenetelmällisesti, mielellään myös osallistavan tutkimuksen keinoin. Köyhät ovat köyhyyden parhaita asiantuntijoita.

Hyvinvointivaltiossa köyhyys on suhteellista. Köyhyys on aineellista puutetta, jolloin perheen tai henkilön on vaikea selviytyä normien mukaisesti yhteiskunnassa. Absoluuttisessa köyhyydessä, puutteessa eletään harvoin. Voidaan puhua myös piiloköyhyydestä (Kangas & Ritakallio 2008, 16-17) eli vähävaraisuudesta, joka ei tilastoidu esimerkiksi toimeentulotuen tilastoihin.

Piiloköyhyys voi näkyä esimerkiksi seurakuntien diakoniatyössä ja järjestöjen ylläpitämissä ruoka-avun jaossa. Ohisalon (2014) mukaan ruoka-avussa asioiden heterogeeninen asiakaskunta. Ruoka-avussa kävijöiden joukossa on kuitenkin yleistä heikko työmarkkina-asema, matala koulutustaso ja vuokralla asuminen. Vastaavasti toimeentulotukea saavien määrä on vahvasti yhteydessä työllisyystilanteeseen (THL 2016).

EU:n käyttämän suhteellisen köyhyyden mittarin mukaan talous on köyhä, kun sen tulot jäävät alle kuuteenkymmeneen prosenttiin mediaanitulosta (Kangas & Ritakallio 2008, 11). Yhtenä mittarina köyhyyteen voi nähdä toimeentulotukiasiakkuuden. Toimeentulotukiasiakkuuden tutkiminen on ollut suomalaisessa köyhyystutkimuksessa keskiössä (Ahola & Hiilamo 2013, 11). Toimeentulotuki on meillä sosiaaliturvan viimesijainen, tarveharkin-

tainen tuki, jota haetaan kunnan aikuissosiaalityöstä, 1.1.2017 alkaen perustoimeentulotukea haetaan Kansaneläkelaitoksesta. Kangas ja Ritakallio (2008, 17) toteavat, että toimeentulotuen saaminen täyttää kahdella tavalla huono-osaisuuden määritelmän – sitä hakeva ihminen kokee olevansa huono-osainen ja myönteisen tukipäätöksen tekevä viranomaisen toteaa ja vahvistaa huono-osaisuuden.

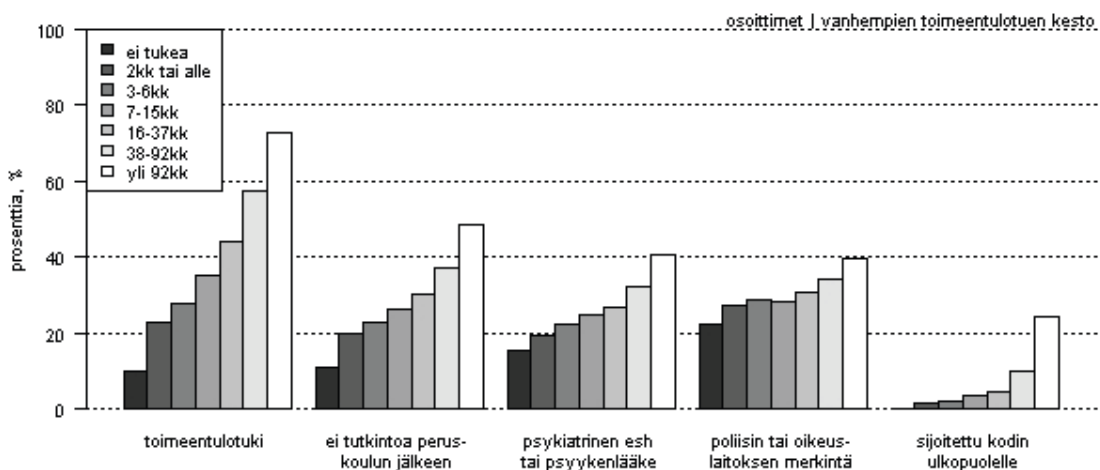
Toimeentulotuki koostuu perustoimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulotuesta ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Perustoimeentulotukea myönnetään laskennallisesti siten, että kotitaloudelle tulee pakollisten ja kohtuullisten menojen jälkeen jäädä käyttöön niin sanottu toimeentulotuen perusosa eli toimeentulotukinormi. Näin toimeentulotuki takaa jokaiselle Suomessa asuvalle tämän toimeentulotuen perusosan suuruisen toimeentulon. (L 1412/1997; STM 2013).

Toimeentulotuen perusosa yksinasuvalle aikuiselle on vuonna 2016 485,50 euroa ja esimerkiksi yhden huoltajan perheen, jossa on yksi alle 10-vuotias ja yksi 10 – 17-vuotias lapsi toimeentulotuen perusosa on 1155,49 euroa (Helsingin kaupungin toimeentulotukilaskuri; STM Toimeentulotuki). Vuoden 2014 pienituloisuusraja vastaavalle perheelle on 25 740 euroa vuodessa (Tilastokeskus). Yhdelle kuukaudelle jaettuna tämä on 2145 euroa. Eli tuo kuukausitulo – kuukaudessa käytettävissä olevat varat – on pienituloisuuden tämän hetkinen raja vastaavalle kotitaloudelle. Perusosalla (1155 €) esimerkkinämme olevan yksihuoltajaperheen ja kahden lapsen kotitalouden tulee kattaa peruselämisensä kustannukset, kuten ravinnon hankkiminen, liikkuminen ja viestintään liittyvät kulut. Muun muassa kohtuulliset asumismenot ja vähäistä suuremmat julkisen terveydenhuollon kustannukset huomioidaan toimeentulotuessa erikseen (STM 2013, 104-108). Voimme olla yhtä mieltä siitä, että perhe, joka on tulojensa puolesta oikeutettu perustoimeentulotukeen, on köyhyysriskissä.

Kansallinen syntymäkohortti 1987 – tutkimus (Paananen & Gissler 2014; Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012) osoittaa, että hyvinvointi ja huono-osaisuus periytyvät vahvasti seuraavalle sukupolvelle. Vanhempien korkea sosioekonominen asema ja koulutus vaikuttavat tutkimuksen mukaan lasten hyvinvointia lisäävästi. Tutkimuksen (Paananen ym. 2012) mukaan korkeasti koulutettujen vanhempien lapset käyttävät selvästi vähemmän psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluita, heillä on harvemmin merkintöjä poliisiin tai oikeuslaitoksen rekistereissä ja he ovat neljä kertaa harvemmin toimeentulotukiasiakkaana.

Perheen taloudellisilla ongelmilla on seurauksia lasten ja aikuistuvien nuorten hyvinvointiin. Kansallinen syntymäkohortti 1987 –tutkimuksen mukaan noin kolmella neljästä vuonna 1987 syntyneestä toimeentulotukea saaneesta nuoresta aikuisesta on toimeentulotukea saanut vanhempi. Vanhempien taloudelliset ongelmat ja toimeentulotukiasiakkuus sen mittarina näyttävät riskinä lasten hyvinvoinnille. Muun muassa yhdeksän kymmenestä kodin ulkopuolelle sijoitetusta lapsesta oli perheestä, joka oli toimeentulotuen asiakas tutkimuksen seuranta-aikana. (Paananen ym. 2012, 26-28.)

Toimeentulotuki on tarkoitettu lyhytaikaiseksi taloudelliseksi tueksi muun muassa silloin, kun henkilö odottaa hänelle kuuluvaa ensisijaista etuutta, esimerkiksi työttömäksi jäätyään ensimmäistä erää työttömyyspäivärahasta. Pitkittyessään toimeentulotukiasiakkuus tarkoittaa pitkäaikaista elämistä ja arjessa selviämistä toimeentulominimin mukaisesti. Tutkimustieto osoittaa, että kotitalouden toimeentulotukiasiakkuuden pitkittyessä myös lasten hyvinvointiongelmat yleistyvät (mt.).



KUVIO 1. Vuonna 1987 syntyneiden hyvinvoinnin osoittimet heidän vanhempinsa yhteenlasketun toimeentulotuen saantiajan mukaan (Paananen ym. 2012, 28.)

Taloudellista asemaa tarkasteltuna erityisesti jakauman ääripäät – erittäin hyvin ja erittäin huonosti toimeentuleminen - periytyvät vahvasti ylisukupolvisesti (Sirniö 2016). Perheiden taloudellinen hyvinvointi ja köyhyys ovat siis vahvasti periytyviä. Edellä olevassa kuviossa (kuvio 1) tutkijat (Paananen ym. 2012) esittävät vanhempien toimeentulotukikuukausien yhteismäärän suhteen heidän lastensa hyvinvoinnin eri osa-alueisiin. Toimeentulotukea saaneet vanhemmat on jaettu kuuteen mahdollisimman samankokoiseen ryhmään saatujen

toimeentulotukikuukausien perusteella. Tutkimus osoitti, että vanhempien toimeentulotukiasiakkuus muun muassa nelinkertaisti aikuistuneen lapsen riskin toimeentulotukiasiakkuuteen. Tutkimus myös osoittaa, että lapsuuskodin pitkittynyt toimeentulotukiasiakkuus vaikuttaa merkittävästi siihen, että myös lapsi tarvitsee aikuistuttuaan toimeentulotukea. Yli 92 kuukautta toimeentulotukea seuranta-aikana saaneiden vanhempien lapsista kolme neljästä oli myös toimeentulotuen asiakkaita. (Paananen ym. 2012, 27-28.)

## 2.2 Lapsiperheiden köyhyys tilastoissa

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentulon turva. Edellä perustelin toimeentulotukiasiakkuutta köyhyyden ja köyhyysriskin mittarina. Katson, että erityisesti pitkittynyt toimeentulotukiasiakkuus kertoo paitsi köyhyydestä, myös monesti laajemmin huono-osaisuudesta. Pitkittyneeseen toimeentulotukiasiakkuuteen liittyy tutkimustiedonkin mukaan vahvasti myös muuta huono-osaisuutta (Isola & Suominen 2016; Paananen ym. 2012). Koska toimeentulotuki liittyy vahvasti kotitalouden työllisyyteen ja usein toimeentulotuen tarpeen taustalla onkin ensisijaisen etuuden, työttömyysturvan, riittämättömyys (Kuivalainen 2013, 19). Tiedostan, että toimeentulotuen valintaa köyhyysmittariksi tulee tarkastella myös kriittisesti. Tutkimukset osoittavat, että toimeentulotuki on alikäytettyä (Kuivalainen 2007) ja toimeentulotuen kriteerit voivat rajata tuen piirin ulkopuolelle osan itsensä köyhiksi tuntevista.

Toimeentulotukitilastojen avulla voimme tarkastella, millaiset kotitaloudet ovat toimeentulotuen asiakkaina. Terveystieteiden tutkimuskeskus THL kerää kunnilta säännöllisesti tilastotietoa toimeentulotuesta<sup>1</sup>. Tilasto kertoo, että yli yhdeksän prosenttia kaikista lapsiperheistä on viimeisen tilastointivuoden 2014 aikana saanut toimeentulotukea. Lapsiperheiden toimeentuloasiakkuus on kääntynyt nousuun vuoden 2011 jälkeen. Tyypillisin toimeentulotukiasiakas on kuitenkin yhä edelleen yksinasuva mies. Samoin yhden huoltajan kotitaloudet ovat yliedustettuina toimeentulotukiasiakkaissa. Noin joka neljäs yhden huoltajan talouksista sai toimeentulotukea vuonna 2014. Yksinhuoltajaperheiden riski toimeentulotukiasiakkuuteen on moninkertainen verrattuna kahden huoltajan perheisiin, joista toimeentulotukea vuonna 2014 sai viisi prosenttia (THL 2015). Kotitaloudessa, jossa on vain yksi

---

<sup>1</sup> Vuoteen 2009 saakka tätä tilastointia hoiti Sosiaalialan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

aikuinen, taloudelliset riskit ovat kohtalokkaampia, kuin kotitaloudessa, jossa riskejä on jakamassa myös toinen aikuinen. Yhden huoltajan perheissä kohdattavat taloudelliset riskit, kuten esimerkiksi työttömyys, johtavat useammin toimeentulotuen asiakkuuteen, kuin kahden huoltajan perheessä, jossa riskejä on jakamassa kaksi aikuista. Yksinhuoltajaperheiden osuus toimeentulotukea saavista on hieman kasvanut viime vuosien aikana, heitä oli vuonna 2014 kaikista toimeentulotukea saavista kotitalouksista noin 12 %. Vuonna 2014 toimeentulotukiasiakkaana oli 30 201 yhden huoltajan perhettä ja kaiken kaikkiaan toimeentulotukea saaneita talouksia oli 253 448. (THL 2015.)

Yksinhuoltajuuden lisäksi perheen köyhyysriskiä kasvattaa myös se, että perheessä on useampi lapsi. Toimeentulotukitilastossa monilapsiset perheet ovat yliedustettuina. Tilaston mukaan suomalaisten lapsiperheiden keskimääräinen lapsiluku on 1,84 lasta. Yksilapsisia perheitä on 43 prosenttia, kaksilapsisia 39, kolmilapsisia 13 ja viidessä prosentissa lapsiperheitä on vähintään neljä lasta. (Tilastokeskus 2016.) Vastaavasti toimeentulotukea saaneista perheistä vähintään nelilapsisia perheitä oli vuonna 2014 8,7 prosenttia (THL 2015).

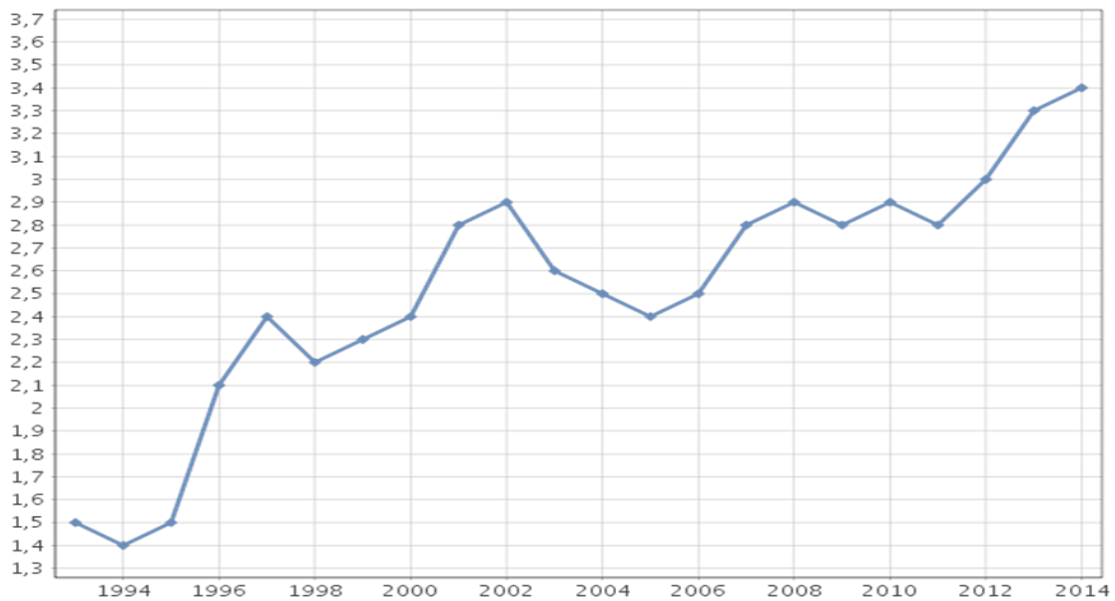
TAULUKKO 1. Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet lapsiluvun mukaan 1990 – 2014 (THL 2015)

Lasten lukumäärä	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
1	48,0	48,2	48,7	50,4	49,8	49,4	49,1	48,9
2	32,0	32,6	30,7	29,5	29,4	29,5	29,3	29,5
3	13,4	13,1	13,1	12,5	12,4	12,5	12,9	13,0
4	4,3	4,1	4,8	4,6	4,8	5,0	5,1	5,1
5 -	2,3	2,0	2,6	3,0	3,5	3,6	3,6	3,6
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

Taulukossa 1 esitetään toimeentulotuen asiakkaana olevat lapsiperheet ajalla 1990 – 2014 lapsiluvun mukaisesti. Merkittävä muutos monilapsisten perheiden toimeentulotukiasiakkuuden kasvamisessa on tapahtunut vuoden 1995 jälkeen. Tuolle ajalle osuu myös maahanmuuttajataustaisen väestön kasvu. Vuosien 1990-2010 aikana maahanmuuttajien määrä maassamme kuusinkertaistui (Kuivalainen 2013, 20). Linnanmäki-Koskelan (2010) tutki-

mus osoittaa, että erityisesti sellaisista perheistä tulevien maahanmuuttajavanhempien, joiden perheeseen kuului kuusi tai enemmän perheenjäsentä työmarkkina-aseman vakiinnuttaminen on ollut hankalaa.

Tilaston mukaan lapsiperheet saavat pitempikestoisesti sekä perus- että täydentävää toimeentulotukea (THL 2015). Vuoden 2015 tilaston toimeentulotuen maksamisesta mukaan toimeentulotuen tarve on säilynyt suurin piirtein edellisvuoden tasolla (THL 2016).



KUVIO 2. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet yksinhuoltajakotitaloudet, % toimeentulotukea saaneista kotitalouksista. Lähde: THL:n Sotkanet-tilastotietokanta

Edellä olevassa kuviossa (kuvio 2) näkyy pitkäaikaisesti eli 10-12 kuukautta toimeentulotuen asiakkaina olleiden yhden huoltajan perheiden lukumäärä prosentteina kaikista toimeentulotukiasaikkaista. Tilastot kertovat, että eri kotitaloustyyppien (yksinasuvat, pariskunta ilman lapsia, pariskunta ja lapsi/lapset, yhden huoltaja lapsiperhe) sisällä suhteellisesti eniten pitkäaikaisesti toimeentulotukea saadaan lapsiperheissä. THL:n vuoden 2014 tilaston mukaan pitkäaikaisesti toimeentulotukea saa 34,9 prosenttia kaikista toimeentulotukea saavista lapsiperheistä. (THL 2015, 5.) Pitkäaikainen toimeentulotuen asiakkuus kertoo perusturvan riittämättömyydestä (Ahola & Hiilamo 2013, 125) ja lapsiperheet ja erityisesti yhden huoltajan perheet (Hakovirta 2010; Julkunen 2006; Määttä 2012) ovat köyhyysriskissä. Suomessa lapsiperheiden suhteellinen köyhyys on kaksinkertaistunut 1990 –luvulta

siten, että tänä päivänä tilastollisesti köyhiksi luokiteltavissa perheissä elää noin 12 % kaikista lapsista (Julkunen 2006; THL 2014). Kasvaneen lapsiköyhyyden takana on paitsi työttömyys ja perhe-etuisuuksien heikko taso, myös perherakenteiden muutos (Julkunen 2006). Heikoimmassa taloudellisessa asemassa lapsiperheistä ovat yhden huoltajan perheet, perheet joissa on pieniä lapsia sekä monilapsiset perheet.

### 2.3 Tutkimustietoa lapsiperheiden köyhyydestä

Lapsiperheiden köyhyys on ajankohtainen ja myös korkealla poliittisella agendalla oleva asia. Esimerkiksi 8.3.2016 sosiaali- ja terveystieteiden SOSTE ry. järjesti lapsiperheiden köyhyydestä Miten kannatella lapset laman yli? -seminaarin yhdessä eduskunnan verkostojen kanssa. Tuossa seminaarissa tutkijat ja lapsiperheitä eri sektoreilla tapaavat pohtivat lapsiperheiden köyhyyttä ja sen vaikutuksia.

Kansainvälisessä ja suomalaisessa keskustelussa käytetään sanaa lapsiköyhyys (englanniksi child poverty, ruotsiksi barnfattigdom) puhuttaessa köyhiksi luokitelluissa perheissä elävistä alle 18 –vuotiaista. Lapsiköyhyyden tutkimuksessa lasten kokemukset köyhyydestä ovat keskiössä (mm. Lister 2011). Meillä ei ole poikkeuksia lukuun ottamatta olemassa köyhiä lapsia ilman köyhiä vanhempia. Tässä tutkimuksessa aineistona muodostuu lapsiperheiden vanhempien kirjoittamista köyhyyskirjoituksista, joten käytän tutkimukseni myös termiä lapsiperheköyhyys.

Suomessa köyhyystutkimus on ollut paljon tutkimusta toimeentulotuesta (mm. Ahola & Hiilamo 2013). Perheen pitkäaikaisen toimeentulotukiasiakkuuden voi nähdä syrjäytymisriskinä. Toimeentulotukiasiakkaana perhe joutuu tulemaan toimeen niin sanotulla toimeentulotukinormilla ja siten perheen kulutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Tämä ei luonnollisestikaan kerro koko kuvaa perheen hyvinvoinnista. Mutta mikäli toimeentulotukiasiakkuuden ja sen pitkittymisen taustalla on sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, se vaikuttaa koettuun hyvinvointiin ja kertoo perheen hyvinvoinnista laajemmin. Sosiaalisten ongelmien kasauma voidaan nähdä syrjäytymisenä ja huono-osaisuuden itseään ruokkivana kehänä (Raunio 2006, 24-43). Huono- ja hyväosaisuudella on taipumus paitsi kasautua myös periä (mm. Airo & Niemelä 2002, 26; Paananen & Gissler 2014).



Suomessa lapsiperheiden hyvinvointia ja köyhyyttä on tutkittu viime vuosikymmenten aikana esimerkiksi Katja Forssénin (mm. 2009) johdolla. Suomalaiset tutkijat esittävät, että köyhien lasten määrän laskemiseksi tarvitaan perheiden tämän päivän tarpeita ymmärtäviä uudistuksia perhepolitiikkaan (mm. Forssén 2006; Hiilamo 2009).

Määrällisen köyhyystutkimuksen rinnalle on vahvistunut laadullinen, kokemuksia esiintuova tutkimus, jota Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä –kirjoituskilpailusta (2006) ammentavat tutkimukset ja opinnäytetyötkin edustavat. Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho (2012) ovat tutkineet lasten kokemuksia ja käsityksiä taloudellisesta eriarvoisuudesta. Tutkimuksen aineiston muodostavat yhteensä 30:n 11-15 -vuotiaan lapsen haastattelut, eläytymismenetelmällä hankitut kirjoitukset ja piirroset. Hakovirran ja Rantalaihon tavoitteena oli selvittää lasten käsityksiä ja kokemuksia taloudellisesta eriarvoisuudesta. He halusivat selvittää, mitä lapsille tarkoittaa välttämätön kulutus, mitä lapset käsittävät taloudellisella eriarvoisuudella ja miten he havaitsevat sitä omassa sosiaalisessa ympäristössään. Lisäksi tutkijat halusivat tietää, miten lapset selittävät taloudellisen eriarvoisuuden syntymistä ja miten lasten taloudellinen eriarvoisuus näkyy ja millaisia seurauksia lapset antavat eriarvoisuudelle. Tutkimus osoittaa, että taloudellinen eriarvoisuus on olemassa lasten arjessa monella tavalla sekä materiaalisina eroina että tunnetasolla. Lasten erilaiset kulutusmahdollisuudet määrittävät sosiaalista asemaa ja osallistumisen mahdollisuuksia. Lapset tunnistavat taloudelliseen asemaan liittyviä merkkejä esimerkiksi pukeutumisessa ja muussa kulutuksessa, mutta liittävät köyhyyteen myös ei-materiaalisia asioita, kuten esimerkiksi nöyryyden ja passiivisuuden. Hyvät taloudelliset resurssit tukevat tutkimuksen mukaan esimerkiksi lapsen kaverisuhteita. Lapset toivat esille myös toimijuutta eriarvoisuuden poistamiseksi – lapset näkivät mahdollisuuksia taloudellisen eriarvoisuuden poistamiseen muun muassa omalla säästämisellä ja töiden tekemisellä.

Suvi Krok (2009) on sosiaalityön väitöskirjassaan selvittänyt, miten lähiössä asuvat köyhät yksinhuoltajaäidit kokevat arkensa. Krok halusi tutkimuksessaan selvittää, minkälaisia merkityksiä äidit antoivat äitiydelle ja perheelle, millaisia köyhyydelle ja asioimiselle etuusjärjestelmässä. Lisäksi Krok oli kiinnostunut siitä, miten haastatellut kokivat asuinalueensa ja lähiötupatoiminnan. Krokin tutkimus tuo esille köyhät yksinhuoltajaäidit arjen selviytyjinä. Tutkimukseen osallistuneet äidit merkityksellistivät omaa työelämän ulkopuolella olemistaan hyväksi äitiydeksi ja pienin tuloin pärjääminen nähdään hyveenä, nuukuutena. Köyhän määritelmää on tutkimuksen mukaan vaikea ottaa kannettavaksi itselleen.

Haastatellut äidit pyrkivät turvaamaan perheen ruoansaannin ja köyhyyden he määrittelevätkin ennen kaikkea ruoan puutteena, nälkänä. Krokin tutkimus korostaa köyhyyden henkilökohtaista kokemusta ja kategorisoinnin toimimattomuutta. Asiointi sosiaalitoimistossa koetaan nöyryyttävänä ja toimeentulotukea haetaankin vasta silloin, kun on aivan pakko.

Pohjoismaissa lapsiköyhyys on kansainvälisesti tarkastellen alhaista (OECD 2015). Suomalaiselle tutkimukselle pohjoismainen tutkimus tarjoaa kuitenkin antoisan vertailukohdan. Tapio Salonen on tutkinut ruotsalaisten lapsiperheiden köyhyyttä ja hän on muun muassa tehnyt Ruotsin Pelastakaa Lapset ry:lle vuosiraportteja lapsiköyhyydestä. Raportin mukaan ruotsalainen yhteiskunta on polarisoitunut 2000 –luvulla. Tilastot osoittavat, että Ruotsissa 12 % lapsista eli noin 234 000 lasta elää köyhiksi luokiteltavissa talouksissa. Prosenttiluku on hyvin yhteneväinen Suomen luvun kanssa. Hyvinvointi polarisoituu ja esimerkiksi toimeentulotuen saanti pitkittyy. Samoin kuin Suomessakin, maahanmuuttajalapsen elävät Ruotsissa useammin köyhiksi luokitelluissa kotitalouksissa. Vaikka yksinhuoltaperheet ovat suurimmassa köyhyysriskissä, on tämä ero Ruotsissa viime vuosina hieman pienentynyt. Suomen ja Ruotsin perhepolitiikkaa vertaillen voidaan todeta, että naapurimaassa on käytäntöjä, jotka sujuvoittavat ja tukevat yksinhuoltajaperheiden arkea. Esimerkiksi osittainen hoitovapaa mahdollistaa yksinhuoltajan työssäkäyntiä. Ruotsissa järjestelmä myös tukee paremmin eronneita vanhempia hoivan jakamiseen esimerkiksi edistämällä lasten vuoroasumista. Tämä myös pienentää tai poistaa yksinhuoltajuuden tuomaa riskiä. (Hiilamo 2009). Salonen (2014) peräänkuuluttaa sosiaalityöntekijöiltä tietoa ja ymmärrystä rakenteellisesta köyhyydestä ja ammattieettisesti kestävästä työtetästä.

Lapsiperheiden köyhyyttä ja sen vastaista työtä on tutkittu ja kehitetty myös kansainvälisessä yhteistyössä. Esimerkiksi norjalaiset Fløtten ja Skevik Grødem (2014) ovat tehneet Pohjoismaita ja Britanniaa vertailevan raportin. Vaikka lapsiköyhyys on Norjassa harvinaisempaa (8 %), kuin Suomessa tai Ruotsissa, on lapsiperheiden köyhyys ja hyvinvoinnin polarisoituminen myös norjalaisen yhteiskunnan ongelma.

Brittiläinen Peter Townsendin klassikotutkimus (1979) esittää köyhyyden suhteellisen määrittelyn. Townsend määrittelee, että köyhältä on puuttuu resursseja osallistumiseen ja yhteiskunnassa yleisen elintason ylläpitämiseen. Esimerkiksi köyhä ei pysty noudattamaan kunnollista ruokavaliota tai osallistumaan yhteiskunnan toimintaan sen aktiivisena jäsenenä. Tutkimuksessaan hän myös nostaa aineistosta erilaisia konkreettisia köyhyydscaseja,

aitoja tilanteita, joissa kotitalous joko elää alle köyhyysrajan tai sen liepeillä. Lapsiperheiden kohdalla tällaisia suuren köyhyysriskin kotitalouksia, jotka elävät alle köyhyysrajan ovat muun muassa nuori perhe, jossa isä on vammautunut ja perheessä on vammainen lapsi, nuoren yksinhuoltajaäidin perhe ja pienituloinen monilapsinen perhe. Nämä Townsendin esittämät köyhyyscaset eivät kuulosta vierailta myöskään tämän päivän köyhyystutkimuksessa.

Mary Dalyn ja Grace Kellyn (2015) tutkimuksen tulokset Pohjois-Irlannista ovat yleistettävissä koko Britanniaan ja myös laajemminkin. Tutkimus toi esille muun muassa sen, että työssäkäyntikään ei enää täysin suojaa köyhyydeltä. Tutkimuksen (mt., 189-199) mukaan tuloköyhyyteen liittyy vahvasti myös terveysongelmat ja tämäkin tutkimus osoittaa yksinhuoltajaperheiden olevan lapsiperheistä kaikista vaikeimmassa asemassa. Daly ja Kelly korostavat, että perheiden tilanteet ovat yksilöllisiä ja köyhyyteen on erilaisia polkuja, erilaisia kehityskaaria (trajectories). Hoivan puutteen ja köyhyyden yhteys on vahva. Perheet pyrkivät elämään arkeaan normien ja odotusten mukaisesti. Suvun kesken annettu tuki on perheille tärkeä resurssi. Sukulaiset tarjoavat toisilleen esimerkiksi hoivaa tai pienimuotoista taloudellista tukea.

## 3 LUOTTAMUS

### 3.1 Luottamus – modernin yhteiskunnan sidosaine

Yhteisösosiaalityön alalle opintojani tekevänä kiinnostukseni kohteena on ihmisten hyvinvointi ja se, miten hyvinvointiin ja huono-osaisuuteen liittyy jäsenyys yhteisössä ja mitä se tarkoittaa arjessamme. Sosiaalinen pääoma voidaan määritellä Bourdieun tapaan jäsenyytenä ja kuulumisena ryhmiin (esim. Kankainen 2007) ja sen katsotaan yleisesti olevan tärkeä osa hyvinvointiamme. Ymmärrän luottamuksen sosiaalisen pääoman tärkeänä rakennusmateriaalina, sen ytimenä.

Luottamus nähdään keskeisenä sosiaalisen pääoman osana ja siten tärkeänä tekijänä yksilön hyvinvoinnin muodostumiselle. Luottamuksen käsitettä on tarkasteltu yhteiskuntatieteissä jo pitkään. Sosiologian klassikoiden Emilé Durkheimin ja Ferdinand Tönniesin mukaan luottamus on yhteiskuntaa koossa pitävä voima (Kouvo 2014, 16). Tönnies näkee luottamuksen erityisesti perinteiseen yhteisöllisyyteen kuuluvana. Ihmiset luottavat toisiinsa, koska tuntevat toisensa ja arvostavat samanlaisia asioita. Myös yhteiskunnallisiin suhteisiin liittyy persoonallista luottamusta. (Ilmonen & Jokinen 2002, 13.)

Luottamus eri muodoissaan on tärkeää yksilön hyvinvoinnille (esim. Kotkavirta 2000, 66) ja se on keskeinen sosiaalisen pääoman osatekijä. Sosiaalista pääomaa ja siten luottamusta on tutkittu paljon myös taloustieteissä. Tutkimukset osoittavat, että korkea luottamus ja tehokas ja kannattava toiminta korreloivat keskenään positiivisesti. Siisiäinen (mm. 2005) toteaa, että pääomat – taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen - voivat muuntua toisiksi.

Luottamuksen tarkastelu on yksi tapa tutkia tämän päivän yhteiskuntaa. Ilmonen ja Jokinen (2002) sanovat teoksensa ”Luottamus modernissa maailmassa” alkusanoissa, että heidän lähtökohtansa luottamuksen käsitteen tarkastelussa on Georg Simmelin oletus luottamuksesta yhteiskunnan todennäköisesti tärkeimpänä koossa pitävänä voimana. Luottamusta tutkittaessa tarkastelemme siis sitä, miten sosiaalista järjestystä ja moninaisuutta ylläpidetään yhteiskunnassa.

Yhteiskunnan kehittyessä modernista jälkimoderniin sosiaalisen koheesion ja yksilöllisten valintojen välinen tasapaino on tullut yhä tärkeämmäksi (Ilmonen ja Jokinen 2002, 10).

Maailma ei ole enää niin ennalta arvattava ja helposti ennustettava kuin ennen. Luottaminen toisiin ihmisiin ja instituutioihin auttaa meitä ennustamaan tulevaa eli mitä tulevaisuudessa todennäköisesti tulee tapahtumaan ja tämä auttaa meitä selviytymisessä. Voidaan jopa sanoa, että modernissa maailmassa luottamus on läsnä kaikkialla (Misztal 1996, 2-3).

Jalavan (2006) mukaan Niklas Luhmann erittelee luottamuksen, luottavaisuuden ja tuttuuden. Luhmann näkee, että luottamus on perinteisesti nähty pyyteettömyytenä, jota tuotetaan pienissä ja perinteisissä yhteisöissä (Ilmonen & Jokinen 2002, 13.) Tämä perinteinen luottamus, joka siis syntyy esimerkiksi yhteisestä sukutaustasta, on olemassa Luhmannin mukaan myös modernissa maailmassa.

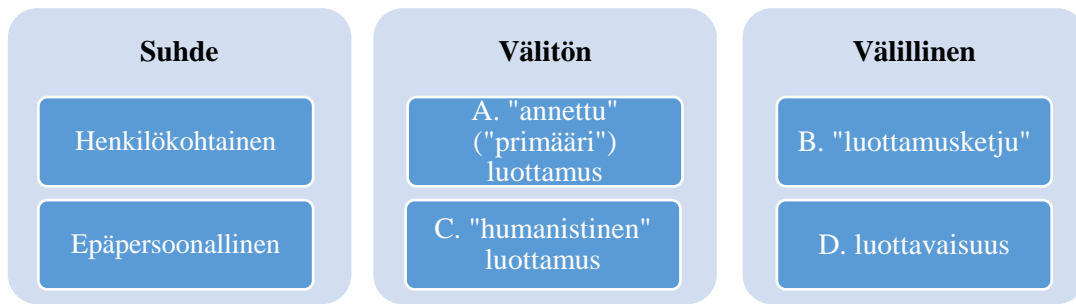
Luottamusta on tarkasteltu nykyaikana monesti negaation kautta eli silloin kysymyksessä on luottamuksen puuttuminen (Kouvo 2014, 16). Tällöin käytämme sanaparia luottamus ja epäluottamus.

Luottamuksen käsite on paitsi ajankohtainen ja paljon käytetty, sitä on myös jaoteltu ja jäsennetty eri tavoilla. Seuraavissa luvuissa tarkastelen luottamuksen käsitettä eri tutkijoiden tekemien jäsenysten avulla ja luvussa 3.5 esitän, miten ymmärrän luottamuksen tässä tutkimuksessa.

### **3.2 Luottamus ja luottavaisuus**

Luottamus ja luottavaisuus erotetaan luottamustutkimuksessa toisistaan. Luottamusta on niissä tilanteissa, joissa ihmisten välinen yhteys on välitöntä ja henkilökohtaista. Luottamus on primaaria. Luottavaisuus puolestaan kuuluu tilanteisiin, joissa toimijoiden väliset suhteet ovat persoonattomia ja välillisiä. (Ilmonen & Jokinen 2002, 12-13.)

Seligmanin (2000b) mukaan luottavaisuus (confidence) on sitä, että me tiedämme, mitä esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa tulee tapahtumaan, tilanne on ennustettavissa. Luottamus (trust) on Seligmanin mukaan puolestaan sitä, että pärjäämme myös tilanteissa, jotka ovat meille vieraita, esimerkiksi kun olemme vuorovaikutuksessa tuntemattomien kanssa. (mt., 47-48.) Sekä luottamus että luottavaisuus viittaavat tulevaisuuteen ja sen ennustettavuuteen (Ilmonen 2002, 90).



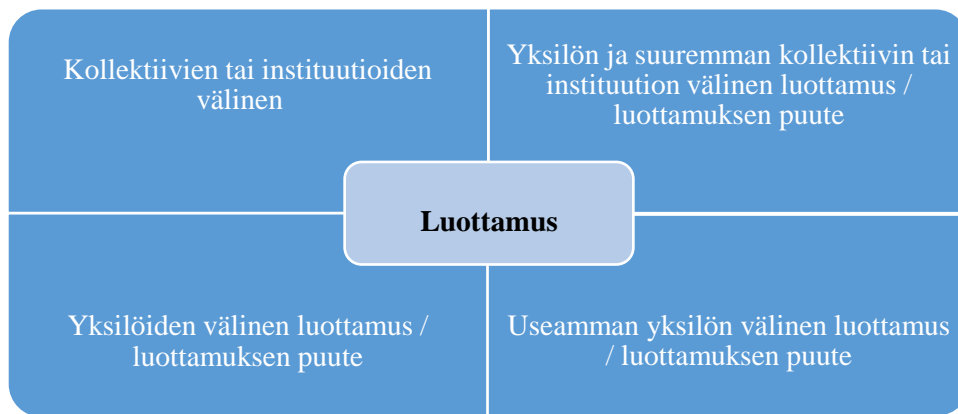
KUVIO 3. Luottamuksen tyypit (Ilmonen 2002, 92)

Kuviossa 3 on Ilmosen (2002) mukaan esiteltynä luottamuksen tyypit. Luottamus on ihmisten välistä, välitöntä ja henkilökohtaista. Se on annettua (A), jopa primääriä eli muistuttaa heimon tai sukulaisten välistä tiivistä luottamusta. Luottavaisuus (D) puolestaan kuuluu tilanteisiin, joissa toimijoiden suhteet ovat välillisiä tai systeemisiä ja persoonattomia (mt. 2002, 91).

Kun suhteet ovat henkilökohtaisia, mutta välillisiä, puhutaan luottamusketjusta (B). Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöön luotetaan, vaikka emme tunnista häntä, koska hän kuuluu johonkin ryhmään tai verkostoon. (Ilmonen 2002, 92.) Humanistinen luottamus (C) puolestaan tarkoittaa sitä, että luotamme henkilöihin, vaikka emme heitä henkilökohtaisesti tunnukaan, koska ajattelemme, että meillä on jotain yhteistä (mt., 92). Voimme esimerkiksi ajatella, että työttömyys, yksinhuoltajuus tai kotiäitiys ovat meitä yhdistäviä ja luottamusta kasvattavia tekijöitä. Keskinäiselle luottamukselle ja riippuvuudelle rakentuva sosiaalinen verkosto on köyhyydessä eläville monesti selviytymisehto (esim. Suutari 2001, 153).

### 3.3 Luottamussuhteet

Yhteiskunnassa esiintyvää luottamusta voidaan tarkastella siis suhteina. Luottamus voi olla yksilöiden välistä tai yksilön ja suuremman kollektiivin ja instituution välistä luottamusta tai luottamus suurempien kollektiivien ja instituutioiden välillä (Kouvo 2014). Alla kuviossa esitetään nämä neljä eri luottamussuhdetta.



KUVIO 5. Luottamuksen suhteet

Luottamuksen tarkastelussa voidaan myös käyttää käsitteitä horisontaalinen ja vertikaalinen luottamus (Kouvo 2014, 16). Horisontaalinen luottamussuhde on samalla tasolla olevien toimijoiden välistä, esimerkiksi yksilöiden välillä vallitsevaa luottamusta. Esimerkiksi naapurustossa koettu yhteinen arki voi luoda hyvän kasvualustan horisontaaliselle luottamukselle samassa kerrostalon rapussa asuvien ihmisten välillä.

Vertikaalista luottamusta tarkastelemme esimerkiksi yksilön ja instituutioiden välillä. Esimerkkinä voisi olla yksilön luottamus sosiaalitoimeen ja sen oikeudenmukaiseen toimintaan hänen jätettyään kirjallisen hakemuksen toimeentulotuesta. Vertikaalinen luottamussuhde on myös esimerkiksi esimiehen ja alaisen välillä. Työelämän tutkimuksissa on todettu, että horisontaalinen ja vertikaalinen luottamus korreloivat keskenään (esim. Koivumäki 2008).

Luottamus voi olla luottamusta tuttuun ja tiedettyyn eli partikulaaria tai luottamusta tuntemattomaan, eli yleistynyttä luottamusta. Luottamusta ei voida tarkastella Ilmosen (2002) mukaan paljaana, irrallisena muusta sosiaalisesta todellisuudesta, kuten esimerkiksi sukulaisuudesta tai instituutioista. Esimerkiksi ystävyysuhde perustuu luottamuksen lisäksi tuttuuteen. Tutuus ja sukulaisuus ovat tärkeitä tekijöitä luottamuksen syntymisessä ja ylläpitämisessä. Perheen sisäistä luottamusta voi myös jäsentää lahjana (Suutari 2001, 183). Partikulaaria luottamus on silloin, kun luotamme jo tuttuihin ja kanssamme saman sisäpiirin jäseniin eli esimerkiksi perheenjäseniimme ja ystäviimme. Tätä käsitettä ovat käyttäneet muun muassa Luhmann ja Giddens. (Kouvo 2014, 17.)

Yhteiskunnan toiminnalle on merkityksellistä, että ihmiset voivat luottaa yhteiskunnan instituutioihin ja niiden toimintaan (Kotkavirta 2000, 56). Kun instituutiot toimivat vakaasti, niissä toimivat yksilöt puolestaan voivat luottaa toiminnan oikeudenmukaisuuteen ja reiluun kohteluun. Puolestaan epäluottamuksen olosuhteissa ihmisten on vaikea toteuttaa itseään ja kokea elämäänsä merkitykselliseksi (mt., 64-66).

Salonen (2013) on tutkinut kristillisen päihdetyön asiakkaiden kokemaa luottamusta. Kristillisen päihdetyön asiakkaat ovat monesti kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevia ja muun muassa vailla vakinaista asuntoa. Tutkimuksen mukaan kristillisen päihdetyön asiakkaiden kokema luottamus on samansuuntaista, kuin muilla suomalaisilla, mutta tasoltaan matalampaa. Salonen sanoo, että luottamuksen erot kertovat yhteiskunnan eri ryhmien etäisyyksistä. Huono-osaisten ja valtaväestön välillä on olemassa etäisyys. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista kuitenkin luotti paitsi toisiin ihmisiin, myös yhteiskunnan instituutioihin. Asunnottomuus on Salosen mukaan selkeä luottamusta nakertava yhteiskunnallinen ongelma ja asunto ehto luottamuksen kokemiselle.

Heinon (2015; 2016) mukaan venäläistaustaisten perheiden institutionaalinen luottamus peruspalveluita kohtaan rakentuu kohtaamisista ja asioimiskokemuksista. Institutionaalinen luottamus on Heinon (2015) mukaan voimavara, joka luo ennustettavuutta ja on välttämättömyys instituution onnistuneelle toiminnalle. Oikeudenmukainen kohtelu on luottamuksen syntymisessä keskeistä. Universaalit palvelut, kuten esimerkiksi päivähoido ja neuvola koettiin myönteisimmin, kun taas eniten epäluottamusta Heinon tutkimukseen osallistuneet kokivat Kelaan ja TE-toimeen. Heinon tutkimus tuo esille luottamuksen haavoittuvuuden. Huono asiointikokemus ja yhtä työntekijää kohtaan koettu epäluottamus heijastuu myös koko instituutioon tai on alku kaikkia instituutioita kohtaan koetulle epäluottamukselle, mitä Heino kutsuu epäluottamuksen kulttuuriksi.

Kun tarkastellaan yksilön ja instituution välistä luottamusta, voidaan puhua myös strategisesta ja teknisestä luottamuksesta. Strategisessa luottamuksessa yksilöiden välinen vuorovaikutus on esimerkiksi roolien kautta tapahtuvaa eikä henkilökohtaista. Kun taas toisen yksilön kohtaaminen on aitoa kohtaamista, teknisesti tavataan toinen ilman funktionaalista roolia. (Raatikainen 2011, 51.)

Turtiainen (2012) on väitöskirjatutkimuksessaan tutkinut pakolaisten luottamusta viranomaisiin. Hän näkee luottamuksen rakenteena, joka on syntynyt kulttuurisesti ja historialli-



sesti joko yksilöllisissä suhteissa tai institutionaalisina käytäntöinä. Luottamus voi vahvistua sitä tukevissa olosuhteissa ja toisinpäin, olosuhteissa, jossa luottamuksen syntyminen tai säilyminen kokee haasteita, se heikkenee. Luottamuksen on mahdollista myös loppua kokonaan.

Raija Julkusen, Riikka Niemen ja Tuija Virkin (2004) artikkeli suomalaisen yhteiskunnan vakuutuksesta esittää luottamuksen makrotason analyysin rinnalle laajoihin kirjoitusaineistoihin pohjaten mikrotason analyysin yksilöiden kokemasta luottamuksesta vakuutukseen ja hyvinvointivaltioon. Tutkijat osoittavat, että kansalaisten ja hyvinvointi-instituutioiden väliset kohtaamiset ovat merkityksellisiä myös koetun luottamuksen tai epäluottamuksen kannalta. Asiointi ja kohtaaminen hyvinvointivaltion instituutioissa ja byrokratian edustajien kanssa voi tuoda kokemuksen vääryydestä, petetyksi tulemisesta ja tunteen vihasta, mutta myös kokemuksen yhdenvertaisuudesta ja ymmärretyksi ja autetuksi tulemista, samoin kuin kiitollisuuden tunteen. Tutkijat esittävät luottamuksen kansalaisen ja yhteiskunnan instituutioiden välisenä vastavuoroisuutena, suhteena.

### 3.4 Luottamuksen hankkiminen

Kouvo (2014) on tutkinut sosiologian väitöskirjassaan yleistynyttä luottamusta eli tuntemattomien kansalaisten toisiaan kohtaan tuntemaa luottamusta. Kouvon mukaan yleistyneen luottamuksen taustalla nähdään usein kansalaisyhteiskunta ja ruohonjuuritason verkostot tai yhteiskunnan julkiset instituutiot. Tutkimuksessaan hän tarkastelee, miten nämä edellä mainitut vaikuttavat yleistyneen luottamuksen kehittymiseen. Kouvon väitöskirjan keskeinen tutkimustulos on se, että yleistynyttä luottamusta on niissä maissa, joissa kansalaiset kokevat julkiset instituutiot oikeudenmukaisina. (Kouvo 2014, 3, 14.)

Myös yleistynyt luottamus jakaantuu luottamukseksi 1) ihmisiin ja 2) instituutioihin. Tutkimuksen (Kouvo 2014) mukaan luottamus toisiin ihmisiin ja instituutioihin määräytyy vahvasti ryhmäjäsenyyksien perusteella. Luottamustyyppjä selittävät muun muassa se, millainen koulutus, työllisyystilanne tai minkä ikäinen henkilö on. Lisäksi Kouvon tutkimustulosten mukaan yhteiskuntaluokka on myös luottamusta selittävä tekijä. Esimerkiksi se, miten henkilö pystyy olemaan osallisena ja toimijana teknistä osaamista ja välineitä

vaativassa informaatioyhteiskunnassa selittää luottamusta ja jakaa yhteiskuntaa kahteen luokkaan – niihin, jotka ovat osallisia ja niihin, jotka eivät sitä ole. (Kouvo 2014, 60.)

Luottamus voi olla annettua tai ansaittua. Rom Harré (2004) tarkastelee luottamusta annettuna ja ansaittuna luottamuksena. Annettua luottamus on silloin, kun ihmiseen luotetaan ennen kuin häntä on edes tavattu. Henkilö on siis luotettava esimerkiksi jonkin ammatin edustajana. Luotamme esimerkiksi, että harkinnanvaraista toimeentulotukihakemustamme käsittelevä sosiaalityöntekijä on rehellinen ja tekee työnsä hyvää ammattietiikkaa noudattaen. Ansaittu luottamus puolestaan tarvitsee syntyäkseen sosiaalista vuorovaikutusta. (Ilmonen 2002, 12, 89-90.)

Kouvon (2013) mukaan ihmisten toisiaan kohtaan tuntema luottamus on yhteydessä heidän instituutioita kohtaan kokeman luottamuksen kanssa. Luottamuksella viranomaisiin ja hyvinvointipalveluihin ja niiden edustajiin on Kouvon mukaan voimakas yhteys ihmisten välisen luottamuksen syntymiseen. Samoin kokemukset palvelujen saamisesta ja riittäväydestä on yhteydessä luottamukseen. Hyvin ja helposti saatavilla olevat palvelut ovat tämän tutkimuksen mukaan tärkeä asia myös kansalaisten välisen luottamuksen rakentamisessa.

Luottamusta hahmotamme monesti kehänä – vuorovaikutus selittää luottamusta ja luottamus vuorovaikutusta. Julkunen ym. (2004, 242–243) hyväksyvät tämän kehämäisyyden, koska luottamus on prosessuaalinen ja tutkijoiden mukaan itseään ruokkiva ilmiö. He katsovat, että luottamuksen mureneminen ja katoaminen ovat yksinkertaisempia, kuin luottamuksen rakentuminen.

Luottamus on siis dynaamista ja sen puuttuminen voi johtaa epäluottamuksen syntymiseen. On tärkeää hahmottaa, että luottamuksen suhteen emme ole välinpitämättömiä ja neutraaleja vaan luottamusta joko on tai sitä ei ole.

Epäluottamuksen selittäjänä on pidetty epäonnistunutta varhaista vuorovaikutusta (Raatikainen 2011, 44) ja esimerkiksi vanhempien avioero on Pulkkinen (2002) mukaan uhka lapsen niin sanotun sosiaalisen alkupääoman kehittymiselle. Epäluottamuksen voidaan nähdä olevan kyvyttömyyttä luottaa toisiin ihmisiin. Matti Kortteinen (1999; ks. myös Raatikainen 2011, 51-52) näkee epäluottamuksen synnyn taustalla aikuisena koetut pettymykset esimerkiksi työttömän pettymykset työllistymisessä ja viranomaisasioinnissa.

Troman (2000; ks. myös Raatikainen 2011) katsoo, että epäluottamukseen kuuluvat sellaiset asiat kuin ihmisten välinen vierauden tunne, vihamielisyys ja erillisyyden, vähättelevyyden, turvattomuuden ja epäilyksen tunteet. Raatikainen (2011, 53) on suomentanut seuraavassa esitettävän Tromanin (2000, 339) luottamuksen ja epäluottamuksen kategoriat.

Luottamus	Epäluottamus
<ul style="list-style-type: none"><li>•läheinen</li><li>•yhteenkuuluvuutta painottava</li><li>•tukea antava</li><li>•turvallinen</li><li>•hyväksyvä</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>•vieras</li><li>•erillisuus / vihamielisyys</li><li>•vähättelevä</li><li>•turvaton</li><li>•epäilevä</li></ul>

KUVIO 5. Tromanin (2000) luottamuksen ja epäluottamuksen kategoriat (suomennos Raatikainen 2011)

### 3.5 Luottamus tässä tutkimuksessa

Luottamus on ajankohtainen käsite suomalaisessa sosiaalityössä. Luottamusta on tutkittu perinteisesti määrällisen tutkimuksen keinoin ja myös kansainvälisessä yhteistyössä (esim. Komu ja Hellsten 2010). Luottamusta ja eriarvoisuutta on tarkastellut sosiologian väitöskirjassaan bourdieulaisittain Sanna Sanaksenaho (2006) ja tutkimukseni yksi keskeinen lähde on Antti Kouvon (2014) yleistynyttä luottamusta käsittelevä sosiologian väitöskirja. Laadullista luottamustutkimusta tutkielman keskeisissä lähde- ja edustavissa Kati Turtiaisen (2012) pakolaisten viranomaisia kohtaan kokemaa luottamusta tarkasteleva sosiaalityön väitöstutkimus, Eija Raatikaisen kasvatustieteen väitöskirja (2011), jossa hän tutki luottamusta yläkoulussa ja Eveliina Heinon tutkimusartikkelit (2015; 2016), joissa tarkastellaan maahanmuuttajaperheiden peruspalveluita kohtaan kokemaa luottamusta.

Tärkeitä luottamuksen ilmenemismuotoja ovat toisilta yksilöiltä, ryhmiltä tai instituutioilta saamamme tuki ja niitä kohtaan kokemamme yhteenkuuluvuus. Tässä tutkimuksessa ymmärrän luottamuksen ihmisen arjessa toimimista helpottavana suhteena. Epäluottamuksen puolestaan katson olevan ihmisille arjessa toimimista hankaloittava suhde.

Luottamus on tässä tutkimuksessa yksilöiden ja yksilöiden ja laajempien kollektiivien ja instituutioiden välillä oleva suhde. Tarkastelen horisontaalia ja vertikaalia luottamusta. Horisontaalinen luottamus voi olla paitsi yksilöiden välistä, myös esimerkiksi perheiden ja erilaisten ryhmien, ehkä ”porukoiden” välistä luottamusta. Vertikaalinen luottamus on tutkimuksessani erityisesti yksilöiden ja perheiden viranomaisia kohtaan tuntemaa luottamusta tai epäluottamusta.

Luottamus paikantuu tutkimuksessani ennen kaikkea kokemukseksi saadusta tuesta ja koetusta läheisyydestä. Epäluottamus on tässä tutkimuksessa siten negaationa koettua turvattomuutta ja vierautta. Koettu epäluottamus voi olla myös ymmärrettävissä koetuksi vääryudeksi ja siitä johtuen jopa vihan kokemukseksi (Julkunen ym. 2004; Virkki 2004;).

Tutkimuksessani tukeudun erityisesti Kouvon (2014) tutkimukseen yleistyneestä luottamuksesta. Kouvon (mt.) mukaan oikeudenmukaisiksi koetut instituutiot lisäävät koettua luottamusta ja myös ihmisten toisiaan kohtaan kokema luottamus on yhteydessä meidän instituutioita kohtaan kokeman luottamuksen kanssa. Myös Turtiaisen (2008) ja Heinon (2015; 2016) tutkimukset palvelujärjestelmää kohtaan koetusta institutionaalisesta luottamuksesta tukevat työskentelyäni. Tutkijat näkevät luottamuksen rakenteena ja suhteena, joka kehittyy tai vähenee kohtaamisten ja koetun vuorovaikutuksen mukaisesti.

Analyysissäni olen hyödyntänyt edellä esittämiäni Tromanin (2000) luottamuksen ja epäluottamuksen kategorioita (ks. kuvio 5). Luottamusta ilmaisevat suhteet, joita kuvataan läheiseksi, yhteenkuuluvuutta painoviksi, tukea antaviksi, turvallisiksi ja hyväksyviksi. Epäluottamusta ilmaisevia asioita kirjoituksissa ovat siten vieraus, erillisyys tai vihamielisyys, vähättely, turvattomuus tai epäily.

Tässä tutkimuksessa ymmärrän luottamuksen saatuna tai annettuna tukena ja koettuna läheisyytenä. Näen luottamuksen myös varmuutena siitä, miten jokin ihminen tai asia tulevaisuudessa käyttäytyy tai toimii.

## 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

### 4.1 Tutkimusongelma

Olen kiinnostunut lapsiperheiden hyvinvoinnista ja siitä, miten pienituloiset lapsiperheet selviytyvät arjessaan. Lapsiperheiden köyhyys, hyvinvoinnin polarisoituminen ja huonosuuden periytyminen ovat yhteiskunnallisia ongelmia (mm. Paananen & Gissler 2014; Paananen ym. 2012; Saari 2015, 12). Ilmiöt ovat tuttuja paitsi tutkimuskirjallisuuden, myös oman sosiaalityössä ja sosiaalialan opettajana hankkimani työkokemuksen kautta.

Tutkimukset kertovat, että köyhyys on moninaista ja yksilöllisesti koettua. Yksilöillä on myös monenlaisia voimavaroja vaikeuksista selviytymiseen. Mikko Mäntysaari ja Tarja Pösö (2013, 27-28) toteavat aikaa tarkastelevassa artikkelissaan, että asiakkaan arjen aikaa tulee tarkastella erillään palveluprosessin ja ammatillisen suhteen, sosiaalityön, ajasta. Ymmärrän tämän myös siten, että esimerkiksi sosiaalityön asiakkuus on yksilölle hänen arjessaan vain yksi, systeemimaailman kuuluva osa-alue ja ehkä hyvinkin marginaalista verrattuna hänen toimijuuteensa kokonaisuudessaan omassa elämisaailmassaan. Ja on hyvä, jos näin onkin! Näen, että sosiaalityön tutkimuksessa ja kehittämisessä tulee kuulla yksilöiden kokemuksia arjesta ja hyvinvoinnista palveluiden kehittämiseksi ja yksilöiden ja perheiden osallisuuden ja omaehtoisen selviytymisen tukemiseksi.

Tutkimuskysymyksekseni muotoutui *mihin köyhät lapsiperheiden vanhemmat arjessaan kertovat luottavansa*. Olen kiinnostunut siitä, miten köyhät lapsiperheet selviytyvät ja mistä he saavat tukea arjessa selviytymiseensä. Haluan myös saada selville, luottavatko vanhemmat arjessaan sosiaalityöhön ja sosiaalipalveluihin. Tutkimukseni kautta pyrin saamaan vastauksia siihen, miten tätä luottamusta voisi lisätä.

Luottamus ja epäluottamus ovat tässä tutkimuksessani yksilön eli lapsiperheen vanhemman ja perheensä arjessa koetusta köyhyydestä kirjoittajan kokemaa ja kuvaamaa luottamusta tai epäluottamusta *toisiin yksilöihin, kollektiiveihin ja instituutioihin*. Luottamus voi näkyä kirjoituksessa myös kirjoittajan luottamuksena *omaan itseensä*.

## 4.2 Aineiston kuvaus ja tehdyt rajaukset

Sain tilaisuuden valmiiksi kerätyn aineiston käyttöön saadessani tutkimusaineistokseni Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n vuonna 2006 pitämän kirjoituskilpailuun *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* osallistuneet kirjoitukset. Tutkimuslupahakemukseni Yhteiskuntatieteelliselle tietoarkistolle ja kirjoituskilpailun järjestäneelle yhdistykselle laitoin joulukuussa 2009 ja luvan saatuani minulle lähetettiin kilpailuun osallistuneet kirjoitukset sähköisessä muodossa. Kilpailuun osallistuneita kirjoituksia oli kaikkiaan noin 850.

Kirjoituskilpailun kutsussa (liite 1) kirjoittajia opastettiin kirjoittamaan kokemuksistaan vapaamuotoisesti. Heitä pyydettiin kertomaan kirjoituksessaan esimerkiksi siitä, miten köyhyys oli tullut kirjoittajan elämään ja millaisia keinoja hänellä on arjessa pärjäämiseksi. Näen, että kirjoituskilpailuun osallistumisen vapaaehtoisuus ja aiheen väljä rajausta ovat mahdollistaneet hyvin arkielämässä koetusta kirjoittamisen. Monet kirjoituksista ovat laajoja ja taitavasti kirjoitettuja. Kirjoituskilpailuun kirjoitetut kirjoitukset ovatkin erityisiä (Vilkko 1997). Vilkon (mt., 98-99) mukaan kilpakirjoituksissa pyritään johdonmukaiseen ja taitavaan kirjoitukseen.

Katson, että kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat valikoitunut joukko. Kilpailuun eivät todennäköisesti osallistuneet kaikista heikoimmassa asemassa olevat. Uskon, että monet kirjoituksista ovat vaatineet paitsi rauhallisen kirjoituspaikan ja -ajan, myös esimerkiksi tietokoneen tekstinkäsittelymahdollisuuksineen. Aineistoni kirjoituksissa ei siten todennäköisesti ole kaikista huono-osaisimpien köyhyyskokemuksia. Huono-osaisuuden kärjistymänä pidetään yleisesti asunnottomuutta (esim. Saari 2015, 22).

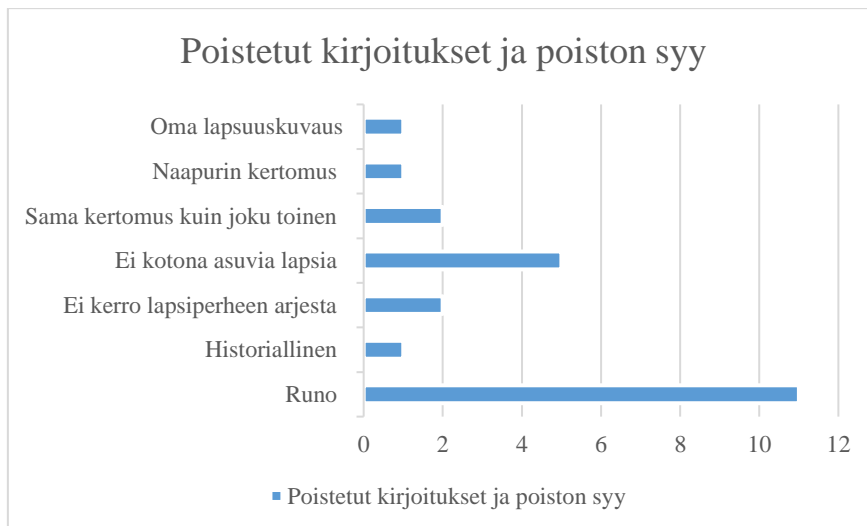
Kyseisestä aineistosta on tehty useita tutkimuksia. Näistä suurin osa on sosiaalipolitiikan tai sosiaalityön pro gradu -tutkielmia. Omaa tutkielmaani sivuavat muun muassa Tyyne Hakkaraisen (2010) kirjoittajien avun saamisen kokemuksia, Laura Holmin (2011) sosiaalitoimistoissa asiointin kokemuksia ja Tiina Salomaan (2014) lapsiperheiden vanhempien köyhyyskokemuksia tutkivat pro gradu -työt.

Koko aineistosta (850 kirjoitusta) lapsiperheiden vanhempien kirjoittamia kirjoituksia oli 171. Näissä kirjoituksissa kirjoittaja oli kertonut taustatiedoissaan kotona asuvan alaikäisiä lapsia tai tämä asia tuli muutoin selville kirjoitusta lukiessa. Nämä 171 kirjoitusta muodostivat ensimmäisen aineistoni. Tällä aineistolla tein Atlas.ti -ohjelmassa ensimmäisen luku-

kerran ja koodasin luottamuksen, epäluottamuksen ja omaa itseä kohtaan koetun luottamuksen (selviytyminen) katkelmia. Aineistoa lukiessani huomasin, että kirjoituksissa toistui se, miten kirjoittajat kertoivat koetusta luottamuksesta ja epäluottamuksesta. Aineistoa lukiessani sain siis kokemuksen aineiston kylläntymisestä. Aineiston analysointi laadullisin menetelmin olikin siten mielestäni mahdollista pienemmällä aineistolla. Koin, että rajausta jollakin kriteerillä olisi myös aineistoa terävöittävä. Teknisten ongelmien vuoksi jouduin tallentamaan aineiston uudestaan kahteen kertaan ja aloittamaan siten koodaamisen ja lukemisen uudestaan alusta, mikä osaltaan sai minut miettimään aineiston napakampaa rajausta. Halusin saada mukaan aineistooni sekä miesten että naisten kirjoittamia kirjoituksia.

Työskentelyni aikana aineistoksi valikoitui eteläsuomalaisten, kaupungissa asuvien lapsiperheiden vanhempien kirjoittamat köyhyyskirjoitukset. Rajausta perustelen paikallisuudella. Asun itsekin Etelä-Suomessa ja teen täällä töitä sosiaalialan opettajana. Lisäksi olen toiminut alueella kunnan sosiaalityöntekijänä lähes kymmenen vuotta. Pohdin myös etukäteen, olisiko rajauksella mahdollisuus saada paikallista, kaupunkisosaalityölle merkityksellistä tietoa.

Aineistosta karsiutuivat pois myös runot, joista monet koin hankalasti tulkittavina. Osa runoista oli selkeästi kertovia, mutta yhtenäisyyden vuoksi aineistosta karsin pois kaikki runomittaan kirjoitetut kirjoitukset. Seuraavassa taulukossa esitän rajauksen (kirjoituksen perustiedoissa lapsia kotona, kirjoittaja asuu Etelä-Suomessa ja kaupunkimaisessa kunnassa) jälkeen tekemäni karsiminen. Aineistosta karsiutuivat runojen lisäksi muun muassa sellaiset kirjoitukset, joissa ei kerrottu nykyhetkeen sijoittuen lapsiperheen vanhemman kokemuksia köyhyydestä. Kaiken kaikkiaan kirjoituksia karsiutui aineistosta tässä luvuvaiheessa pois vielä 23.



KUVIO 6. Aineistosta poistetut kirjoitukset ja poiston syy

Lasten ikää en ole rajannut. Aineistoon mukaan ottamisen kriteerinä on ollut ainoastaan se, että kirjoittajan lapsi asuu kotona. Kirjoituksen tiivistelmätiedoissa on maininta kotona asuvista lapsista tai tekstistä kävi ilmi, että kirjoittaja on lapsiperheen vanhempi. Yhden poikkeuksen tein. Kirjoittajan (N\_141) lapsi oli aikuistumassa, mutta tiiviisti kirjoituksessa mukana. Näin katsoin mahdolliseksi ottaa tämän kirjoituksen aineistooni.

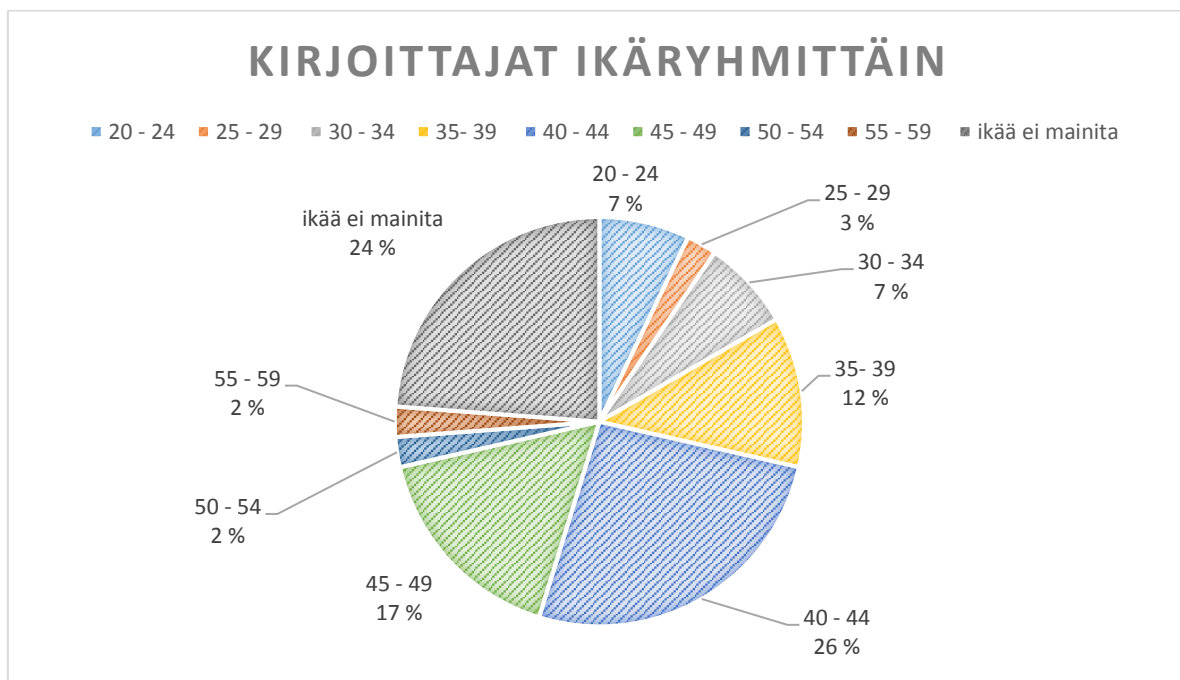
Lopullinen aineistoni koostuu 42:sta Etelä-Suomessa ja kaupunkimaisessa kunnassa asuvan lapsiperheen vanhemman kirjoittamasta köyhyyskirjoituksesta. Aineistoni kirjoittajista 38 on naisia ja 4 miehiä. Kokonaisuudessaan aineistoni koko on 170 tekstisivua kirjaimella Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivinvälillä 1,5. Tekstitiedostoon tallennettuna jokainen kirjoitus alkaa uudelta sivulta eli kirjoitusten väliin jää vaihtelevasti tyhjiä rivejä. Kirjoittajien taustatiedoista tähän tiedostoon on merkitty ensimmäiselle riville vain tekemäni koodi, esimerkiksi M\_10.

Tutkimukseni olen pyrkinyt toteuttamaan luottamuksellisesti ja varmistamaan kirjoittajien anonymiteetin säilymistä (Eskola & Suoranta 2014, 57–58). Keräsin Excel-taulukkoon kirjoittajien taustatiedot, jotka olivat mainittuina kirjoituksen alussa tai helposti löydettävissä kirjoituksessa. Tätä taulukkoa olen hyödyntänyt esittäessäni muun muassa kirjoittajien ikää koskevan yhteenvedon kuviossa kahdeksan. Kirjoitusvaiheessa mietin kirjoittajien nimeämistä keksityin nimin. Luovuin kuitenkin ideasta kirjoittajien yksityisyyden suojaamisen varmistamiseksi, olisinhan sattumalta voinut nimetä kirjoittajan hänen oikealla



etunimellään. Näin kirjoitukset esiintyvät tutkimuksessa antamillani koodeilla. Nostan seuraavassa esille muutamia määrällisiä huomioita aineistoni kirjoittajista.

Miehiä aineistoni kirjoittajista on neljä (4). Heistä kolme (3) on parisuhteessa, joko avio- tai avoliitossa. Yksi mieskirjoittajista on yrittäjä, yksi opiskelija ja yksi kirjoitti olevansa työtön. Yksi miehistä ei ole kirjoittanut taustatietoihin tässä kohdassa mitään ja kirjoituksesta on luettavissa, että hän on työelämän ja sosiaaliturvan ulkopuolella. Kaksi mieskirjoittajista oli kertonut ikänsä, he sijoituivat keski-ikäisten ikäluokkiin 35 – 44 –vuotta. Lapsia kirjoittajaisien perheissä oli yhdestä neljään lasta.



KUVIO 7. Kirjoittajat ikäryhmittäin esitettynä

Naisia kirjoittajista oli 38. Heistä ikänsä taustatiedoissa oli ilmoittanut 29. Sijoitin kirjoittajaäidit seuraaviin ikäryhmiin 20 – 24, 25 – 29, 30 – 34, 35 – 39, 40 – 44, 45 – 49, 50 – 54, 55 - 59 Tilastokeskuksen käyttämien ikäryhmien mukaisesti. Yksi kirjoittaja kirjoitti olevansa 40+. Hänet sijoitin ikäryhmään 40 – 44 –vuotta. 60 –vuotiaita tai siitä vanhempia ei kirjoittajaäideissä ilmoituksensa mukaan ollut, eikä myöskään alle 20 –vuotiaita. Kuviossa

7 esitän kirjoittajien ikäjakauman. Ikänsä jätti ilmoittamatta 10 kirjoittajaa. Kuvio havainnollistaa, että suurin osa ikänsä ilmoittaneista kirjoittajista on keski-ikäisiä 35 – 49 –vuotiaita lapsiperheiden vanhempia.

Kirjoittajaäideistä perhesuhteensa ilmoitti tiedoissaan 32. Heistä avio- tai avoliitossa ilmoitti olevansa 16, eronneita 11, naimattomia 4 ja yksinhuoltajaksi itsensä kirjoitusten taustatiedoissa nimesi yksi. Kaksi kirjoittajista oli laittanut taustatietoihin eronnut / avio- tai avoliitossa. Sijoitin heidät nykyisen perhesuhteensa mukaisesti. Lapsia kirjoittajaäitien perheissä oli yhdestä viiteen.

Jotain sosioekonomisesta asemastaan ja asemastaan työmarkkinoilla kertoi taustatiedoissaan kirjoittajista 34. Opiskelijoita kirjoittajaäideistä oli neljä (4), työttömiä 12 ja eläkeläisiä kolme (3). Kotiäideiksi itsenä nimesi kolme (3). 12 kirjoittajaa kertoi joko koulutuksensa (esimerkiksi erikoissairaanhoidaja tai maisteri) tai ammattinsa (esimerkiksi siivooja), tai kertoi, että oli töissä. Yksi heistä ilmoitti omaavansa useita ammatteja.

Kaikki kirjoittajat eivät kertoneet itsestään edellä mainittuja taustatietoja. Nyt annettujen tietojen mukaan kirjoittajista työttömiä 35 – 49 –vuotiaita yksinhuoltajia oli viisi (5). Tämä luku ei ehkä kuvaa aineistoa luotettavasti. Moni kirjoittajista on jättänyt jonkin taustatietokohdan (esimerkiksi iän) ilmoittamatta. Pelkkää ikää tarkasteltaessa (kuvio 7) 35 – 49 –vuotiaita aineistoni kirjoittajista on yli puolet (55 %).

### **4.3 Metodologisista valinnoista**

Käsitän kirjoituskilpailukirjoitukset kirjoittajien kokemustietona koetusta köyhyydestä. Lähestymistapani on siten fenomenologinen eli kokemusta tarkasteleva (Laine 2001). Käsitän kirjoitukset omaelämäkerrallisina ja tekstien ymmärrän siten olevan kirjoittajan omakohtaisesti kokemaa (mm. Kulmala 2006, 28-29; Vilkkonen 1997). Näen, että minulla tutkijana ei ole mahdollista epäillä kirjoittajien kokemusten todenperäisyyttä. Eksistentiaalis-fenomenologisen teorian mukaisesti kokemus on persoonalle, kokemuksesta kirjoittajalle tai kertojalle tosi (Perttula 2007, 21).

Riitta Granfeltin (2004) tavoin ymmärrän, että kokemukset rakentuvat vuorovaikutuksessa ja tutkijan tulee olla kiinnostunut tutkimuskohteestaan. Tiedostan myös riskini köyhyyden romantisointiin, vaikka kertomuksissa kirjoitettu arki oli monin paikoin minulle tutkijallekin hyvin tutun kuuloista. Aineistoni kirjoittajat eivät edustaneet Granfeltin (mt.) informatien tavoin huono-osaisinta marginaaliväestöä.

Tutkijana näen, että valintani tutkia kirjoitettuja tekstejä kokemuksina eikä kertomuksina on tutkimuksen keskeinen metodologinen valinta. Katsoin, että kirjoitukset ovat kirjoitettuja kokemuksia, enkä siis tarkastele niitä kertomuksina. Koin, että tämä valintani toisille kirjoittajien arjessaan kokemaa luottamusta ja epäluottamusta. Koin myös, että valintani sopi paremmin myös suunnittelemani sisällönanalyysin toteuttamisen. Kertomusten tarkastelu olisi edellyttänyt sitoutumista narratiiviseen tutkimusorientaatioon. Kirjoitukset olisivat silloin liitettävissä kulttuuriseen tarinavarantoomme (mm. Hänninen 2000) ja niitä olisi tullut tutkia narratiivisen tutkimuksen orientaatiolla muun muassa kertomuksen kulkua ja kertojan positiota tarkastellen. Tutkielmani pohdintaosiossa tarkastelen kriittisesti tekemiäni valintoja ja pohdin myös, mitä mahdollisuuksia tämä aineisto voisi tarjota narratiiviselle tutkimukselle.

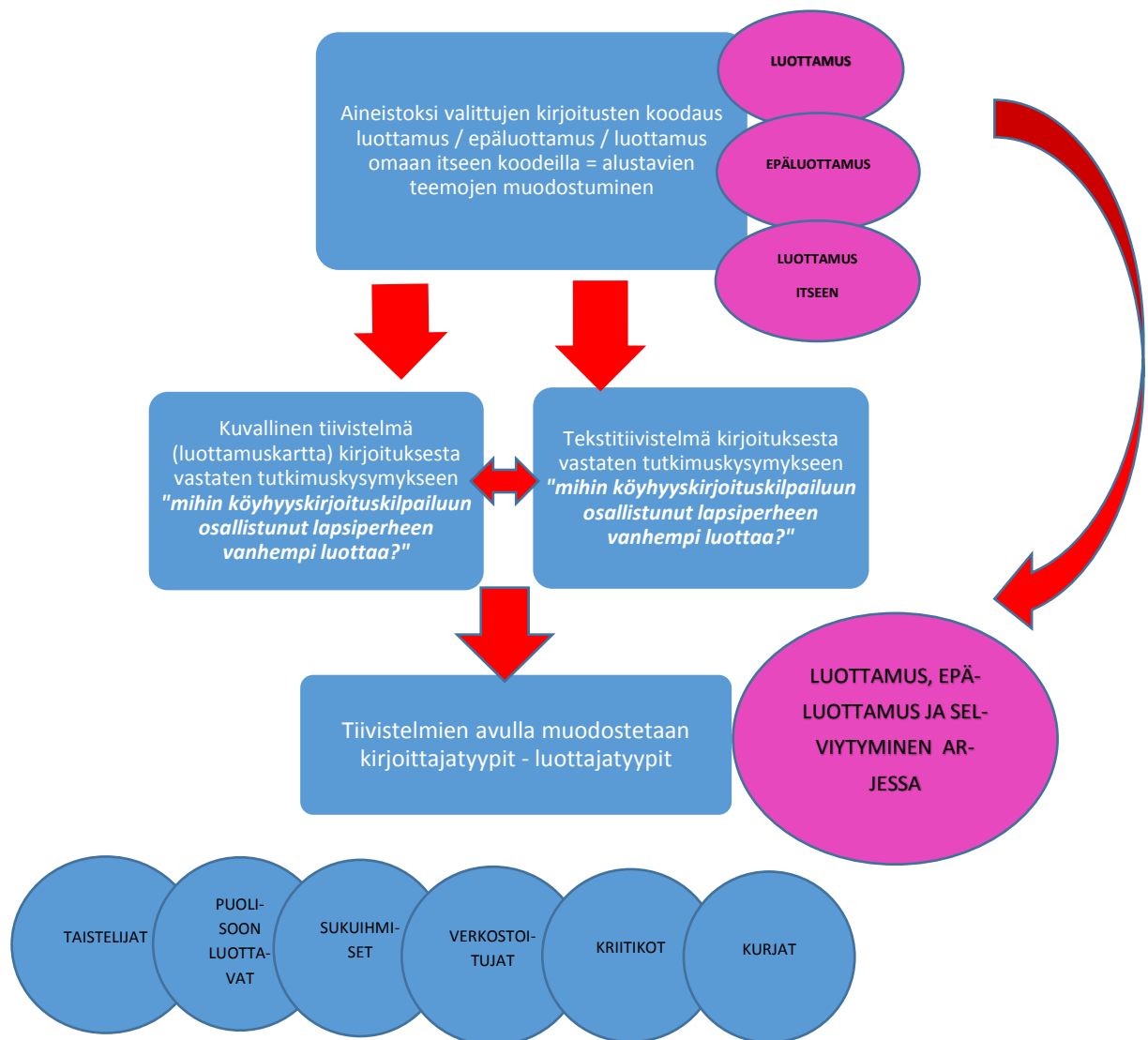
Tutkijana olen aktiivinen toimija, kokeneiden tutkijoiden (Eskola & Suoranta 2014, 21; Perttula 2007, 22) sanoin tutkimukseni metodi, keskeinen tutkimusväline. Tutkimuksessani pyrin avoimeen ja tarkkaan analyysin dokumentointiin tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin mahdollistamiseksi (Eskola & Suoranta 2014, 209).

Omaa positiotani tutkijana kuvaa tutkimukselle jo sen ideapaperivaiheessa antamani nimi Köyhät ritarit. Näen tutkijana ja sosiaalialan ammattilaisena köyhät lapsiperheet arjen sankareina ja vaikeiden tilanteiden ratkaisijoina. Näen, että usein talousvaikeuksien taustalla ovat yhteiskunnan rakenteelliset syyt ja yksilölliset elämänriskit. Tutkimusta tehdessäni olen tiedostanut lähtökohtani, positioni tutkijana ja sen mukanaan tuoman haasteen analyysin ja koko tutkimukseni luotettavuudelle. Katson, että sosiaalityöntekijänä ja sosiaalialan ammattilaisia opettavana on pystyttävä hahmottamaan köyhyyden ja eriarvoisuuden taustalla olevia rakenteita ja niitä ylläpitäviä mekanismeja. Tähän palaan myöhemmin tutkielman pohdintaosiossa, missä pyrin tutkimuksen toteutuksen kriittiseen tarkasteluun.

## 4.4 Sisällönanalyysi kirjoitusten analysoinnin menetelmänä

### 4.4.1 Analyysin vaiheet

Aineistoa lukiessani ja järjestäessäni olen työskennellyt teoriaohjaavasti (Eskola & Suoranta 2014, 80-83; Tuomi ja Sarajärvi 2013, 117-120). Etsin aineistostani kirjoittajien kokemuksia luottamuksesta. Luottamus on tässä tutkimuksessa ihmisten arjessa selviytymistä helpottava suhde, kuten esimerkiksi koettua tukea ja yhteenkuuluvuutta. Aineiston analyysi on edennyt seuraavassa kuvassa esitetyn mukaisesti.



KUVIO 8. Analyysiprosessi

Tutkimusprosessin aikana olen samanaikaisesti sekä käynyt aineistoa läpi sekä lukien että työstäen ja lukenut rinnalla aiempaa tutkimusta luottamuksesta ja köyhyydestä. Aineistoon tutustuin lukemalla kirjoituksia, tekemällä alustavaa teemoittelua kirjoituksissa esiintyvien luottamuksen ja epäluottamuksen lausumia tarkastellen (luku 4.4.2).

Teemoittelun jälkeen, seuraavilla lukukerroilla, tiivistin aineistoni kirjoitukset sekä kuvalliseen muotoon luottamuskartoiksi että kirjallisiksi tiivistelmiksi (luku 4.4.3). Tiivistelmillä pyrin tarkentamaan analyysiä omaan tutkimuskysymykseeni, eli siihen, mihin köyhät lapsiperheiden vanhemmat luottavat ja mihin he eivät luota. Tekemäni aineiston järjestely ja tiivistäminen kuvallisiin ja kirjallisiin tiivistelmiin voisi sanoa olevan Perttulan (2007, 22) sanoin tutkijan vertailevan mielikuvituksen tuloksena muodostettuja kiteytyneitä ilmaisuja.

Kirjoitukset ovat kirjoituskilpailukutsun mukaisesti kirjoituksia koetusta köyhyydestä, kirjoittajia ei ole pyydetty kirjoittamaan luottamuksesta. Tämän ristiriidan olen tiedostanut tutkijana. Tiivistelmät myös häivyttivät kirjoittajien mahdollisesti kertomat nimet, koska tiivistelmiin merkitsin vain heille antamani koodit. Kuvallisilla tiivistelmillä pyrin myös tekemään aineiston ”omaksi”. Koin tutkijana, että valmiin, laajan aineiston kanssa työskentelyn aloittaminen oli hidasta. Aineistoon tutustuminen vaati useita lukukertoja ja omassa työskentelyssäni koin luontevana myös kuvallisten tiivistelmien teon.

Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan sisällönanalyysissä tutkimusaineistoa käsitellään, pilkotaan osiin ja lopuksi kootaan uudeksi kokonaisuudeksi. Aineistoa lukiessani ja tiivistäessäni tiivistelmiin olen etsinyt kirjoituksista yhteneväisyyksiä ja yleistettäviä asioita. Nämä esitän työni tulosluvuissa 5 ja 6. Luvussa 5 esitän keskeisiä huomioita kirjoittajien arjessa olevasta luottamuksesta ja heidän kertomasta selviytymisestä. Luvussa 6 esitän aineistosta muodostamani luottamustyyppit. Kukin kirjoittaja kuuluu vain yhteen luottamustyyppiin. Ymmärrän tässä ristiriidan ja hyväksyn, että kirjoittaja voisi edustaa useampaa luottamustyyppiä. Tutkijana olen tehnyt valinnan ja sijoittanut kirjoittajan minusta kirjoittajalle parhaiten sopivaan tyyppiin.

Kuten edellä kirjoitin, valmiina saatu aineisto oli laaja ja sen sisäistäminen vaati lukemista ja työtä, aineiston omaksi tekemistä. Alkuperäinen tavoitteeni oli tehdä puhtaasti aineistolähtöistä, induktiivista työskentelyä ja mahdollisesti Grounded Theory –tutkimusta (GT) (Strauss & Corbin 1990), jossa käsitteet ja teoria muodostetaan aineistosta. Tätä työskentelyä tukemaan tallensin aineiston hankkimaani Atlas.ti –ohjelmaan. Työskentelyn aikana

kohtasin teknisiä ongelmia. Jouduin tallentamaan aineistoni useampaan otteeseen ja aloittamaan koodauksen Atlas-ohjelmassa alusta. Luovuin alkuperäistä ajatustani GT-tyyppisestä tutkimuksesta muun muassa edellä mainittujen teknisten haasteiden vuoksi. Tutkimuksen kannalta tämä oli myös tutkimuksen tekoa selkeyttävää. Grounded theory-työskentelyssä pitäytyminen olisi ehkä pirstonut aineistoa liikaa eikä siten olisi parhaalla mahdollisella tavalla sopinut kokemusten tutkimukseen. Sen sijaan Atlas-ohjelma toimi työskentelyprosessissäni aineiston järjestyksessä pitävänä varastona ja alustavan koodauksen, teemoittelun ja analyysin paikkana.

Kirjoittajat nimesin Atlas.ti -ohjelmaan seuraavasti: N = nainen ja M = mies. Aineistoon valitut kirjoitukset myös numeroin, esimerkiksi N\_1 on aineistoni ensimmäinen nainen. Tämän tein aineiston rajauksen ensimmäisessä vaiheessa, jolloin mukaan jäi 171 kirjoitelmää eli koko aineistossa (850 kirjoitusta) olevat lapsiperheiden vanhempien kirjoittamat köyhyyskirjoitukset.

#### 4.4.2 Teemoittelu

Etsin lapsiperheiden vanhempien köyhyyskirjoituksista luottamuksen lausumia, kirjoittajien kertomaa luottamuksesta – keneen, keihin tai mihin he luottavat tai negaationa, keneen, keihin tai mihin kirjoittaja ei luota. Merkitsin kirjoituksiin kohdan, jossa on kuvattu 1) luottamusta, 2) epäluottamusta tai 3) luottamusta omaan itseensä, selviytymiseen. Nämä kolme luottamuksen kuvausta voi ymmärtää jo alustaviksi teemoiksi, joiden avulla luin kirjoituksia. Seuraavassa on esimerkki luottamus –merkinnällä merkityllä tekstikohdasta. Juuri leskeksi jäänyt kirjoittaja kertoo tutustumisesta toisen pienen vauvan äidin kanssa ja hänelle arjessa tukea antavan ystävyuden alkamisesta. Läheisyys, yhteenkuuluvuus ja koettu tuki ovat luottamuksen kategorioita (Troman 2000).

*.... Meitä yhdistivät samanväriset lastenrattaat. Hän oli minun pelastus, ollaan oltu sydänystäviä siitä lähtien. N\_10*

Epäluottamus -esimerkkinä esitän alla kirjoittajan sosiaaliturvaa ja -toimea kohtaan kokemaa epäluottamusta.

*Jos elät normien mukaan, olet ikuisessa kurjuusloukussa. Toimeentulotukea hakiessa*

*katsotaan tukikuukausi ja sitä edeltävän kuukauden tulot, menoja edelliseltä kuukaudelta hyväksytään harkinnan mukaan. Jos saat jonkun pikkuhomman/pienen perinnön yms. yllättävää tuloa, rankaistaan yleensä bruttosumman mukaan. Pahimmillaan Kela on rankaissut 2 x saatu tulo. On kokemusta vuodelta 2000. ...*

*Sosiaalitoimessa työntekijä pakenee tulkinnanvaraisen lakitekstin ja esimiehen antamien ohjeitten taakse. ... M\_12*

Luottamuksen omaan itseen nostin aineistoa lukiessani omaksi teemakseen. Tällä pyrin tuoman esille kirjoittajien kokemuksia selviytymisestä. Seuraavassa on esimerkki koetusta luottamuksesta omaan itseen ja selviytymiseen.

*Lapsiani olen hämännyt niin kuin kunnan juutalaiset, uskotellut, ettei meillä ole hätää ja kaikki on hyvin, kyllä meidän äiti pärjää. Koska minusta olisi sietämätöntä, mikäli lasten pitäisi elää jatkuvassa ahdistuksessa...en esimerkiksi puhu olevista oloista taukoamatta paskaa. N\_130*

Katson, että luottamus itseen kertoo nimenomaan selviytymisestä ja siihen liittyvistä resursseista. Tätä teemaa tulee kuitenkin tarkastella tutkimuksen edetessä kriittisesti ja monipuolisemmin. Kuuluuko tähän myös epäluottamus itseen, esimerkiksi ”en minä kuitenkaan onnistu” -lausumat? Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä – kirjoituskilpailuun osallistuneilta on pyydetty myös uusintakirjoitukset ja näissä kirjoituksissa on vahvasti selviytymisen tematiikka mukana (Isola & Turunen 2014).

Kirjoituksia koodatessani olen pyrkinyt tekemään kustakin tekstin osasta pienen muistiinpanon (Atlaksessa memo). Muistiinpanon otsikossa on jo lyhyesti tarkennus, mitä koodatussa tekstin osassa on, miten se kuvaa mielestäni kirjoittajan kertomaa luottamusta. Telemiäni muistiinpanoja hyödynsin myöhemmin tehdessäni kirjoituksista tekstiivistelmiä.

Kertomuksista luottamusta etsiessäni olen hyödyntänyt Raatikaisen (2011) tavoin Tromanin (2000) tekemää luokittelua (ks. kuvio 5). Työskentelyn alkaessa koodeiksi nimeämäni luottamus, epäluottamus ja luottamus itseen ovat jo alustavia teemoja. Näitä teemoja etsin kirjoituksissa. Luvussa viisi esittelen teemoittelun avulla saatuja tuloksia eli sitä, miten kirjoittajat kertovat kirjoituksissaan luottamuksesta, epäluottamuksesta ja luottamuksesta omaan itseen, selviytymisestä arjessa.

#### 4.4.3 Kirjoitusten kuvalliset ja kirjalliset tiivistelmät

Aineiston ensimmäisen lukukerran, rajauksen ja kolmen edellä mainitun luottamusteeman koodauksen jälkeen piirsin jokaisesta kirjoituksesta tutkimuskysymykseen vastaten kuvallisen tiivistelmän, eräänlaisen kartan. Kutsun piirroksia jatkossa luottamuskartoiksi.

Piirtämisessä olen mukailnut verkostokartan piirtämistä. Kuva on toiminut minulle yhdellä sivulla olevana kirjoituksen kuvallisena tiivistelmänä. Idea kuvan, kartan hyödyntämiseen tuli Sohvi-hankkeesta (Nieminen 2014). Hankkeessa nuorilta päihdetyön asiakkailta kerättiin tietoa koetusta hyvinvoinnista ja tutkimukseen osallistuneet asiakkaat työstivät muun muassa omaa arkeansa ja kokemustaan palveluista kuvalliseen muotoon, kartaksi. Käytimme tätä samaa tutkimuksellista tiedonkeruumenetelmää sosionomiopiskelijoiden Aikuissosiaalityön harjoittelutehtävissä useana lukukautena. Näissä tehtävissä opiskelijat ohjasivat harjoittelupaikkansa asiakkaita piirtämään kokemuksellisen kartan omasta arjestaan ja hyvinvoinnistaan ja piirtämään karttaan heille merkityksellisiä asioita ja esimerkiksi hyvinvointia tukevia palveluita.

Tein jokaisesta aineistoni köyhyyskirjoituksesta luottamuskartan, johon tiivistin kirjoituksen (kirjoituksen koetusta köyhyydestä) pyrkien pitämään keskiössä oman tutkimuskysymykseni eli mihin kirjoittaja, köyhyydestä kirjoittava lapsiperheen vanhempi, luottaa tai mihin hän ei luota. Piirsin luottamuskartan Sketches -sovelluksella iPadille. Kartassa kirjoituksen kirjoittaja on keskiössä, ja hän on nimetty joko isäksi tai äidiksi. Henkilöt ovat ympäröity ja organisaatiot, kuten esimerkiksi sosiaalitoimisto ja Kela, laatikoitu.

Karttoihin olen merkinnyt myös muuta mielestäni merkityksellistä, kuten esimerkiksi haaveet, tulevaisuutta koskevat ajatukset. Niitä olen kartoissa sijoittanut ”pilvenhattaraan”.

Köyhyyden aiheuttaneen elämän käännekohdan, tapahtuman tai asian olen merkinnyt karttaan ”tähti” kuviolla, eräänlaisena iskuna. Kirjoituksissa kirjoittajalle merkityksellinen tapahtuma – positiivinen tai negatiivinen – muuttaa elämää ja köyhyydestä kun kirjoitetaan, köyhdyttää. Tällöinen köyhdyttävä tapahtuma, köyhyyden ”iskutapahtuma”, voi olla esimerkiksi sairastuminen, ero tai lapsen saaminen.

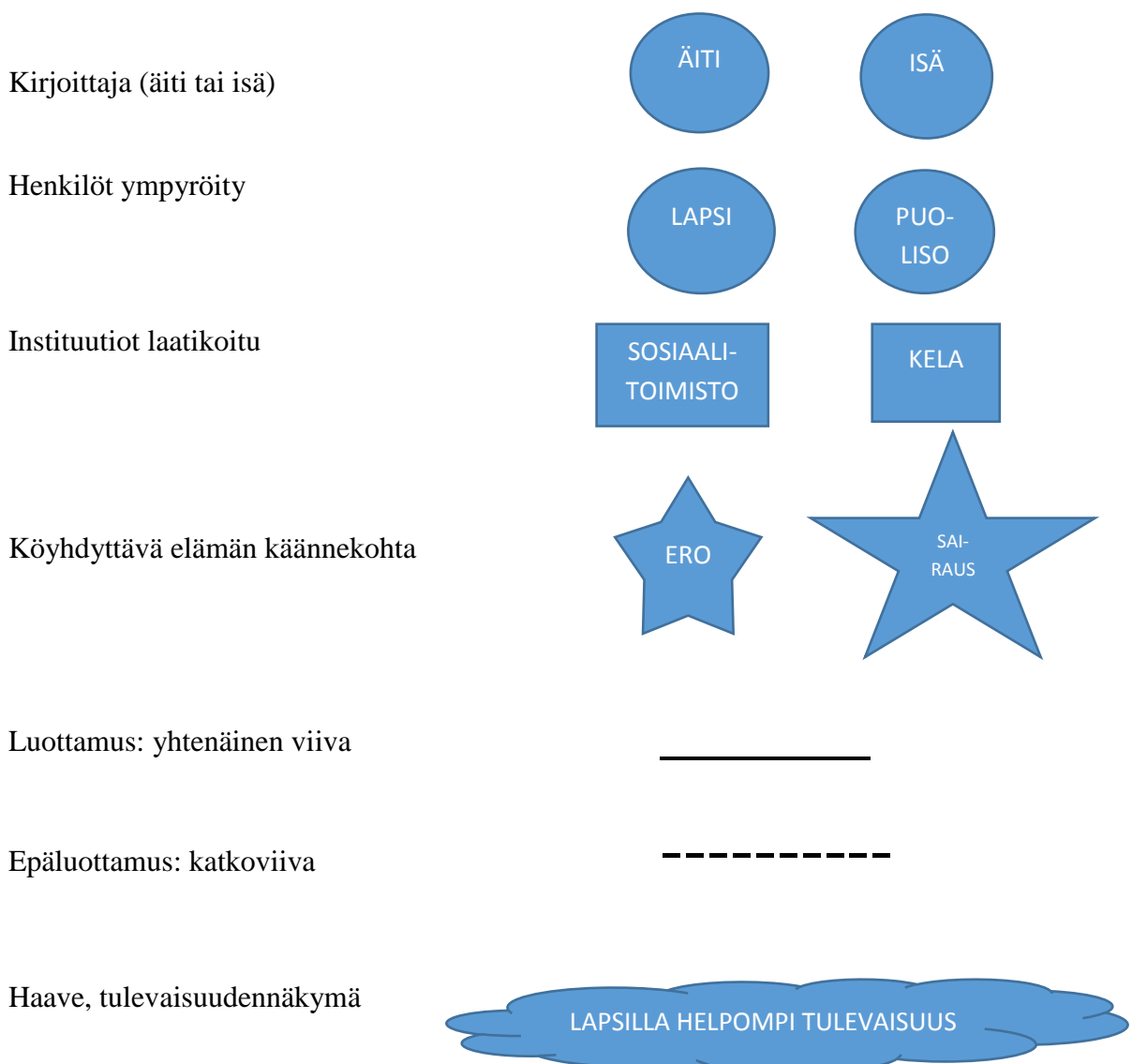
Luottamussuhteen olen piirtänyt yhtenäisellä viivalla, epäluottamuksen katkoviivalla. Mitä voimakkaammin luottamus tai epäluottamus kertomuksessa minulle tutkijalle esiintyi, sitä



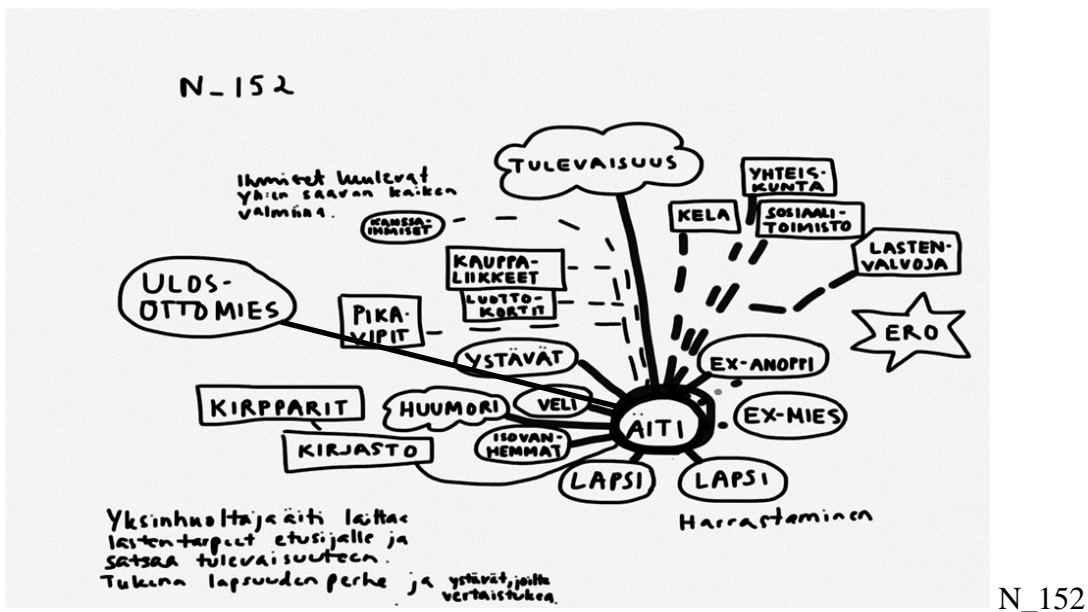
voimakkaampi yhtenäinen viiva tai katkoviiva on. Luottamuksen omaan itseen (selviytymiseen ja keinoihin) olen merkinnyt vahvalla viivalla kertojan ympärillä, vastaavasti katkoviiva kuvaa epäluottamusta, koettua epävarmuutta.

Tässä voimakkuuden havaitseminen on tutkijan kokemukseen ja lukutyöskentelyyn pohjaava. Kirjoituksia lukiessani ja luottamuskarttoja tehdessäni vahvistin luottamusta tai epäluottamusta osoittavaa viivaa tai epäluottamusta osoittavaa katkoviivaa silloin, kun tämä sama luottamuksen tai epäluottamuksen kohde mainittiin (uudestaan). Näin luottamuslauseman voimakkuus näkyy myös luottamuskartoissa vahvempana yhtenäisenä tai katkoviivana. Itsevarmuus, luottamus omaan itseen merkitty vahvalla viivalla kertojan ympärillä, vastaavasti katkoviiva kuvaa epäluottamusta, koettua epävarmuutta. Kirjoittajan ympärillä voi olla useampi kehä, jatkuvalla viivalla tai katkoviivalla tehty.

Seuraavassa esittelen kootusti luottamuskartoissa käyttämäni merkit.



Työskentelyni aikana kartat muuttuivat informatiivisemmiksi ja dynaamisemmiksi. Kartta on toiminut muistiinpanoina ja samalla myös valmiina saatuun aineistoon tutustumisena ja aineiston tutuksi tekemisenä. Seuraa esimerkki on yksinhuoltajaäidin luottamuskartta. Kirjoittajan kokeman köyhyyden taustalla on avioero – olen merkinnyt eron luottamuskarttaan köyhyyden ”iskutapahtumana”. Viranomaisten taholta kirjoittaja ei ole saanut tukea ja hän tuntee vahvaa epäluottamusta Kela, sosiaalitoimea ja lastenvalvojaa kohtaan. Ainoa myötuntoa osoittanut viranomainen kirjoittajalle on kirjoituksen mukaan ollut ulosottomies. Tämä näkyy vahvana yhtenäisenä viivana. Kirjoittaja kuitenkin luottaa omaan itseensä, selviytymiseensä ja perheensä parempaan tulevaisuuteen. Hänellä on vahva ja tukea antava läheisverkosto sekä paljon arjessa tukevia asioita, kuten esimerkiksi kirjasto.

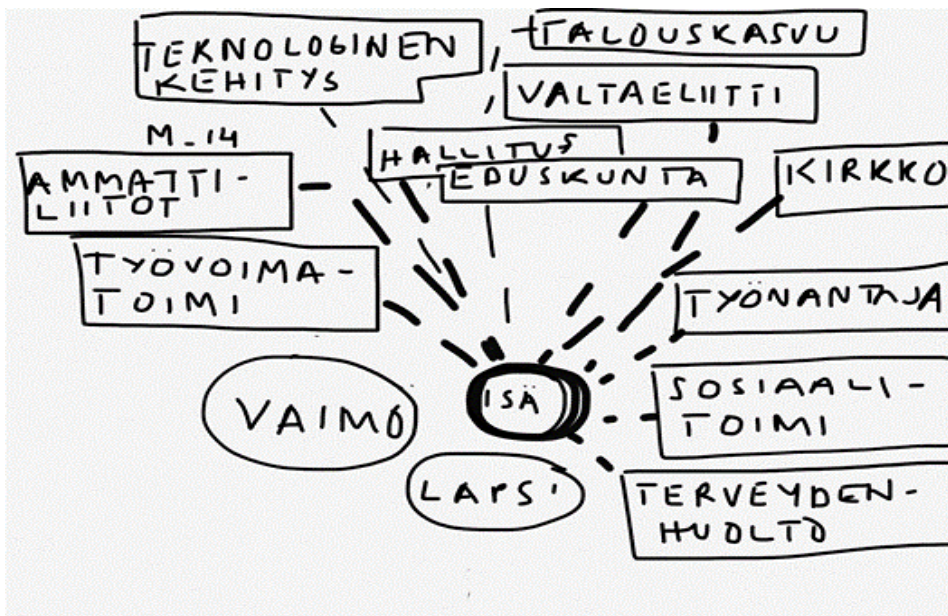


KUVIO 9. Äidin luottamuskartta

Karttatyöskentelyssä on puutteensa ja tehtyjä luottamuskarttoja on tarkasteltava myös kriittisesti. Piirtämäni kartat eivät ole kronologinen kuvallinen toisinto kirjoituksesta, niissä eivät siis näy ajalliset muutokset siinä, miten kirjoittaja kokee luottamusta. Kirjoittajat eivät ole myöskään tutustuneet heidän kirjoituksistaan tehtyihin kuvallisiin tiivistelmiin eivätkä siten ole kommentoineet, onko luottamuskartoissa onnistuttu huomioimaan hänen kirjoituksessaan tarkoittamallaan tavalla luottamusta tai epäluottamusta. Tässä tutkimuksessa

kirjoittajat eivät siis ole sosiaalisesti validioineet kirjoituksistaan tehtyjä kuvallisia tiivistelmiä (Åhlberg 2015, 52), luottamuskarttoja. Kartta tuleekin nähdä tutkijan tulkinnallisena tiivistelmänä ja ennen kaikkea työvälineenä haettaessa vastauksia tutkimuksen tutkimuskysymykseen.

Seuraavassa on esimerkki, jossa näkyy vahvana kirjoittajan, lapsiperheen isän, yhteiskuntaa ja palvelujärjestelmää kohtaan kokema epäluottamus. Kertomuksessa tulee esille luottamus omaan selviytymiseen (vahvasti ympyröity kirjoittaja), mutta kirjoittaja ei esimerkiksi kerro perheeseen liittyen saamastaan tuesta tai kokemastaan yhteenkuuluvuudesta (ks. Tromanin luottamuksen kategoriat kuvio 5). Kirjoitus on keskittynyt yhteiskunnan kriittiseen tarkasteluun.

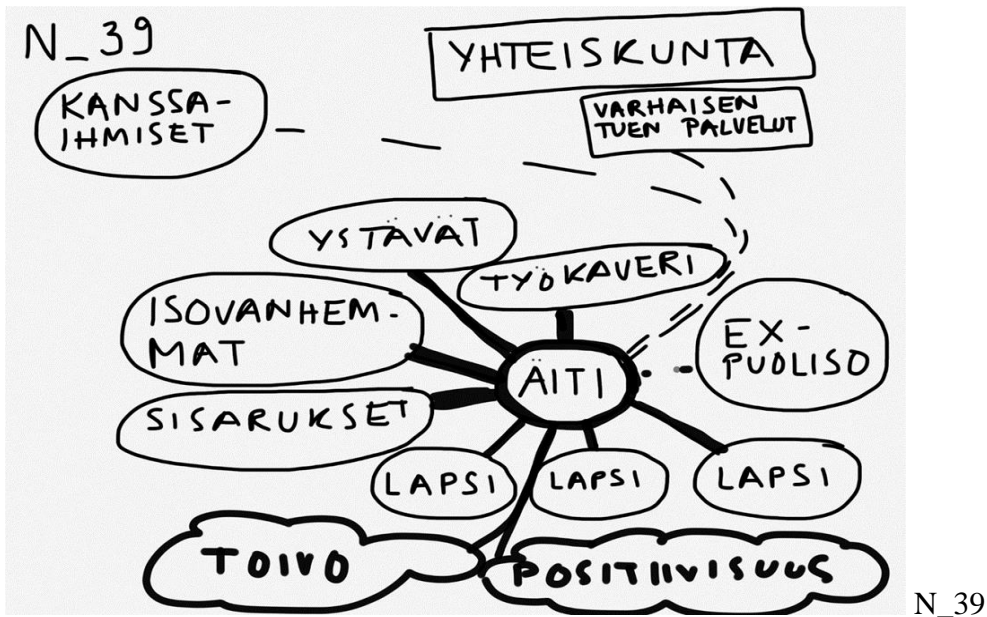


M\_14

KUVIO 10. Kartta isän epäluottamuskirjoituksesta

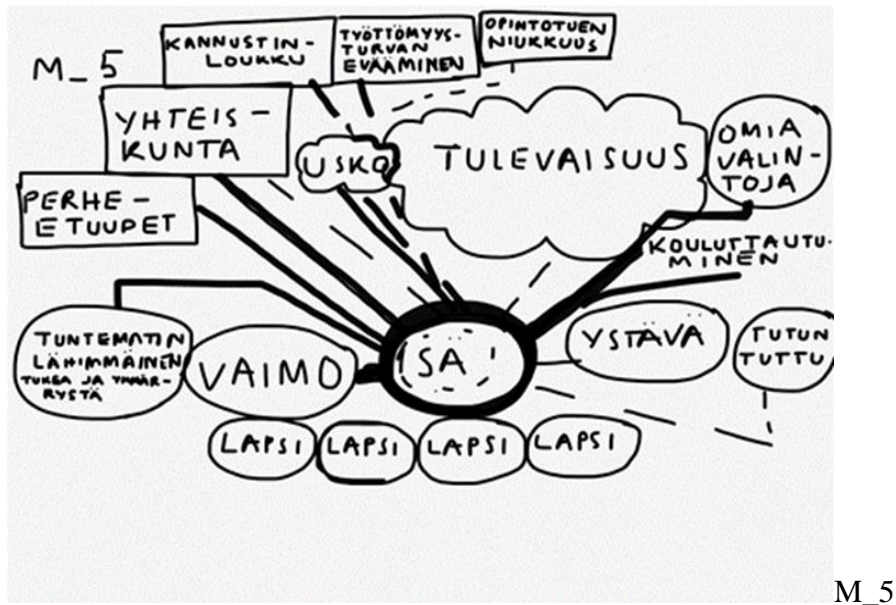
Seuraavassa luottamuskartta kirjoituksesta, jossa kirjoittaja tuo esille lähiverkostosta saamansa tuen ja uskonsa parempaan tulevaisuuteen. Isovanhemmat ja sisarukset ovat olleet yksinhuoltajaäidin tukena, samoin ystävät ja työkaveri, joka yhden talven ajan muun muassa kuskasi kirjoittajan aamulla ensin lasten kanssa päiväkotiin ja sitten töihin, kun kirjoittajalla ei ollut käytettävissään autoa.





KUVIO 11. Luottamus lähiverkoston ja luottamus paremmasta tulevaisuudesta

Seuraavana esittelen luottamuskartan, jossa kirjoittaja luottaa siihen, että hän saa tarvittaessa – viime kädessä – tarvitsemansa tuen ja palvelun yhteiskunnalta. Vaikka yhteiskunta ei kannusta kouluttautumaan, opiskeleva perheenisä (M\_5) luottaa kouluttautumiseen ja sitä kautta perheensä valoisampaan tulevaisuuteen. Perhe-etuudet takaavat perustoimeentulon.



KUVIO 12. Luottamus hyvinvointivaltioon

Aineistoa analysoidessani liikuin kirjoitettujen ja piirrettyjen tiivistelmien ja alkuperäisten kirjoitusten välillä. Etsin kirjoituksista yhtäläisyyksiä ja pyrin muodostamaan tutkimastani ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2002, 105). Aineistosta muodostin myöhemmin luottamustyyppit. Tyypittelyn esittelen luvussa 4.4.4 ja luottamustyyppit luvussa kuusi.

Luottamuskarttojen rinnalle työstin myös lyhyet kirjalliset tiivistelmät. Pyrin alle kymmenen rivin tiivistelmiin, mutta jouduin tekstien rikkauten vuoksi tekemään useita poikkeuksia. Kuitenkin yhdelle A4 –arkille mahtui sekä kirjoituksen tekstitiivistelmä että luottamuskartta. Kirjalliset tiivistelmät eivät pyri olemaan kirjoitusten referaatteja, vaan niissä pyrin pitämään fokuksen oman tutkimukseni tutkimuskysymyksessä. Koin tiivistelmien kirjoittamisen tärkeänä paitsi aineiston kolmantena läpilukemisena, myös siksi, että näin kirjoittajien mahdolliset nimet eivät enää olleet näkyvilläni. Atlas.ti –ohjelmaan tallennetuissa kirjoituksissa oli näkyvillä kirjoituskilpailuun osallistuneen nimi tai nimimerkki, mikäli hän oli halunnut sen mainita.

#### **4.4.4 Luottamustyyppien muodostaminen**

Alustavan lukemisen perusteella löysin lapsiperheiden vanhempien kirjoittamista köyhyyskirjoituksista kirjoituksia, joissa kirjoitetaan luottamuksesta tai epäluottamuksesta yksilöiden, yksilön ja kollektiivin eli esimerkiksi ryhmän, naapuruston tai suvun tai yksilön ja instituution, kuten esimerkiksi kirjoittajan ja sosiaalitoimiston tai Kelan, välillä.

Luottamus näyttäytyi aineistossa kirjoittajan ja hänen perheensä kokemuksina tuesta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta. Keneltä tai mistä tukea haetaan, odotetaan tai saadaan ja kenen tai keiden kanssa koetaan yhteenkuuluvuutta. Kirjoituksista löytyi luottamus- ja epäluottamuskirjoituksia.

Jo ensimmäisen lukukerran jälkeen alkoi hahmottua erilaisia kirjoittajatyyppejä (jatkossa luottamustyyppinä), jotka kertoivat kirjoituksissaan erilaisista luottamussuhteista. Nämä luottamustyyppit tarkentuivat aineiston lukukertojen aikana. Aineistoa läpikäydessäni, tiivistäessäni ja pelkistäessäni tyypit erottuivat toisistaan.

Luin rinnakkain kirjoituksista tekemiäni tiivistelmiä (kuvalliset ja kirjalliset) ja koko kirjoituksia. Tein tyypittelyni tueksi Excel –taulukon (liite 2), jonka sarakkeisiin kirjoitin kustakin kirjoituksesta huomioita koskien kirjoittajan luottamusta ja epäluottamusta omaan itseen ja selviytymiseen, luottamusta ja epäluottamusta kanssaihmiisiin (horisontaalinen luottamus) ja luottamusta ja epäluottamusta instituutioihin ja kollektiiveihin (vertikaalinen luottamus). Taulukossa oli myös sarake tulevaisuudelle, ”köyhyyden iskutapahtumalle” eli tapahtumalle, joka on aiheuttanut tai syventänyt kirjoittajan kokemaa köyhyyttä ja sekä muulle, kirjoituksessa esiin tulevalle mielenkiintoiselle. Kirjoittajien anonymiteetin suojelemiseksi tutkimusraportin liitteenä oleva taulukko on pelkistetty.

Jäsenin muodostamiani luottamustyyppisiä luottamussuhteiden nelikentän avulla (kuvio 4). Nelikentästä on analyysissäni muotoutunut kolmikantainen kuva, jossa luottamus näytetään a) yksilöiden välisenä, b) yksilön ja suuremman kollektiivin tai instituution välisenä tai c) useamman yksilön välisenä. Kollektiivien ja instituutioiden välistä luottamusta ei aineistoni kirjoituksissa tarkastella. Luvussa kuusi esittelen tarkemmin nämä kuusi luottamustyyppiä.

## 5 ARJEN KOKEMUKSIA LUOTTAMUKSESTA

Tässä luvussa käsittelen aineiston teemoittelun avulla köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien arjessaan kokemaa luottamusta. Tuon esille, miten kirjoittajat luottavat kanssaihmiin ja millaisia kokemuksia heillä on viranomaisasioinnista. Luvussa esitellään myös kirjoittajien arjessa selviytymisen keinoja.

Tarkastelen myös sitä, millaisia selittäviä tapahtumia tai asioita kirjoittajat nimeävät köyhyytensä aiheuttajiksi tai koettua köyhyyttä syventäviksi. Tässä luvussa tarkastelen myös vanhemmuus-teemaa eli miten kirjoittajat kirjoittavat vanhemmuudesta ja luottamuksesta omaan itseensä vanhempana.

### 5.1 Horisontaalinen luottamus ja epäluottamus – luottamus ja epäluottamus kanssaihmiin

Alustava tutkimuskysymykseni oli miten köyhyyskirjoituksissa näkyy luottamus sosiaalityöhön. Jo lyhyen lukemisen jälkeen saatoin todeta, että aineistossani kirjoituskilpailuun osallistuneet lapsiperheiden vanhemmat eivät juurikaan kirjoittaneet luottamuksesta sosiaalityöhön ja hyvinvointivaltion byrokraattisiin palveluihin eli siitä, että olisivat saaneet sosiaalityöstä ja –palveluista hakemaansa tukea.

Sitä vastoin kirjoituksista oli luettavissa luottamus paitsi omaan selviytymiseen, myös luottamus perheeseen, sukulaisiin ja verkostoihin. Seuraavassa keskityn kirjoittajan ja hänen kanssaihmiten välillä olevan luottamuksen, horisontaalisen luottamuksen, tarkasteluun.

Parisuhde ja puolisolta tuleva tuki on kirjoittajille tärkeää. Kirjoituksissa kirjoittajat kertovat paljon ”yhteen hiileen puhaltamisesta” puolison kanssa toimimisesta samojen tavoitteiden suuntaisesti. Tai kuten eräs kirjoittaja kertoo, jaksavamman apuun luottaen. Vaikka köyhyys ja kirjoittajan (N\_128) kohdalla myös sairaus, nakertavat parisuhdetta, puoliso on jaksanut arkea kirjoittajan sairastaessa ja ollessa kykenemätön kodin askareisiin.

Kirjoituksissa näyttäytyi vahvasti kirjoittajavanhempien ja perheiden arkea tukevat läheisverkostot. Etenkin omien vanhempien ja sisarusten, mutta myös appivanhempien – nykyisten tai entisten - merkitys perheiden arjen sujuvuudelle on suuri. Kirjoituksissa oli myös kertomuksia sukupolvien vastavuoroisesta tuesta ja luottamusten kokemuksista.

Toisaalta läheisiltä ihmisiltäkään ei aina saa tukea. Esimerkiksi auton omistavat läheiset eivät ymmärrä, kuinka suuren suunnittelun ja työn autottomalla ihmisellä vaatii paikasta toiseen liikkuminen.

*Ihmiset, jotka eivät käytä julkisia kulkuneuvoja, eivät tule ajatelleeksi näitä asioita. Nykyisinhän perheissä on vähintään yhdestä kahteen autoa... N\_96*

*Lisäksi köyhä tarjoaa hupia normaalituloisille antamalla mahdollisuuden nöyryyttää itseään. Näin normaalituloisenkin voi tuntea olevansa suorastaan rikas, kaasuttaessaan autollaan pois mummolasta köyhän yksinhuoltajan jäädessä lykkäämään rännässä risoja lastenrattaitaan. Ja kukaan ei ole niin köyhä, ettei sille voisi myydä rikkinäistä, käytettyä kodinkonetta. N\_17*

Eletään eri maailmoissa. Seuraava kirjoittaja oli tyrmistynyt lähisukulaisensa valituksesta jääkaapin tyhyydestä. Kirjoittajasta jääkaappi sisälsi paljon ruokaa ja hän koki tuona hetkenä suurta sosiaalista etäisyyttä sukulaiseensa.

*Kerran eräs lähisukulaiseni sai minut typertyneeksi katsoessaan hyvin varustettua jääkaappiaan. Valitteli sitä ettei talossa ollut kuulema mitään. Omassa perheessäni kun ei ole yhtä täynnä olevaa jääkaappia edes joulupyhinä. Tuollaisina hetkinä tajuan selvimmin sen miten ajatusmaailmani erottaa minut niistä joilla on vakituinen työpaikka. Minulla kun ei ole edes ammattia. N\_59*

Sukulaisilta saatu tuki ja ymmärrys, jonka ymmärrän sukulaisten välillä olevana luottamuksena, ei siis ole itsestään selvää. Eräs kirjoittaja kertoi sukulaisensa todenneen, että hänen lukiota käyvät lapsensa voisivat ottaa lehdenjakotöitä perheen taloudellisen tilanteen kohentamiseksi.

*Sukulaiset ovat ehdottaneet lehdenjakoa yms. nuorille sopivaa, heidän omat lapsensa eivät sitä kyllä tee. Lapsilisät käyttävät kuulemma etelän matkoihin, meillä se menee kyllä maitokauppaan, ihan varmaan. (N\_134)*

Vertaisilta ihmisiltä saatu tuki on tärkeää. Elämme hierarkisessa yhteiskunnassa, jossa väestöryhmien elintasot, elämänlaatu ja elämäntavat eroavat toisistaan (Saari 2015). Seuraava kirjoittaja sai toimeentulotukeen oikeuttamattomaan välttämättömään menoon apua toisilta, yhtä tiukassa taloudellisessa tilanteessa olevilta.



*... oli pakko lainata toisilta köyhiltä. N\_68*

Saaren (2015) mukaan tunnemme solidaarisuutta ja empatiaa meitä sosiaalisesti lähellä olevia kohtaan. Ja toisinpäin – solidaarisuusvaje ja empatiakuilut ylläpitävät näitä yhteiskunnallisia eroja eli elintasoeroja ja eroja elämänlaadussa ja elämäntavoissamme. Solidaarisuusvaje tarkoittaa sitä, että emme halua osallistua heikommassa asemassa olevien auttamiseen. Empatiakuilu on myötätunnon puutetta, esimerkiksi sitä, että emme pysty näkemään huono-osaisuuden taustalla yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia. (mt., 94–100.) Kirjoituksistakin tuli esille, että toisenlaisten ongelmien kanssa painivien – esimerkiksi alkoholistien tai maahanmuuttajien – tukemista yhteiskunnan varoin ei kaikkien kirjoittajien ole aina helppoa ymmärtää ja hyväksyä.

*Eniten risoo että valtio/Kela kyllä kaikkia sosiaalipummeja ja juoppoja auttaa mutta ei niitä jotka sitä apua eniten tarvitsee. N\_29*

Toisia pienituloisia kohtaan ei siis välttämättä koeta yhteenkuuluvuutta. Eräs kirjoittaja kertoo maahanmuuttajalasten uusien vaatteiden harmittavan tilanteessa, jossa hän itse joutui pukemaan lapselleen vanhat ja kuluneet vaatteet.

*Vihaksi pisti kun katseli somaleja yms, joiden lapset oli puettu viimeisen päälle (enkä haluaisi olla rasisti), kun omat kulkivat kuluneissa haalareissa. N\_43*

Kirjoittajilta ei riittänyt empatiaa myöskään paremmin toimeentulevia kohtaan.

*Totta kai parempituloisten ainainen rahasta ruikuttaminen ja taloudellisen hyvinvoinnin itsestäänselvyytenä pitäminen joskus sattuu. N\_52*

Aineistosta tuli esille myös se, että yksinhuoltajat kokevat kanssaihmissen taholta tulevansa väärinymmärretyiksi ja –kohdelluiksi.

*Huvittaa, miten jotkut ihmiset vieläkin kadehtivat yksinhuoltajia. Me kun kuulemma saadaan kaikki yhteiskunnalta ilmaiseksi. Sen kun vaan sossusta käydään hakemassa, ja vuokratkin saadaan asumistukena takaisin. Ja lisäksi vielä tulee elatusmaksut lasten isältä. Uskomukset elävät tiukassa. Vaikka kaikki yksinhuoltajan etuudet on leikattu pois, ihmiset uskovat vieläkin meidän elävän heidän kustannuksellaan leveästi. N\_152*

Aineistossa kirjoittajille merkityksellisinä näyttäytyivät esimerkiksi vapaa-ajan viettoon liittyvät ryhmät, yhteisöt. Yhteisöllä on rajansa ja sitä pitää koossa kokemamme samanlaisuus (Tuomi 2005, 160). Yhdellä kirjoittajalla tällainen vapaa-ajan yhteisö oli karavaanari-alueen porukka. Yhteisössä jäsen saa olla oma itsensä ja hän tulee hyväksytyksi omana itsenään, ilman, että kiinnitettäisiin huomiota titteleihin tai työmarkkina-asemaan. Meidän

tulee muistaa, että köyhyyteen liittyy monesti myös häpeän kokemus ja stigma, erityisesti silloin, kun henkilö ei pysty tavoittamaan itselleen asettamiaan odotuksia (esim. Ohisalo, Saari & Saukko 2014, 83).

Yhteisö tarjoaa myös tukea. Yhteisön jäsen voi saada tukea kysymättäkin, esimerkiksi yksi kirjoittajista sai vapaa-ajanyhteisöstään tietoa työmahdollisuudesta. Suhteiden kautta työllistyminen on yksi esimerkki siitä, miten sosiaalinen pääoma ihmisten arjessa toimii (Ilmonen 2000, 34).

Yksi kirjoittajista esitti toiveenaan, että köyhät yhdistäisivät voimansa ja alkaisivat ajaa yhdessä asiaansa paremman tulevaisuuden hankkimiseksi.

*.... ryysyköyhälistö ymmärtäisi liittyä yhteen ajamaan omia asioitaan ja ennen kaikkea parempaa tulevaisuutta lapsilleen. N\_130*

Vaikka yhteisen, jaetun arjen ja yhteisten arjen haasteiden voi nähdä antavan hyvän kasvualustan horisontaaliselle luottamukselle, on suhteissa läheisiinkin mukana myös epäluottamusta. Luottamus kanssaihmiin ei siis ole itsestään selvää.

## 5.2 Vertikaalinen luottamus ja epäluottamus – viranomaisasiointi

Seuraavassa tarkastelen kirjoittajien viranomaisia ja palvelujärjestelmää kohtaan kokemaansa luottamusta. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, miten kirjoittajat kokevat kunnan sosiaalityön, Kelan palvelut ja kirkon diakoniatyön. Kokemukset viranomaisasioinnista ja palvelujärjestelmästä ovat suurimmaksi osaksi kielteisiä kertoen epäluottamuksesta. Kirjoittajat kertovat, että usein palvelut ja tuen tarpeet eivät kohtaa toisiaan.

*Perheneuvolassa saat viisaita sanoja miten pitäisi olla ja elää. Mutta ei rahaa jolla voisi sitä elämäänsä järjestellä. N\_17*

Muutamassa kirjoituksessa kirjoitettiin seurakunnan diakoniatyössä asioimisesta.

*Seurakunnalta olen saanut aina jonkinlaista apua. Ensimmäinen kerta kun menin diakonin luo, oli sydäntä raastava. Oli joulun alusaikaa ja tuntui etten pysty laittamaan lapselle minkäänlaista joulua. Mutta tämä henkilö on aivan ihana, olen käynyt tapaamassa häntä nyt ihan muutenkin. Olen saanut rahallista apua ruoan suhteen, Olemme tyttäreni kanssa saaneet villasukkia ja lapsia! Jotenkin asiat ovat kuitenkin aina järjestyneet. On suuri kynnys mennä pyytämään apua, mutta kun hätä on todellinen, se on ainoa mahdollisuus. N\_96*

## *Epäluottamus sosiaalitoimeen*

Järjestelmien koetaan usein juoksuttavan palvelun ja tuen hakijaa palvelusta, luukusta, toiselle. Asiakasta ymmärtämätön kohtaaminen koetaan arvostamattomuutena.

*Millä kuvittelette köyhän pärjäävän ilman minkäänlaisia tuloja? Sosiaalitoimistosta ei saa mitään jos ei kuulu työvoimatoimistoon. Ja jos on rahaa tilillä, ei varmasti saa mitään. Myy tai hävitä kaikki omaisuutesi, jonka olet hyvinä aikoina saanut kasaan. (M\_14)*

Sosiaalitoimistossa asioinut perheenäiti sai laskennallisesta tuloylijäämästä huolimatta harkinnanvaraisena toimeentulotukena maksusitoumuksen ruokakauppaan perheen ollessa rahatta. Toimeentulotuen hakeminen oli nöyryyttävä kokemus, jossa virkailija ei kohdannut asiakasta kirjoittajan mielestä, kokemana, arvostavasti.

*Hän poistui huoneesta ja minä kiduin hikisellä penkillä, eikä varmasti yksikään aivosolu edes uskaltanut liikahtaa päässäni. Jos joku olisi heilahtanutkaan, olisin varmasti pokahtanut palasiksi kiukusta ja sotkenut siistin viraston seinät omilla roiskeillani.. Ajankulusta en tiedä. Mutta nainen palasi aikanaan. Istuimme hiljaisuuden vallitessa, hän löi leimoja A-nelosiin ja kirjoitteli jotain viitsimättä selittää minulle mitä asia koski. Olin siis kuitenkin olemassa hänelle, koska hän nosti katseensa jotenkin sivuviistosti ja katsoi kuin ohi minusta. -Tässä on maksusitoumus. N\_146*

Omien ja perheen henkilökohtaisten asioiden selittäminen etuuksista ja palveluista päättävälle viranomaiselle ei ole miellyttävää. Viranomaisten lomakkeet ja asioimiskäytännöt voidaan kokea yksityisyyttä loukkaavina.

*Nöyryyttävintä on käydä täyttämässä lappuja esim kelassa ja vastata kysymyksiin "mikä on suhteenne laatu". Siis viisvitosilla. Sanoisin että biletystä ja hurjaa seksiä.. .no ei väineskaa, vaan yritystä yrittää vielä kerran ja katsoa tuleeko tästä mitään. N\_7*

Luottamusta ei myöskään kasvata viranomaisen asiantuntemattomuus. Tänä päivänä myös Sosiaalihuoltolakiin on kirjattu sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuus neuvoa ja ohjata asiakasta palveluihin (L 1301/2014 6 §; 16 §) ja tukea asiakkaan omaehtoista selviytymistä. Seuraava kirjoittaja ei saanut virkailijalta neuvoa, missä asuinkunnassa jaetaan EU-ruoka-apua.

*Olen yrittänyt myös kysyä sosiaalitoimistosta että mistä niitä EU-ruoka-avustuksia saa, niin joko he eivät tiedä koko asiasta mitään tai se on ollut viikko sitten eikä siellä varmasti enää ole. N\_126*

Kirjoittajat kertovat kokemuksiaan toimeentulotuesta. Eräs äiti kertoi, että toimeentulotuen myöntämisen käytännöt eivät vastaa ihmisten arjen todellisuutta. Esimerkiksi laskujen piti antaa mennä vanhoiksi tai tilillä oleva raha huomioidaan aina käytettävissä olevana tuloina.

*Kurjinta oli se, että joutui toimeentulotukien pykälien vuoksi maksamaan laskuista sakkoja - eli kun piti maksaa laskut myöhässä. Toimeentulotuessa piti tili tyhjentää - jos rahaa oli yhtään tilille, joka penni vähennettiin toimeentulotuesta. Mutta kun sähkölaskut ym. eivät tule näin! Eikä puhelinlaskut! Sähkölaskun ja osan vakuutusmaksusta toimeentulotuessa huomioidaan, puhelinta pidetään tarpeettomana, samoin TV:tä ja TV-lupaa, pesukone on edelleen ylellisyyttä jne. Joka paikkaan pitää tietysti kävellä! Postimaksuihin ei anneta rahaa! Eli kun köyhyys jatkuu ja se pitkittyy ja mutkistuu.. (N\_141)*

Esimerkkinä epäoikeudenmukaisuudesta kirjoittaja kirjoitti sosiaalitoimen tekemän niin sanotun tuliylijäämän vyöryttämisen seuraavalle kuukaudelle.

*Toimeentulotuesta laskettiin, että kesäkuun tulojen pitäisi riittää syyskuulle saakka. Emme siis saaneet neljään kuukauteen lainkaan toimeentulotukea. Minä sen sijaan olin maksanut kaikella, mitä olimme kesäkuussa saaneet laskuja, mikä näkyi suoraan tiliotteista. Meillä ei siis ollut enää 1. heinäkuuta lainkaan rahaa. Ainoa tulomme oli lapsilisät kolmesta lapsesta eli noin 340 euroa. N\_88*

Käytäntönä on, että toimeentulotukilaskelmassa huomioidaan kotitaloudelle edellisen kuukauden aikana maksetut tulot. Toimeentulotukipäätöksen tekijää opastetaan (L 1412/1997 15 § 2 mom.; Toimeentulotuen soveltamisopas 2013, 82) huomiomaan esimerkiksi suuri, kertaluontoinen tulo useammalle kuukaudelle. Toimeentulotukilaki ja soveltamisohjeet kuitenkin opastavat, että päätöksen on oltava kohtuullinen ja sitä tehtäessä on huomioitava perheen yksilölliset olosuhteet.

*Tulihan sitä sitten koettua toimeentulotuki ainoana tulonlähteenä. Eikä hyvin alkanut sekään, kun ensimmäisenä kuukautena tukea ei maksettu lainkaan. Toukokuun tulot laskettiin jostakin kumman syystä kesäkuulle. Eipä näin ole tämän jälkeen tehty, mutta vieläkin ihmettelen. N\_31*

Toimeentulotuen ei koeta vastaavan perheiden yksilöllisen arjen haasteisiin. Esimerkiksi opiskelijoilta edellytetään opintolainan nostamista, koska opintotuki lainoineen on ensisijainen toimeentulotukeen nähden. Perhe voikin päättää sinnitellä ilman opintolainaa ja siten myös ilman toimeentulotukea.

*Sosiaalitoimistokaan ei anna rahaa opiskelijalle, joka ei ole nostanut opintolainaa kokonaisuudessaan. N\_28*

Tutkielmassa olen tarkastellut kirjoittajien toisia yksilöitä, kollektiiveja ja instituutioita kohtaan kokema luottamusta. Yksi aineistosta esille noussut kirjoittajille tärkeä hyvinvoinnin lähde oli lemmikkieläimet. Lemmikeistä pidettiin huolta ja esimerkiksi lemmikin vaatimaan kalliiseen leikkaushoitoon lainattiin rahat. Perheen lemmikeistä aiheutuneet kustannukset eivät ole toimeentulotuessa huomioitavia kuluja. Eräs kirjoittaja toteaaakin, että vain rikkailla on mahdollisuus pitää lemmikkieläintä.

*Ja, entäpä sitten lemmikit, joita ei toimeentulotuessakaan huomioida lainkaan? Onko nyt niin, että lemmikit ovat vain hyväosaisten ja rikkaiden etuoikeus? Jos talous romahtaa, on lemmikeistä luovuttava. Tämäkö on hyvinvointiyhteiskunnan sanoma? Selitämmekö lapsille, että heidän rakkaat toverinsa on vietävä piikille, koska köyhillä ei ole oikeutta eläimiin? Mitähän tulee lapsistamme tämän kaiken keskellä?N\_31*

Toimeentulotuessa huomioidaan asumismenoina asuntolainan kuukausittaiset korot (L 1412/1997 7 b §). Omistusasunnossa asumista ei koeta tuettavan.

*Sosiaalitoimisto antoi kerran 800 mk Muuten he olivat sitä mieltä, että myy-  
kää asunto ja syökää siitä saamanne rahat!!! N\_128*

Köyhyys on paitsi objektiivisesti mitattavaa, kuten esimerkiksi tuloköyhyyttä, myös subjektiivinen kokemus (mm. Saari 2015, 73-76). Oikeus perustoimeentulotukeen selvitetään kotitalouden tulot ja menot laskevalla toimeentulotukilaskemalla (L 1412/1997 6 §). Perustoimeentulotuen ulkopuolelle jäävät määrittelevät itseään kirjoituksissa keskituloisiksi köyhiksi.

*Sosiaalihuollosta emme ole saaneet penniäkään, koska miehellä on niin hyvät tulot. Se on kai pakko uskoa, mutta keskituloisillakin on kyllä ihmeen vaikea tulla nykysuomessa toimeen vai ollaanko turhan vaativia? N\_72*

*Ns. todellista köyhyyttä kokenut voi sanoa, että meidän köyhyytemme ei ollut todellista. Kyllä se oli. Ja se mikä katkeroittaa on, että emme olleet virallisten mittapuiden mukaan köyhiä. Kaikki maksut mitkä määräytyivät tulosison-  
naisesti (esim. eskarit) menivät kalleimman mukaan, käteen kyllä jäi usein vähemmän rahaa kuin tuilla elävillä. N\_43*

Viranomaisasiointi voidaan kokea nöyryyttävänä. Sosiaalityöntekijästä riippuen seuraava kirjoittaja on voinut kertoa tilanteestaan ja kokee saaneensa sosiaalitoimistosta myös apua.

*Sosiaalitoimistossa olen jonkun kerran käynyt. Riippuen ihmisestä, joka on ollut siellä töissä sillä hetkellä, on voinut puhua ja välillä olen saanutkin sieltä apua. Mutta se yksikin kerta kun itkien lähdet sieltä...jää ikuisesti mieleen. Jo ensinnäkin meno sinne ensimmäisen kerran, on suuri kynnys. N\_96*

## ***Tukijärjestelmä***

Tukien määräaikaisuus ja päätösten viivästyminen aiheuttaa arjessa stressiä. Määtän (2012, 66-67) mukaan juuri vajaakuntoisilla pitkäaikaistyöttömillä on pitkäaikaisia kokemuksia väliinputoamisesta. Väliinputoamista on esimerkiksi se, kun vajaakuntoiselta evätään pääsy työkyvyttömyyseläkkeelle. Alla kirjoittaja kertoo, että määräaikaisen kuntoutustuen päätyttyä hän hakee työttömyysturvaa. Näin hänelle tulee oikeus myös toimeentulotukeen, joka on viimesijainen tuki ja jota ennen ensisijaiset etuudet tulee olla haettuna. Eri tukia hakeva kirjoittaja kertoo tämän väsyttävän ja turhauttavan.

*Aina kuntoutustuen katkon aikana olen entistä köyhempi, koska toimeentulotuki on erittäin niukka. Luukulta toiselle yritän jaksaa mm. hakemaan työttömyysturvaa kunt.tuen katkon ajaksi, koska toimeentulotuki on toissijainen tuki ja tietysti olen entistä köyhempi ja väsyneempi ja turhautuneempi rämpiessäni "palveluissa". N\_68*

Kelaa kuvattiin monissa kirjoituksissa byrokraattisena ja jähmeänä instituutiona.

*Köyhistä ihmisestä on kovasti hyötyä. Me työllistämme. Kela tutkii samoja papereita kuukaudesta toiseen. N\_17*

Byrokratian tulee olla kaikkia tasapuolisesti kohtelevaa eikä yksilöllinen, nopea kohtelu ole aina mahdollista. Mutta kirjoittajilla oli myös toisenlaisia kokemuksia. Kela voi kohdella asiakkaitaan myös yksilöllisesti. Esimerkissä Kela peri kirjoittajalta liikaa maksettuja eläkkeitä, mutta käytti liikaa maksetun etuuden myöntäjänä ja maksajana harkintaa ja puolitti takaisinperittävän summan. Tämä harkinta näyttäytyi kirjoittajan kertomuksessa luottamuksena Kelaan.

*Laitoin Kelaan kaikki samat paperit kuin ulosottomiehellekin, ja sieltä tuli päätös, että he puolittavat summan. Jos en pysty maksamaan sitäkään eräpäivään mennessä, he perivät sen eläkkeestäni kuukausittain noin kahdenkymmenen euron erissä. No, se oli reilu päätös veroviranomaisiin verrattuna. N\_150*

Opiskelevien nuorten tukemisesta ja tuen niukkuudesta on esimerkkinä se, että kotona asuvan nuoren opintotuki on pienempi kuin lapsilisä.

*Ensin loppuivat lapsilisä, isän maksama elatusapu päättyy ennen kuin lasten lukio-opinnot ovat ohi. Opintoraha on lapsilisästä kolmasosa, hurraa! N\_134*

Lisäksi lukiossa opetussuunnitelman muuttuessa vanhemman sisaruksen kirjat eivät käyneet nuoremmalle, mistä tuli edellä olevan kirjoittajan perheelle lisäkustannuksia.

Kirjoitusten joukossa oli myös hyviä asiointikokemuksia palvelujärjestelmästä ja byrokraatiasta, kuten edellä oleva esimerkki Kelan takaisinperinnän kohtuullistamisesta. Hyvän kokemuksen voisikin mielestäni nähdä olevan niin sanottu korjaava kokemus, jossa asiointi esimerkiksi ymmärtävän virkailijan luona palauttaa luottamusta järjestelmään.

Palvelujärjestelmämme pirstaleisuus ja toimeentulon matala taso tuovat haasteita pienituloisten perheiden vanhemmille.

*Meille erityistä harmia ja hankaluutta on aiheuttanut erilaisten tukimuotojen päällekkäisyys. Pahimmillaan lapsiperhe voi joutua elämään monen eri tuen ja avustuksen varassa. On työttömyystukea, kodinhoidontukea, hoitolisää, asumistukea ja toimeentulotukea... Ja mitä vielä. Kaikkea saa anoa erikseen ja eri lomakkeella, päätöksiä odottaa ja tarkistuksia toimittaa. Vähemmästäkin menee väliin pää pyörälle ja joskus tuntuu, että elämä on yhtä virastoissa juoksemista, olosuhteiden selvitystä ja almujen anomista. Välillä ihmetyttää, eikö tukiviidakoon olisi mahdollista saada edes hitusta järkeä ja selvyyttä, hakuprosesseihin ja käsittelyihin alkeellistakaan yhtenäisyyttä ja johdonmukaisuutta. Kaikki vaikuttaa kuitenkin kaikkeen, eikä mikään saisi jäädä huomaamatta. N\_37*

Edellä kuvatuissa epäluottamuksen kokemuksissa voi nähdä palvelujen ja järjestelmien olevan etäällä kirjoittajien arjesta. Byrokratia ja toimintaohjeet eivät taivu ihmisten yksilöllisiin tilanteisiin.

Anna Metteri (2012) on tutkinut väitöskirjassaan suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvalupauksen toteutumattomuutta ja ihmisten kohtaamia kohtuuttomia tilanteita heidän asioidessaan palvelujärjestelmässä. Metterin (mt., 236-239) mukaan kohtuuttomaan tilanteeseen joutunut henkilö kokee hyvinvointivaltion pettäneen lupauksensa ja hylänneen hänet ja tämä johtaa hyvinvointivaltiota ja sen palvelujärjestelmää kohtaan koetun luottamuksen menettämiseen. Työntekijä edustaa asiakkaalle hyvinvointivaltiota. Metteri hahmottaa hyvinvointivaltion asukkaan ja hyvinvointivaltion välille kaksi suhdetta, yhteiskunnallinen suhteen ja persoonien välisen suhteen, mikä on työntekijän ja asiakkaan välillä. Tuon suhteen ollessa toimiva asiakas voi saada psykososiaalista tukea, vaikka häneltä kiellettäisiin esimerkiksi hyvinvointivaltion taloudellinen tuki. Jos työntekijän ja asiakkaan välinen asiakas-työntekijäsuhde toimii, ei esimerkiksi etuuden evääminen muodostu asiakkaalle kohtuuttomaksi tilanteeksi, hylkäämiskokemukseksi, joka rapauttaa hyvinvointivaltiota kohtaan koettua luottamusta.

### 5.3 Luottamus omaan selviytymiseen

Miten köyhäksi itsensä kokeva vanhempi selviytyy ja pitää yllä toivon näkökulmaa perheen arjessa? Mieleeni kirjoituksia lukiessani tuli sanonta ”*se, mikä ei tapa, vahvistaa*”.

*Köyhyydessä eläminen lisää mielikuvitusta tai tuhoaa täysin. Ehkä vähän samalla tavoin kuin huono lapsuudenkoti tuhoaa toisen ja toisesta kehkeytyy voimakas selviytyjä. Aivan yksinkertaista. N\_149*

Muutamassa kirjoituksessa mainittiin usko Jumalaan eli kirjoittajalla on kristillinen maailmankatsomus. Tämä tuodaan esille toivosta ja luottamuksesta kirjoittaessa. Luonto ja lemmikit nousevat aineistosta esille hyvinvointia tukevinä asioina, samoin kuin ilmaiset kulttuuripalvelut, kuten kirjasto.

#### *Niukkuudesta nuukuutta*

Köyhä tinkii kulutuksesta. Kirjoittajille ovat tuttuja kauppojen viimeisten myyntipäivien ruoat ja kirpputorit. Niukkuus voidaan kokea tai pakottaa myös nuukuudeksi, hyveeksi (Krok 2009). Krokin (mt.) tutkimuksessa äidit merkityksellistävät niukoilla tuloilla elämistä ja arjen pyörittämistä hyveenä, nuukuutena.

Nuori opiskelijaperhe kertoo arjessa pärjäämisestään seuraavasti.

*Opimme pihistelemään kaikessa. .... Sukulaisten vanhat vauvanvaatteet otimme ilolla vastaan ja kirpputoreja kiertelemällä löytyi loppukin tarpeellinen. ...*

*Olimme [toisen lapsen syntyessä] myös jo rutinoituneita köyhäilijöitä. Haukansilmäisiä, oranssien hintalappujen ja paljousalennusten käyttäjiä. Loppukuusta, vuorotellen, kummankin vanhempien kotona ruoka-aikaan tuttu näky. N\_129*

Tarkka taloudenpito ja alennusten hyödyntäminen ovat arjessa selviytymisen keinoja.

*Olen oppinut käyttämään hyväksi kauppojen alennukset, kun viimeinen myyntipäivä on menossa umpeen. Meidän kalat ja lihat ostetaan lähes aina näistä koreista. Kun ne pakastaa, saa moneksi päiväksi ruokaa todella halvalla. Sisäfileettäkin saa kahdella eurolla kilon! N\_152*

Samoin se, että ostetaan ruokaa tarjouksesta isompia eriä ja pakastetaan auttaa perheen ruokahuollon järjestämisessä. Pakasteeseen voi laittaa myös leipäjaosta saatua leipää, joka on siten pitempään käytettävissä.



*Useampi jääkaappipakastin on köyhälle hyvinkin tarpeellista roinaa, voinhan nyt hamstrata ruokaa tarjouksista rahapäivinä ja saan jopa ilmaista leipää työttömien yhdistykseltä... N\_130*

Köyhyys voi pakottaa kuluttajaa tekemään itselleen epämieluisia kulutusvalintoja (ks. myös Isola & Suominen 2016, 163), ostamaan esimerkiksi halpaa ja ei-luonnonmukaisesti tuotettua ravintoa. Vanhemmat voivat pitää taloudessaan myös kahden elintason väkeä. Lapsille hankitaan laadukkaampaa ravintoa, kuten esimerkiksi luonnonmukaisesti tuotettua, ja itse vanhemmat syövät edullisempaa ruokaa. Seuraavassa esimerkiksi katkelma kirjoituksesta, jossa äiti kertoo vanhempien säästävän omista ruokamenoistaan ruoan laadun kustannuksella, mutta lapsen ruokamenoihin ja ruoan laatuun he eivät kajoa.

*Lihaa emme osta kuin tarjouksesta periaatteena alle 2€/kg on vasta halpaa. Jauhelihan kohdalla joudumme kyllä joustamaan, mutta senkin täytyy olla mieluummin reilusti alle 2€/400g. Eineksiä pyrimme välttämään viimeiseen asti ja lapsen ruokamenoihin emme kajoa. N\_15*

Nuukuus voi olla valittu tapa elää ja kuluttaa, mutta pakotettuna ja pitkään jatkuneena se käy raskaaksi.

*Ja se, että piti sairaaloiisuuteen asti säästää, meni ihan kohtuuttomuuksiin. .... Kyttäsin vesikraanan vieressä, ettei vettä lutrattaisi. Vessanpönttöä ei pi-sujen jälkeen saanut vetää, joku muu sai vielä lirutella siihen päälle, sitten vasta vedettiin.*

*Vessapaperit puolitettiin ja arkkien määrä yhtä pyyhkäisyä varten laskettiin. Saippuat ostin niin isoissa astioissa kuin vain kaupasta irtosi ja niitä liruteltiin pieniin pulloihin. Astianpesuainetta laitoin suihkupulloon, ettei sitäkään kuluisi liikaa.*

*En ostanut keittiöriepuja, vaan vanhat T-paidat ja pöksyt uusiokäytettiin riepuna siivouksessa. Jääpalapussit menivät kiellettyjen listalle ja lapset vinkuivat kesällä tikku- tai tuuttijäätelöitä. Ei tippunut. Pysyin tiukkana. Vain isoja paketteja jäätelöä ja siitä leikattiin nokareet. Ei pillimehuja eikä hampurilaisiakaan. Ei mitään herkkupäiviä.*

*Sielussani kasvoi iso, tahmea möykky. N\_146*

Kirjoittajat käyttävät kirpputoreja ja kierrättävät.

*Kaikki vaatteeni, kenkäni ja laukkuni on hankittu kirpputoreilta. Minulle on kehittynyt vuosien saatossa hyvä silmä, ja löydän nopeasti laadukkaat kotimaiset merkkivaatteet, joissa joissain on ollut kaupan laputkin vielä kiinni. Toisten kerskakulutus on ollut minun onneni. N\_152*

Esimerkiksi lastenvaatteita kierrätetään ja vastaanotetaan. Yksi kirjoittajista kertoo saavansa lapsille vaatteita työkaveriltaan, jolla on isommat lapset.

*Lastenvaatteet saan kollegalta, jolla on kolme lasta. N\_17*

Kaksi kirjoittajaa (N\_59; N\_17) kirjoittaa myös dyykkaamisesta. Toinen kirjoittaja tutkii taloyhtiön talkoiden aikaan roskikset ja ottaa sieltä käyttöön kunnostettavat tavarat. Toinen näistä taloyhtiön roskiksia hyödyntävistä kirjoittajista kertoo esimerkiksi ottavansa paperinkeräyslaatikosta aikakauslehdet.

***Koitaloustaidot***

Valmisruoka on kallista. Kirjoituskilpailuun osallistuneet vanhemmat – äidit – kertovat paljon ruoanvalmistuksesta ja siitä, miten tarkka taloudenpito ja ruoan itsetekeminen säästää.

Kirjoittajat kertovat myös siitä, miten paljon mielikuvitusta vaatii monipuolisen ruoan valmistaminen niukalla budjetilla. Lapsille halutaan tarjota hyvää ja terveellistä ravintoa.

*Joka kolmas päivä tein risottoa. Olin valinnut broilerit eri makuisilla marinadeilla ja sillä tavalla sain jo vaihtelua ruokiini. Kun kaikki maut oli käytetty läpi riisin kera, aloin tarjoilla broileri-kastikkeitani makaronin, tarkoitan pastan kera. Välillä ruoanlaitosta ja säästämisestä jopa innostuu. Aivoni rakkauttavat ja sormeni syyhyävät jo seuraavaa broileri-ateriaa suunnitellussa. Pakastimessa on yrittämaustettuja suikaleita jäljellä. Mitäs jos ostaisi sitruunan, puristaisi mehun kastikkeen joukkoon ja tarjoilisikin sen tämän kerran perunoiden kera? Ei pääsisi Juniori vieläkään sanomaan: "Onks meillä taas tätä?" N\_150*

***Asenne ratkaisee - köyhän ei tarvitse olla nöyrä***

Arjessa selviytymisen tukena moni kirjoittaja sanoittaa olevan huumorin.

*Kun olin pankinjohtajan kanssa sopimassa lainajärjestelyistä talon myynnin jälkeen, vastasin hänen huoleensa suuresta lainamäärästä: "Sehän on vaan opintolainaa elämäkoulusta." Pankinjohtajaa nauratti, ja hän sanoi, että hyvähän se on, että pystyy tällöisessä tilanteessa suhtautumaan asiaan noin hyvällä huumorilla. Ja sitä huumoria olen tässä yrittänyt pitää yllä jo yli X vuotta. (N\_152)*

Kirjoittajista useampi toi esille, että taloudellista köyhyyttä tuhoisampaa on henkinen köyhyys. Tähän ei aio alistua seuraava kirjoittaja.

*Koska nykyajan yhteiskunta pyörii rahan ympärillä, on rahan puute ehkäpä stressaavin tekijä ihmiselämässä; ilman rahaa ei ole paljon mitään muutaakaan. Mikäli tähän ajatuskulkuun alistuu täysin, on peli menetetty. Kaikkea ei voi mitata rahassa ja hyvin pienellä pärjää. M\_3*

Omien näkemysten esille tuomisesta kertoo äiti, joka on joutunut lapsensa luokan vanhempainillassa pitämään pienituloisten perheiden puolta.

*En ole ruikuttajatyyppejä enkä halua erilliskohtelua köyhänä, mutta avaan toki suuni tarvittaessa. Lasten koulutoverit tulevat toisenlaisista oloista ja usein minun pitää vanhempienilloissa muistuttaa, ettei parikymppinen irtoa kaikkien kukkarosta ohimennen ja että leirikoulun omakustannusosuuden on pysyttävä kohtuullisena. N\_52*

Selviytymisessä tarvitaan myös luovuutta ja kekseliäisyyttä, mikä tuli aineistossa hyvin esille kirjoittajien kertomina säästämisnikseinä.

### ***Matalan kynnyksen paikat, luonto ja lemmikit hyvinvoinnin tukena***

Useissa kirjoituksissa kirjoittajat kertoivat luonnon olevan tärkeä paikka henkisen hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta.

Samoin kirjasto ja ilmaiset kulttuuritapahtumat mainitaan kirjoituksissa paikkoina, mitkä tarjoavat virkistystä ja pakomatkan raskaasta arjesta. Kirjastojen säilymisestä kannetaan myös huolta.

*Aivan mahtava laitos! Toivottavasti valtiovalta ymmärtää sen välttämättömyyden eikä vie kaikkia määrärahoja. N\_152*

Myös muun muassa Isolan ja Suomisen (2016, 187-188) tutkimus tuo esille luonnon merkityksen hoivan ja elämänsisällön antajana.

*Kalliisiin harrastuksiin ei ole varaa, mutta aina voi lähteä vaikka yhdessä ulkoilemaan tai kirjastoon hakemaan ilmaisia elämyksiä. N\_37*

## 5.4 Köyhdyttävät tapahtumat

Poiskäännyttäminen palvelun tai etuuden piiristä, ensisijaisen etuuden odottaminen, ero tai sairastuminen ovat esimerkkejä luottamuskartoissa olevista köyhyys ”iskee”-tapahtumista eli tapahtumista, jotka vaikuttavat kirjoittajan köyhyden kokemuksen syntymiseen. Nämä tapahtumat ovat niitä hetkiä, joissa tarkasti suunniteltu, tiukka talous kaatuu ja kirjoittaja kokee niukkuutta ja köyhyyttä. Köyhyys ”iskee” –tapahtumat tuovat haasteita omaa selviytymistä kohtaan koettuun luottamukseen.

Yhdelle kirjoittajaäidille perheen köyhyys realisoitui, kun tilillä oli juuri ja juuri rahaa lapsen reseptilääkkeen hankkimiseen.

*Lääkkeitä odotellessani muistin yhtäkkiä, että tililläni oli vain alle kaksikymmentä euroa rahaa. Paniikissa yritin miettiä, mitä teen jos rahani eivät riitäkään. Kummanko lääkkeen jätän ottamatta. Kysyin sitten apteekkarilta, mitä lääkkeet tulisivat yhteensä maksamaan, minulla kun oli vain vähän rahaa. Hintaa niille kertyi seitsemisentoista euroa. Totesin, että selvä, otetaan molemmat. Sen verran pitäisi tililtäni löytyä. N\_28*

Köyhyyden mittarina on tutkimuksissa pidetty myös sitä, miten kotitalous pystyy vastaamaan yllättävään, pakolliseen menoon, esimerkiksi korjaamaan rikki menneen pesukoneen tai hankkimaan uuden. Tilastokeskuksen (2016d) mukaan suomalaista kotitalouksista suurin osa (73 %) pystyy ilmoituksensa mukaan vastaamaan yllättävään, n. 1190 euron suuruiseen menoon. Tuo summa on yhden hengen talouden kuukausitulojen pienituloisuusraja.

Sairastuminen vaikuttaa vahvasti perheen hyvinvointiin. Sairaana ja vajaakuntoisena ei työllistyminen ole mahdollista tai se on hankalaa. Samoin sairaan ja vammaisen lapsen vanhempi ei voi olla kokoaikatyössä ja työvoima- ja sosiaalitoimessa asiointi voi hankaloitua. Suomalaisen yhteiskunnan polarisoituminen näkyy myös terveydenhuollossa. Työssäkäyvien työterveyshuolto on kattavaa ja edullista verrattuna usein heikommin asiakasta palvelevaksi koettuun perusterveydenhuoltoon (Hiilamo & Hänninen & Juntunen & Kainulainen & Karjalainen & Kinnunen 2009). Seuraava kirjoittaja kertoo työttömyysturvan karenssista, jonka työvoimaviranomainen antoi hänen kieltäytyttyään kokopäivätyöstä erityislapsen vanhempana.

*Yritin kyllä olla työelämässä, mutta poika lähti kouluun miten sattui ja kotiin tullessa jos ei saanut ulko-ovea auki, kosti mokomalle ovelle hajottamalla oven lasin. Onneksi ei sentään verisuonia katkennut siinä iskussa. N\_126*

Köyhyys ja jatkuva epävarmuus myös sairastuttaa. Moni kirjoittaja kertoi, että jatkuva epävarmuus väsyttää.

*Kaikki tämä epävarmuus rahan riittämisestä tekee jo sairaan olon. Tuntuu ettei henki kulje ja rinnasta pusertaa, aivan kuin kaikki kaatuisi päälle ja huijaa. Sitten vain huokaisee syvään ja ajattelee että ei kai tässä mitään, jos en saa laskuja maksettua tai ruokaa ostettua niin ei sitten. N\_126*

Ja toisaalta köyhällä ei ole varaa sairastaa. Sairausajan palkan muuttuminen sairauspäivärahasi laskee perheen tuloja. Edellä (5.2) jo mainittiin, että vajaatyökykyiset kokevat pois-käännyttämistä hakiessaan ja selvitellessään etujärjestelmässä oikeutta heille ensisijaiseen etuuteen.

*Palkka putosi pitkän sairasloman ajalta 25 prosenttia! Kela oli armoton. Oli pakko keskeyttää sairasloma, tuloromahdus olisi ollutkin viimeinen niitti taloudellemme. N\_134*

Sairaana ja vajaakuntoisena pysyvän tulon – eläkkeen – saaminen on kirjoitusten perusteella helpotus. Työikäisenä eläköityneen eläke on pieni. Tämä tarkoittaa pysyvää niukuutta.

*Mutta on surkukupaisaa, että eläkettä nostettiin nyt syyskuusta lähtien 5 euroa. Mitä se auttaa? Kansanedustajat nostavat omia palkkojaan tuon tuosta-kin ja välittömästi. Olisi heille oikein, jos koeluontoisesti yrittäisivät elää Kelan minimillä, niin saisivat karvaasti todeta, ettei sillä elä yksi ihminen meinoineen, puhumattakaan perheellinen. N\_128*

Ero köyhdyttää. Useamman kirjoittajan kirjoituksissa oli kuvausta epäreiluista omaisuuden jaosta ja hankalista eroista. Lasten huoltoon ja asumiseen koskevaan riitaan saattoi liittyä myös isovanhemmat. Erot voivat tarkoittaa myös kahden elintason elämää. Erään kirjoittajan uusperheen teinit elävät kahden elintason todellisuutta, mikä kirjoittajasta – köyhästä uusperheen äidistä – oli katkeraa.

*Kierrän vapaaehtoisesti veistä rinnassani ja kysyn vielä paljonko heidän isänsä antaa nykyään viikkorahaa. Kuultuani olenkin jo valmis ovimatoksi, niin paljon minua ahdistaa, se etten pysty tarjoamaan samanlaista lapsilleni. N\_57*

## 6 LUOTTAMUSTYYPIT

### 6.1 Luottamustyyppien muodostaminen

Kirjoituksia lukiessani ja tiivistelmiä tehdessäni muodostin niissä olevien yhtäläisyyksien mukaan ryhmiä, luottamustyyppejä, joissa ryhmään kuuluvien luottamuksen kokemukset esiintyivät minulle, tutkijalle, samanlaisina. Kukin aineiston kirjoitus ja kirjoittaja kuuluu tutkijan tekemällä päätöksellä vain yhteen luottamustyyppiin.

Luottamuksen puute näkyy tuen puutteena, epävarmuutena ja jopa vihamielisenä suhtautumisena jotakin yksilöä, ryhmää tai esimerkiksi organisaatiota tai yhteiskuntaa kohtaan. Luottamusta esiintyy erityisesti pienissä ja perinteisissä yhteisöissä, kuten esimerkiksi perheessä ja suvun sisällä. Perheeltä ja lähisuvulta on monesti mahdollista saada pyyteetöntä apua, mutta ei aina, kuten edellä luvussa 5 todettiin. Kirjoituksissa näkyy myös luottamusta, jota esiintyy esimerkiksi työpaikoilla työkavereiden välillä, naapurustossa naapureiden kesken ja yhdistys- ja harrastustoiminnassa.

Aineistossani on paljon kirjoituksia, joissa kirjoittaja eli köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneen lapsiperheen vanhempi kokee vahvasti epäluottamusta yhteiskuntaa ja palvelujärjestelmän toimivuutta kohtaan (ks. luku 5.2). Aineistossa on myös kirjoituksia, joissa koettua epäluottamusta jälkeen kerrotaan tilanteesta, jossa kohdataan ymmärtävä ja luottamusta herättävä palvelujärjestelmän, viranomaistyön edustaja. Kohtaaminen on merkityksellinen ja se voi muuttaa kirjoittajan kirjoitusta siten, että tutkijana ymmärrän kirjoituksen luottamuskirjoitukseksi.

Luvussa 3.3 olin jäsentänyt kuvioon 4 luottamuksen käsitettä luottamussuhteiden avulla. Luottamus ja epäluottamus voi olla yksilöiden välinen suhde, tai se voi olla suhde, joka on yksilön ja suuremman kollektiivin tai instituution välillä. Luottamus ja epäluottamus voi olla myös useamman yksilön, kollektiivien tai instituutioiden välinen suhde. Tässä tutkimuksessa luottamusta tarkastellaan yksilön toisia yksilöitä, kollektiiveja tai instituutioita kohtaan kokemana luottamuksena ja epäluottamuksena. Seuraavana on kuvio – luottamussuhteiden kolmikanta - johon olen sijoittanut aineistosta löytämäni luottamustyyppit.

Yksilöiden välinen luottamus / luottamuksen puute	Yksilön ja suuremman kollektiivin tai instituution välinen luottamus / luottamuksen puute	Useamman yksilön välinen luottamus / luottamuksen puute
<ul style="list-style-type: none"> <li>•Puolisoon luottavat: luottamus puolisoon</li> <li>•Taistelijat: luottamus omaan selviytymiseen</li> <li>•Kurjat: epäluottamus omaan selviytymiseen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>•Kriitikot: epäluottamus yhteiskuntaan</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>•Sukuihmiset: luottamus sukulaisiin</li> <li>•Verkostoitujat: luottamus ystävä- jne. verkostoihin</li> </ul>

KUVIO 13. Luottamustyytit luottamuussuhteiden avulla esitettynä

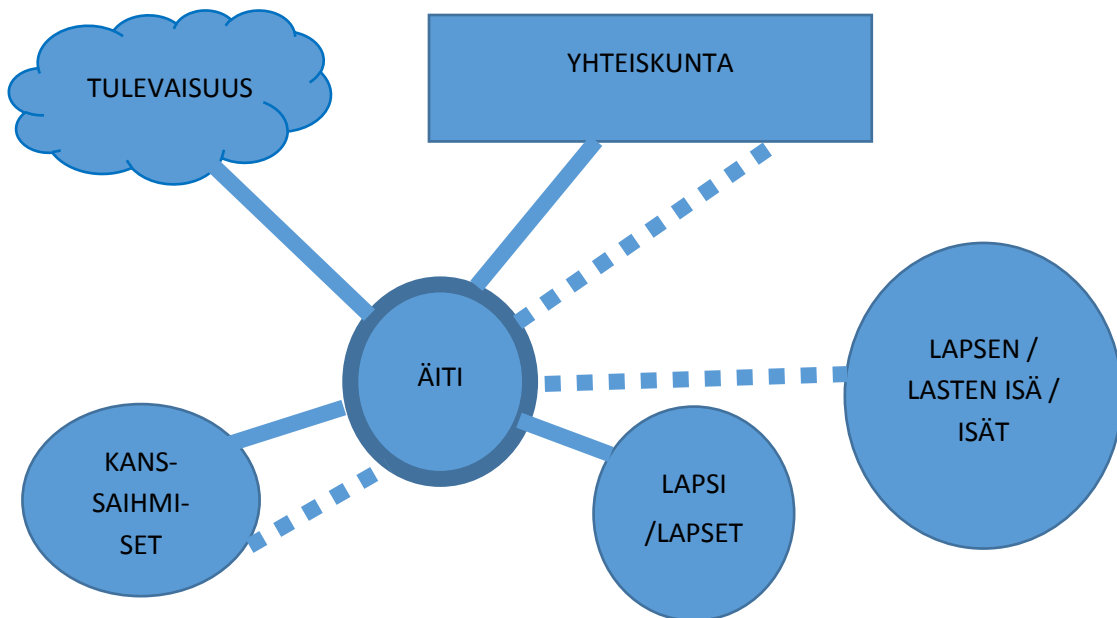
Neljässä ensimmäisessä luottamustyytissäni pohjavireenä on luottamus – joko saatavaan tukeen, omaan selviytymiseen tai ainakin (parempaan) tulevaisuuteen. Nämä tyytit olen nimennyt Taistelijoiksi, Puolisoon luottaviksi, Sukuihmisiksi ja Verkostoitujiksi. Kahteen luottamustyyppiin kuuluvat kirjoittajat kertovat koetusta epäluottamuksesta, ilman, että kirjoituksissa on luottamusta parempaan tulevaisuuteen. Nämä luottamustyytit olen nimennyt Kriitikoiksi ja Kurjiksi.

## 6.2 Taistelijat

Yhdessä kirjoituksessa äiti kertoi kuuluvansa Rambo-äiteihin, tämän päivän selviytyjä-äiteihin. Tämä lausuma pysäytti lukijan karuudellaan. Muistamme, että Rambo, tuo 1980 – luvun toimintasankari, ei saanut osakseen oikeudenmukaista kohtelua ja hän taisteli ylivoimaista vihollista vastaan itseään säästämättä. Aineistossa näitä sisukkaita, periksi antamattomia ja ylivoimasta vastapuolta vastaan taistelevia äitejä näyttäytyi tutkijalle olevan muitakin.

42:sta kirjoituksesta liitin tähän luottamustyyppiin 13 kirjoitusta. Kaikki Taistelijoiden kirjoitukset ovat äitien kirjoituksia. On muistettava, että koko aineistosta isien kirjoittamia kirjoituksia on vain neljä. Taistelijat kertoivat, että köyhyyden taustalla, köyhyyden iskutahtumana, kuten olen ne nimennyt, oli yksin jääminen, joko ero tai leskeytyminen. Yksin jääminen oli kuuden kirjoituksen köyhyyden iskutahtuma. Sairaus oli mainittu köyhdyttävänä tapahtumana kahdessa kirjoituksessa, perheen perustaminen samoin kahdessa kirjoituksessa.

Seuraavassa on Taistelijoiden tiivistetty luottamuskartta, jonka olen rakentanut kaikkien 13 kirjoituksen pohjalta. Kirjoittajan ja lasten välinen suhde on kiinteä. Vanhempi tinkii omista menoistaan lapsen tai lasten vuoksi. Hän ei koe saavansa tukea lapsensa toiselta vanhemmalta. Yhteiskunnan ja myös kanssaihmiesten tuki on usein vähäistä tai sitä ei ole ollenkaan. Kuitenkin Taistelijat uskovat parempaan tulevaisuuteen. Luottamuskartan luottamusta tai epäluottamusta kuvaavat viivat ovat kaikki saman vahvuisia. Joitakin kohtaan, kuten esimerkiksi kanssaihmiisiä ja yhteiskuntaa, tämä luottamustyyppi tuntee sekä luottamusta että epäluottamusta. Näihin kulkee sekä yhtenäinen viiva että katkoviiva. Koska äiti luottaa omaan selviytymiseensä, on hänet ympäröity vahvasti.



KUVIO 14. Taistelijoiden pelkistetty luottamuskartta

### *Sankarillisesta selviytymisestä*

Sankarillisella kirjoittajalla on paljon arjessa selviytymisen taitoja. Kirjoittajat tuovat monin tavoin esille vahvuuksiaan. Taistelija-vanhempi laittaa lapsen edun ensisijalle ja karsii omista menoistaan tinkien myös omasta hyvinvoinnistaan.

*Huoli siitä mitä huomenna syödään on joskus sydäntä raastavaa. Ja sitä rupeaa jo miettimään omaa kelpollisuuttaan vanhempana. Silloin täytyy istua*



*alas ja miettiä omaa elämäänsä - päämääräänsä. Ja aina saan saman vastauksen, eli kaiken minkä teen, teen lasteni tähden. Kaiken muun edelle asetan aina tyttärenteni hyvinvoinnin. N\_151*

Esimerkiksi kahden lapsen yksinhuoltajaäiti säästää vaikka ruokamenoista, jotta lapset saavat harrastaa heille tärkeää, mutta kallista harrastusta.

*Yksi asia, josta en ole tinkinyt yhtään, on lasten harrastaminen. Siihen olen aina järjestänyt rahat tavalla tai toisella. Ollaan joskus oltu jopa ilman kunnan ruokaa pari iltaa, että tytöt ovat päässeet ratsastamaan. (N\_152)*

Yhteistä näille Taistelijoitten kirjoittajatyyppeihin kuuluville äideille on myös neuvokkuus. Taloudenpito on tarkkaa ja moni kertoo kotitaloustaidoista. Vertaiselta, samassa tilanteessa olevalta saatu tuki onkin raskaassa arjessa tärkeää.

*Meitä on muutama pienipalkkainen yksinhuoltaja, ja me tiedämme toistemme hädän. Heiltä olen saanut apua silloin, kun ruoka on loppunut. Joku on käyttänyt kaupassa, ja olen sitten maksanut takaisin seuraavasta palkasta. Tai olen tarjonnut kyydin jonnekin tai kerännyt marjoja metsästä tilalle. Ja vastaavasti olen sitten antanut itse apua, kun on ollut hätä. N\_152*

### ***Kanssaihmiä kohtaan koettu epäluottamus***

Yhteistä näille Taistelijoitten kirjoittamille kirjoituksille on se, että lapsen tai lasten toinen vanhempi ei näy kirjoituksissa perheen arkea tukevana. Näissä kirjoituksissa ei siis tule esille kirjoittajan luottamus lapsen tai lasten toista vanhempaa kohtaan. Sen sijaan kolmessa kirjoituksessa kirjoittaja tuo kirjoituksessaan esille epäluottamusta, sitä, että ei saa tukea arjessa selviytymiseen lapsen toisen vanhemman taholta. Vanhempien välinen ero on ollut mahdollisesti hankala. Yksi kirjoittaja kertoi myös entisiä appivanhempia kohtaan koetusta epäluottamuksesta.

*Ex -appivanhempieni johtoajatus oli saada lapset kokonaan entiselle miehelleni ja omaan valvontaansa. Joten ei apua sieltäkään. Pyysin kerran rahanavustusta ex-apeltani. Vastaus oli sen sellainen, että kävin vessassa oksentamassa. N\_17*

Yhdessä kirjoituksessa kirjoittaja kertoo laajemmin miehiä kohtaan kokemastaan epäluottamuksesta. Perheessä äiti jää useammin lapsen synnyttyä kotiin hoitamaan lasta äitiysloman jälkeen perhevapaille. Kotiin jäävän vanhemman tulot laskevat. Kirjoittaja katsoo, että perheissä automaattisesti kaikki eivät elä saman tulotason mukaisesti.

*Ei moni tämän päivän isä/poika/mies ole kasvatettu kantamaan tilipussia kotiin/vaimolle. Kuten lähes jokainen sodanjälkeinen sukupolvi oli valmistekemään. (N\_5)*

Kanssaihmisiltä, omilta sukulaisiltakaan, tuen saaminen ei ole itsestään selvää. Taisteli-joista useampi kertoi, että he eivät saa ymmärrystä ja tukea kanssaihmisiltään. Tämä kertoo empatiavajeesta (Saari 2015). Esimerkiksi seuraava kirjoittaja kertoo kokevansa kanssaihminen taholta ymmärtämättömyyttä. Hän kirjoittaa kokevansa, että yksinhuoltajaa kadehditaan. Kirjoittaja toivoo, että kanssaihmiset ymmärtäisivät paremmin yhden huoltajan perheen arkea ja haasteita.

*Huvittaa, miten jotkut ihmiset vieläkin kadehtivat yksinhuoltajia. Me kun kuulemma saadaan kaikki yhteiskunnalta ilmaiseksi. Sen kun vaan sossusta käydään hakemassa, ja vuokrakin saadaan asumistukena takaisin. Ja lisäksi vielä tulee elatusmaksut lasten isältä. Uskomukset elävät tiukassa. Vaikka kaikki yksinhuoltajan etuudet on leikattu pois, ihmiset uskovat vieläkin meidän elävän heidän kustannuksellaan leveästi. N\_152*

### ***Vahva luottamus lapsiin ja parempaan tulevaisuuteen***

Äidit luottavat lapsiinsa. Lapset myös auttavat vanhempaa konkreettisesti kotona ja ottavat vastuuta. Nuoret voivat käydä koulun ohella tai koulun loma-aikoina töissä, kuten seuraavassa aineistoesimerkissä. Kirjoittajan yläkouluikäinen lapsi osallistui perheen arjen pyörittämiseen paitsi tekemällä lehdenjakajan töitä, myös tekemällä kotitöitä, esimerkiksi laittamalla perheelle ruokaa.

*Hän on 6 vuotiaasta lähtien ollut kiinnostunut ruoan laittamisesta, hänestä oli valtava apu minulle. Yritettiin taas selvittää oman perheen voimin. N\_10*

Lapset ymmärtävät usein perheen taloudellisen tilanteen (ks. Hakovirta & Rantalaiho 2012). Vanhempi kuitenkin toivoo, että materiaallinen köyhyys ei toisi lapsille epäluottamusta tulevaan. Seuraava kirjoittaja tietää, että köyhä lapsuus on lapselle riski huono-osaisuuden kasautumiselle.

*Kannustan lapsiani opiskeluissaan ja koetan omalla asenteellani saada heidät ymmärtämään ettei raha riitä onnellisuuden takaamiseksi. .... Mutta mitään muuta voisin aarteeksi antaa lapsilleni kuin sen uskon että hekin oppivat pärjäämään elämässä ihan niin kuin äitinsäkin. Tämän asenteen opin itse äidiltäni joka oli yksinhuoltaja ja velkainen. N\_59*

Vanhemmat toivovat, että lapset ymmärtäisivät, mikä elämässä on oikeasti tärkeää.

*Meillä ei vaan ole rahaa kaikkeen, mitä sinä haluat. Sen sijaan meillä on enemmän sellaista, mitä monella muulla ei ole. Meillä on aikaa olla yhdessä.” Lapsi ei ole tyhmä. Samalla tavalla kuin minä ymmärsin, viettäessäni kesää isoäidin kanssa hänen pienessä ja vaatimattomassa mökissään, samoin myös minun lapseni tietää, mikä on oikeasti hyvää ja arvokasta. N\_66*

Mielestäni merkittävä yhteinen asia Taistelijoiden luottamustyyppille on se, että kirjoittajat suhtautuvat myönteisesti kouluttautumiseen ja opiskeluun. Seitsemän kirjoittajaa kirjoitti omasta kouluttamisestaan. Kirjoittaja oli opiskelemassa, juuri opiskellut itselleen ammatin tai hänellä oli halu kouluttautua tulevaisuudessa, kuten seuraava vanhempi kirjoittaa. Hän haluaa tarjota lapsilleen paremman tulevaisuuden, mutta ei koe, että yhteiskunta tukee tarpeeksi kouluttautumista ja eteenpäin pyrkimistä.

*Köyhyytemme ajaa minua eteenpäin, asetan tavoitteita, haluan kouluttautua, edetä, tarjota lapsilleni paremman tulevaisuuden, paremman kuin oma lapsuuteni oli. Joskus harmittaa kun tiedän, että opiskeluajastani tuli taloudellisesti aivan yhtä tiukkaa kuin nyt kotihoidossa tuella ollessani. Harmittaa se, ettei yhteiskunta tue yrittämistä, eteenpäin pyrkimistä, tulevia veronmaksajia. Enemmän rahaa saa työttömänä kuin opiskelijana. N\_151*

Tulevaisuus on lapsien. Taistelijavanhemmat luottavat kuitenkin parempaan tulevaisuuteen, erityisesti siihen, että heidän lapsillaan on tulevaisuudessa helpompi elämä.

*Kannustan lapsiani opiskeluissaan ja koetan omalla asenteellani saada heidät ymmärtämään ettei raha riitä onnellisuuden takaamiseksi. .... Mutta mitäpä muuta voisin aarteeksi antaa lapsilleni kuin sen uskon että hekin oppivat pärjäämään elämässä ihan niin kuin äitinsäkin. Tämän asenteen opin itse äidiltäni joka oli yksinhuoltaja ja velkainen. N\_59*

### ***Luottamus ja epäluottamus instituutioihin***

Kirjoituksissa kirjoittajat esittävät paljon kritiikkiä kulutuskeskeistä yhteiskuntaamme kohtaan. Kuluttaminen on nuorten ja lasten arjessa jatkuvasti läsnä ja se on eroja luova asia (esim. Hakovirta & Rantalaiho 2012).

*Lapsi haluaa Playstationin, merkkipaatteet, kännykän ja kielikurssin ulkomailla. Hän haluaa oman huoneen, maastofillarin ja lasketteluvermeet. Hänen pitää saada uudet luistimet, lenkkarit ja ratsastustunnit. Luokan leirikoulutilille on kuukausittain laitettava rahaa. Vaatimukset kasvavat yhä suuremmiksi. Tavarantalous on itsestänselvyyttä. Koulusta kerrotaan mitä lapsella pitää olla. Luokkakaverit näyttävät, mitä heillä on. Televisio, nuortenlehdet ja koteihin syydettävät mainokset kertovat, mitä meidän onnistamme vielä puuttuu. N\_66*

Taistelijavanhemmat olivat joutuneet vastaanottamaan monenlaista nöyryyttävää ja asiantonta kohtelua viranomaisten kanssa asioidessaan.

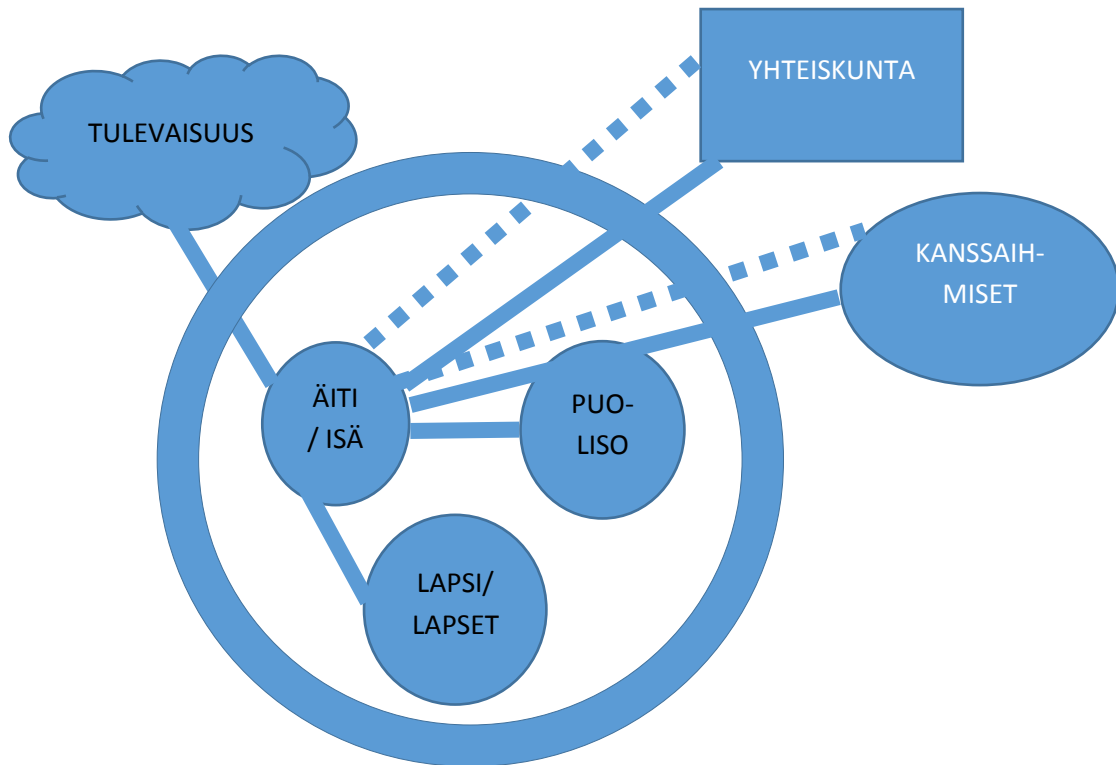
Mutta kirjoituksissa ja kuvauksissa oli myös hyviä kohtaamisia ja kohtaamisia, jotka ovat tukeneet perheiden arkea. Esimerkiksi Kela oli käyttänyt harkintaa takaisinperinnässä, ulosottomies ymmärsi perheen tilannetta ja teki yhteistyössä maksusuunnitelman ja kaksi kirjoittajaa kertoi myönteisestä toimeentulotukiasioinnista. Myös elintarvikejakelu ja diakoniatyö ovat kirjoittajille tukea tarjoavia toimijoita.

*Sosiaalitoimistossa olen jonkun kerran käynyt. Riippuen ihmisestä, joka on ollut siellä töissä sillä hetkellä, on voinut puhua ja välillä olen saanutkin sieltä apua. Mutta se yksikin kerta kun itkien lähdet sieltä...jää ikuisesti mieleen. Jo ensinnäkin meno sinne ensimmäisen kerran, on suuri kynnys.N\_96*

### 6.3 Puolisoon luottavat

Puolisoon luottavien luottamustyyppiin liitin kymmenen vanhempaa, joista yksi on isä. Kirjoittajat kertovat köyhyyden aiheuttajiksi miehen työttömyyden (2), sairauden, puolison vanhat velat, opiskelun (3), yllättävän menon tai yllättäen alkaneen työttömyyden. Kaksi kirjoittajista kertoo uusperheen arjesta. Kirjoitusten lukumäärä muuttui lukemisen myötä 15:sta kymmeneen kirjoitukseen. Osa aluksi tähän tyyppiin sijoittamistani kirjoituksista löysi lopullisen paikkansa Kurjien luottamustyyppistä.

Seuraavassa esitän Puolisoon luottavien luottamustyyppin tiivistettynä luottamuskarttana. Kirjoittajalla, perheen isällä tai äidillä, on vahva luottamus puolisoonsa. Luottamuskartassa olen ympyröinyt ydinperheen, mikä kuvaa kartassa perheenjäsenten toisiaan kohtaan tuntemaa luottamusta. Luottamussuhteet on kartoissa piirretty ainoastaan kirjoittajasta käsin. Näin esimerkiksi Puolisoon luottavien luottamuskartassa ei ole luottamusta kuvaavaa yhteinäistä viivaa lasten ja puolison välillä eikä puolisoa ole nimetty isäksi tai äidiksi. Kirjoittaja on kokenut sekä luottamusta että epäluottamusta kanssaihmiisiin ja instituutioihin. Kaikesta huolimatta kirjoittaja katsoo luottavasti tulevaisuuteen.



KUVIO 15. Puolisoon luottavien pelkistetty luottamuskartta

### ***Tasa-arvoinen parisuhde luottamuksen lähteenä***

Kaikki luottamustyyppin kirjoittajat tuovat kertomuksissaan vahvasti esille luottamuksen omaan puolisoonsa. Tämä on Puolisoon luottavien luottamustyyppille keskeistä. Kirjoittajien mukaan hänen perheensä selviää vaikeistakin ajoista yhdessä.

*Olenko köyhä? – Ehkä. Minulla on kuitenkin rakastava vaimo, jonka kanssa jaamme vaikeutemme. M\_5*

Avio- tai avoliitossa oleva saa tukea arjessa puolisoiltaan, jonka hän kokee ymmärtäväiseksi ja jaksavaksi. Parisuhde onkin kirjoittajalle voimavara.

*Meillä menee ihan hyvin. Parisuhdettakin on tullut hoidettua. Onneksi rakkaudesta on piisannut vaikei rikkautta olekaan. Ei tässä päiväunelmia juuri ole. Arki pitää jalat tiukasti maassa. N\_72*

Yksi mielestäni hyvä esimerkki puolisoiden ”vuorovedosta” on se, että he ovat vuorotellen kotona lasten kanssa, hoitovapaalla tai vuorotteluvapaalla, työllisyys- ja perhetilanteen mukaan.

*Olemme käyttäneet vuorotellen hoitovapaita ja vuorotteluvapaita ison perheen arkea helpottaaksemme. Tällöin talous on ollut tiukemmalla, toisaalta olemme kuitenkin voineet olla enemmän perheenä yhdessä. N\_87*

Edellä on esimerkki siitä, miten vanhempien ymmärtämä perheen etu – vanhemman kotona oleminen – menee taloudellisen hyvinvoinnin eli kahden vanhemman työssäkäynnin ohi. Samalla kotona olemiseen liittyvä eläkekertymän pieneneminen ja työmarkkina-aseman haurastuminen jää kummankin vanhemman riskiksi. Oma ydinperhe näyttäytyy tutkijalle tähän tyyppiin kuuluvien kirjoittajien tärkeimpänä tuen antajana.

Perhe on luottamustyyppiin kuuluville etusijalla ja vanhemmat satsaavat lastensa hyvinvointiin. Edellä luvussa 5.4 kirjoitin erojen aiheuttamasta kahden elintason perheistä. Myös kahden vanhemman perheessä voi olla kahden elintason perheitä, joissa lasten menoihin, kuten esimerkiksi ravintoon ja harrastuksiin panostetaan.

### ***Arjen taidot selviytymisen tukena***

Samoin kuin Taistelijat, myös Puoliso on luottavat kertovat vahvasti omista keinoistaan ja toimistaan eli siitä, miten pienituloinen selviää arjessa. Heillä on taitoja elää taloudellisesti ja tehdä esimerkiksi itse ruokaa alusta loppuun, kuten alla oleva useamman lapsen äiti kirjoittaa. Pienilläkin tuloilla pärjää, kun on osaamista ja aikaa hyödyntää tarjoukset.

*Ruokaostoksilla käytän tarjoukset huolella hyväksi. Joku sanoo, että ei maidon hinnalla ole väliä, mutta kun sitä maitoa menee 20-30 litraa viikossa niin kyllä sillä alkaa olla merkitystä, maksaako siitä 60 tai 78 senttiä... Tuntuu, että perusruuantaito on todella katoamassa. Kuitenkin pääsee paljon halvemmalla, kun tekee ruuat itse (eikä siihen mitenkään älyttömästi mene aikaa). Eineksistä käytämme lähinnä pinaattilättyjä ja karjalanpiirakoita. N\_43*

Pienituloinen perhe joutuu myös tekemään tarkan budjetin ja suunnittelemaan hankintojen tekemistä.

*Säätelämme rahan käyttöämme ja jaksotamme hankintoja. Pidämme puuropäiviä, jos rahaa on enemmän tarvittu johonkin muuhun. Emme heitä ruokaa*

*roskiin, tähteistä voi tehdä vielä hyviä aterioita. Tarjoukset ja alennusmyynnit käytämme hyödyksi. Emme tee tarpeettomia heräteostoksia, tarpeellista ostamme. N\_87*

### ***Suku ydinperheen taustalla***

Puoliso on luottavien joukossa on myös niitä, jotka saivat tukea satunnaisesti tai harvakseltaan isovanhemmilta. Näin esimerkiksi nuoret opiskelijat, jotka eivät saaneet kiitosta suvulta päätöksestään perustaa perhe jo opiskeluaikana. Nyt isovanhemmat kuitenkin tukevat nuorta perhettä suuremmissa hankinnoissa ja perhe vierailee säännöllisesti isovanhempien luona, erityisesti silloin, kun odotetaan maksuun seuraavaa opintotukea.

*Olimme [toisen lapsen synnyttyä] myös jo rutinoituneita köyhäilijöitä. Haukansilmäisiä, oranssien hintalappujen ja paljousalennusten käyttäjiä. Loppukuusta, vuorotellen, kummankin vanhempien kotona ruoka-aikaan tuttu näky. N\_129*

Muutaman kirjoittajan, kuten esimerkiksi N\_72 kohdalla pohdin kovasti kumpaan luottamustyyppiin, Puoliso on luottaviin vaiko Sukuihmisiin, hän kuuluisi. Tutkijana tein päätöksen, että kirjoittajaäiti liittyy vahvemmin Sukuihmisten tyyppiin. Kirjoittaja kertoi useammalla lausumalla kirjoituksessaan tilanteista ja käytännöistä, miten sukulaiset tukevat kirjoittajan ja ennen kaikkea koko perheen arkea. Sukulaiset tukevat kirjoittajan perhettä muun muassa maksamalla lasten harrastukset ja osallistumalla isovanhempien luokse tehtyjen lomamatkojen kustannuksiin. Isovanhemmat ovat myös olleet tarvittaessa taloudellisenä tukena, backuppina, varmistamassa perheen selviytymistä.

Kaksi Puoliso on luottavien luottamustyyppiin liittämistäni kirjoittajista kertoo uusperheen arjesta. Epäluottamuksesta puolison entiseen puoliso on kertoo yksi kirjoittaja. Entisellä pariskunnalla on erimielisyyksiä ja hankaluuksia paitsi talousasioiden hoitamisessa, myös heidän lapsen asioiden yhteinen hoitaminen ja asioista sopiminen takkuilee. Kirjoittaja näkee ongelmallisena puolisonsa entisen puolison toiminnan.

### ***Luottamusta ja epäluottamusta yhteiskunnan instituutioihin***

Myös Puoliso on luottavien luottamustyyppiin kuuluvat kirjoittajat ovat joutuneet vastaanottamaan kohtaamattomuutta yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmästä. Eräs kirjoittaja kirjoitti kaksi esimerkkiä tilanteesta, jossa hänellä ei ollut oikeutta ensisijaiseen etuuteen.

Hän kertoi, että puolison tulot eväsivät häneltä oikeuden työttömyysturvaan<sup>2</sup>, eikä hänellä myöskään opiskellessaan ollut oikeutta aikuisopintotukeen. Kuitenkin kirjoittaja kertoo, että nyt, perheellisenä, hän kuitenkin luottaa hyvinvointivaltioon ja perhe-etuuksiin.

*Nyt pääsimme normaalien perhetukien ja asumislisien yms. piiriin. Rahaa ei toki ollut paljon, mutta meillä oli tunne oman elämämme hallinnasta. Yleisten palkkataulukkojen perusteella me saatoimme olla köyhiä. Emme kuitenkaan tunteneet itseämme kurjiksi. M\_5*

Kaksi kirjoittajaa kertoo luottamuksesta julkiseen terveydenhuoltoon. Toinen heistä on sairastanut paljon ja julkisen, ilmaisen terveydenhuollon merkitys arjessa selviytymiselle on suuri, se on itse asiassa elintärkeää. Toinen näistä kirjoittajista kertoo, että perhe käyttää julkisen terveydenhuollon palveluja.

*Tarvittavat terveydenhuollon palvelut olemme saaneet terveystieteidenkeskuksesta. N\_87*

Edellä olevalla kirjoittajalla on useampi lapsi. Valtosen, Kempersin ja Karttusen (2014) mukaan reilulla puolella suomalaisilla lapsiperheillä on lapsivakuutus. Vakuutus takaa sen, että vanhempi voi käyttää lastaan yksityisessä terveydenhuollossa ja saa kustannuksiin korvausta lapsen vakuutuksesta. Yksityiset palvelut koetaan nopeammin saavutettavina ja myös laadukkaampina. Pienituloisella ei ehkä ole mahdollisuutta vapaaehtoisin vakuutuksiin, eli hänellä ei ole valinnanmahdollisuutta siihen, käyttääkö hän perheensä kanssa julkisia vai yksityisiä palveluita.

### ***Opiskelu ja usko parempaan tulevaisuuteen***

Tämän kirjoittajatyypin kirjoittajista viisi oli opiskelijaa. Opiskelijaperheet kokivat epäluottamusta sosiaalitoimea kohtaan, heillä oli tieto ja kokemus siitä, että eivät saa tukea sosiaalitoimistosta (toimeentulotuki). Kaksi kirjoittajista mainitsi tämän. Opintotuki, johon kuuluu myös valtion opintolainan takaus, on toimeentulotukeen nähden ensisijainen kotitalouden käytettävissä oleva tulo (Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412, 11 §; STM 2013, 21 – 22).

*Sosiaalitoimistokaan ei anna rahaa opiskelijalle, joka ei ole nostanut opintolainaa kokonaisuudessaan. N\_28*

---

<sup>2</sup> Puolison tulot vaikuttivat työmarkkinatuen määrään ennen 1.1.2013.



Puolisoon luottavien luottamustyyppin kirjoittajat katsovat luottavaisesti tulevaisuuteen. He odottavat tulevaisuudelta nykyistä parempaa arkea ja toimeentuloa. Tähän liitän kirjoittajien luottamuksen kouluttautumiseen ja sen kautta taloudellisesti turvallisemman arjen saavuttamisen. Seuraava kirjoittaja uskoo, että tulevaisuudessa, vanhempien valmistuttua ammatteihin, perheellä on taloudellisesti helpompaa ja mahdollisuus muun muassa hankkia omistusasunto.

*Suhtaudumme silti myönteisesti tulevaisuuteen. Ehkä jonakin päivänä koittaa aika, jolloin mieheni saa vakituisen työpaikan x tehtävissä ja voimme alkaa säästää rahaa omaan kotiin. N\_15*

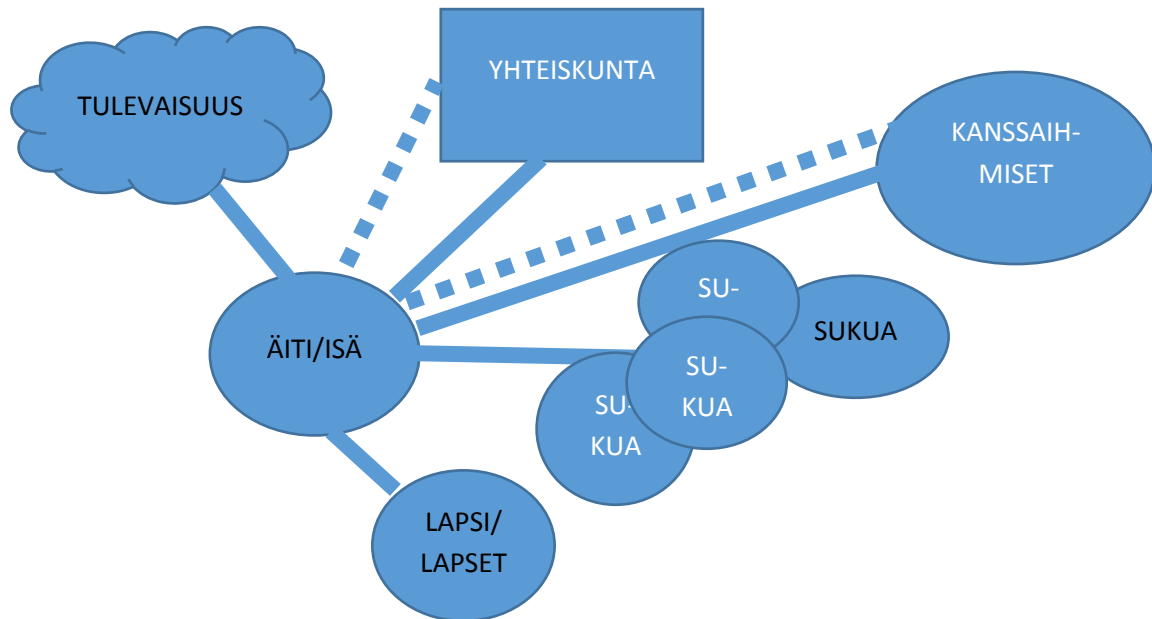
## 6.4 Sukuihmiset

Sukuihmisten luottamustyyppiin kuuluva kirjoittaja on vanhempi, jonka perheen arjessa sukulaiset ovat vahvasti läsnä. Sukulaiset tuovat kirjoittajalle ja perheen arkeen tukea. Vanhempi on useimmiten yksinhuoltaja tai puolisoa ja siten perhesuhdetta ei ole mainittu kirjoittajan perustiedoissa. Kirjoitusten joukossa on tästä yksi poikkeus. Kirjoittaja (N\_72) on naimisissa, muuta kirjoituksessa tuki arjessa selviytymiseen tulee kirjoittajalle ja hänen perheelleen vahvasti suvulta. Lisäksi kahden tähän kirjoittajatyyppiin kuuluvan kirjoittajan entinen puoliso tukee perheen arjessa ja huolehtii säännöllisesti lapsen esimerkiksi lapsen elatuksesta.

Sukuihmisten luottamustyyppi eli ja muovautui koko analyysiprosessin ajan. Pohdin monen kirjoittajan kohdalla häntä parhaiten kuvaavaa tyyppiä. Erityisesti Puolisoon luottavien ja Sukuihmisten kirjoittajatyypit olivat monta kertaa kirjoittajan kohdalla mielestäni lähes tasavertaiset. Analyysin aikana tarkensin Sukuihmisten kriteereitä siten, että kirjoittaja on joko yksinhuoltaja tai hänen puolisonsa ei tule esille kirjoituksessa. Tästä on edellä mainittu poikkeus. Näin löysin aineistostani neljä Sukuihmisten tyyppiin sijoittuvaa kirjoittajaa. Näistä kirjoittajista yksi on mies ja naisia on kolme.

Seuraavana esitän pelkistetyn kartan Sukuihmisten luottamusatyyppistä. Vaikka kirjoittaja voi kokea luottamusta ja saada tukea puolisoaltaan, on Sukuihmisten kirjoituksissa yhteistä sukuyhteisön välillä koettu luottamus ja sukulaisilta saatu tuki arjessa selviytymisessä.

Sukuihmisten luottamustyyppiin kuuluvat kirjoittajat kirjoittavat koetusta luottamuksesta ja epäluottamuksesta heidän ja kanssaihminen ja yhteiskunnan instituutioiden välisissä suhteissa. Kaikilla tähän luottamustyyppiin kuuluvilla vanhemmilla on kuitenkin luottamus parempaan tulevaisuuteen.



KUVIO 16. Sukuihmisten pelkistetty luottamuskartta

### ***Luottamus sukuun ja läheisiin***

Yksin jääminen lapsen kanssa on yleensä ei-toivottu elämänmuutos. Yhden huoltajan perheessä vastuu arjen sujumisesta on yhden vanhemman harteilla. Lisäksi yksin jäämiseen yleensä liittyy myös esimerkiksi entisen parisuhteen ongelmat. Alla olevan esimerkin nuori äiti uupui eron jälkeen ja hän pohtiikin, miten tuolloin selvisi kaikesta ja miten pystyi olemaan turvallinen vanhempi lapselleen. Arjen haasteet haastavat myös oman luottamuksen omaan itseän vanhempana.

*Mun univelkani oli kertynyt ihan älyttömäksi, laihtuin 13 kiloa, enkä hymyilyt ikinä. En ymmärrä miten olen pystynyt olemaan äiti lapselleni tämän ajan?N\_35*

Edellä olevan äidin tueksi kriisitilanteessa nousivat sukulaiset. Suku on perinteinen läheisverkosto ja sukulaiset yleensä tarjoavat pyyteettömästi apua. Tarjottu apu voi olla esimerkiksi hoiva-apua. Alla olevan esimerkin perhe muutti toiselle paikalle lähemmäksi luonnollista tukiverkostoaan tilanteessa, jossa perheessä oli paitsi pieni lapsi, myös sairautta. Suvun tarjoama apu tuli tarpeeseen.

*Siellä oli hänellä [vaimo] sukulaisia. Aluksi tuntui paikanvaihdos ihan tervetulleelta, mutta sairauttahan se ei parantanut. (M\_10)*

Sukuihmisten joukossa oli myös kirjoittaja, joka oli tehnyt asumispäätöksiä yhteistyössä lapsuudenperheensä kanssa ja hän asui äitinsä ja sisarustensa kanssa ostetussa talossa.

Monesti sukulaiset auttavat siis myös taloudellisesti. Myös edellisissä, jo esitellyissä, luottamustyypeissä on kirjoittajia, joiden perheissä isovanhemmat auttavat viimeisessä hädässä tai kirjoittaja kertoo saavansa tukea vanhemmiltaan. Yksi Taistelijoiden tyyppiin kuuluva (N\_152) saa säännöllisesti tukea arkeensa vanhemmiltaan ja veli auttaa häntä vastavuoroisesti. Hänet kuitenkin sijoitin Taistelijoiden tyyppiin, koska kirjoituksessa näyttäytyi vahvimmin omasta selviytymisestä ja kamppailusta kirjoittaminen. Mutta Sukuihmisten kirjoittajatyyppeihin kuuluvat ovat arjessaan vahvemmin suvun kanssa tekemisissä ja suvulta saatu tuki on heillä, kirjoituskilpailukirjoitusta kirjoittaessa, ollut vahvemmin esillä. Suvun tuki on keskeistä.

Yksi Sukuihmisten tyyppiin kuuluvista kirjoittajista saa tukea paitsi lapsuudenperheeltään, myös entiseltä puolisoiltaan. Luotettava lapsen toinen vanhempi tukee yksinhuoltajan arjessa selviytymistä. Entinen puoliso jakaa vastuuta ja on perheen arjessa mukana.

*Nyt kun olen ollut monta vuotta jo yksinhuoltajana, elämä on perseestä. ... mutta mitä parasta on elämässäni, että tulen hyvin toimeen ex-mieheni kanssa. Ja se on hyvä asia pojalleni. Vaikka hän maksaa hyvin elatusmaksua ei se yksinhuoltajan kuluja plussan puolelle tuo. Kun lapsi kasvaa ja kulut vain lisääntyvät. (N\_29)*

Toinen, vastikään eronnut kertoi elatusmaksuissa olevan vielä sopimista, mutta muuten entinen puoliso on löytänyt paikkansa yhteisen lapsen asioiden hoitamisessa.

*Nykyään Y on myös X:llä jonkun verran, joten sekin antaa mulle pienen hengähdystauon. N\_35*

Sukulaistenkaan tuki ja ymmärrys ei ole aina varmaa. Yksinhuoltajaäiti kokee, että hänen naimisissa olevat sisarensa eivät ymmärrä yksinhuoltajan vähäisempiä mahdollisuuksia kulluttamiseen.

*Esimerkiksi siskoni, jotka ovat naimisissa, eivät ymmärrä kun maksaa kaiken yksin, kaikki laskut, ei rahaa jää sillä lailla kun heillä. N\_29*

### ***Tuki- ja palveluviidakko ei lisää institutionaalista luottamusta***

Sukuihmisetkin kertoivat kokemastaan huonosta kohtelusta yhteiskunnan tuki- ja palveluviidakossa. Yhteiskunnalta ei koe saavansa apua esimerkiksi seuraavan lainauksen yksinhuoltajaäiti. Hän katsoo, että yhden lapsen yksinhuoltajana hän ei saa yhteiskunnalta tarpeeksi tukea.

*Niin se vain on että yhdenlapsen yksinhuoltaja ei valtiolta saa edes asumistukea. N\_29*

Mutta kirjoituksissa kerrotaan myös yhteiskunnan palvelujärjestelmästä saadusta tuesta. Yksi kirjoittaja kertoi, että perheen kriisitilanteessa eron jälkeen uudestaan koottu arki ja palvelut mahdollistavat toivon näkökulman löytämisen.

*Päivähoitomaksua mun ei tarvitse opiskelijana enää maksaa ollenkaan ja lapsilisiä olen saanut yksinhuoltajan korotuksen. Elatusmaksusta ollaan väännetty aikalailla, kun X ei taida tajuta miten tiukilla me oikeasti ollaan. Nyt sain siihen kuitenkin vähän korotusta ja nykyään se on 160 euroa. Nyt mä alan pikkuhiljaa uskoa, että yksinhuoltajana ja opiskelijana voi selvitä hengissä, vaikka se ehkä kaikista huonoin yhdistelmä onkin. N\_35*

### ***Luottamus tulevaan***

Samoin kuin edellä, sukuihmistenkin kirjoitukset ovat luottamuskirjoituksia, eli olen löytänyt heidän kirjoituksistaan lausumia luottamisesta tulevaisuuteen.

*Toivoisin, että parempaa olisi luvassa, ja että taloudellinen tilanne alkaisi jo viimein parantua! Näin siis köyhyys koettelee, vaan ei tunnu hylkäävän. M\_10*

Vanhemmat luottavat ennen kaikkea siihen, että heidän lastensa elämä on tulevaisuudessa helpompaa, kuin mitä heillä nyt on ollut.

*Toivon lapselleni parempaa elämää, sitten kun hän joskus perustaa perheen. N\_29*

Yksi kirjoittajista onkin toiveikas lahjakkaan lapsensa tulevasta menestyksestä elämässä.

*Lapsi on onneksi erittäin lahjakas ja välkky. M\_10*

Yhden kirjoittajan kirjoituksessa oli vahvasti esillä myös uskonnollisen vakaumuksen tuoma tuki arkeen ja näkökulmaan paremmasta tulevaisuudesta.

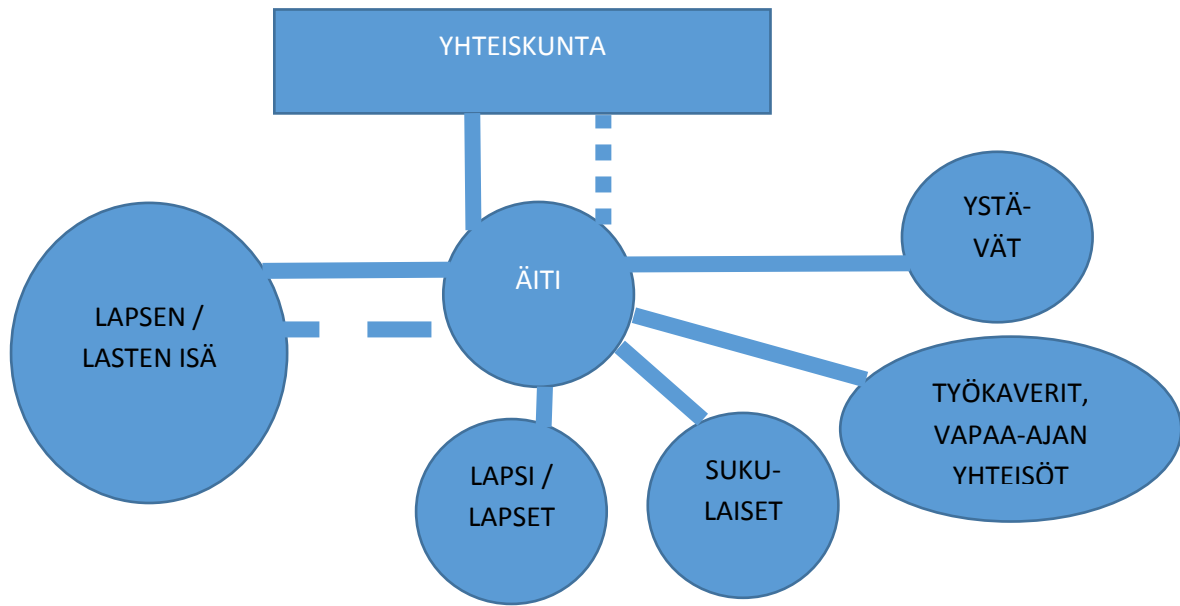
*Sydämeistäni kiitän myös Jumalaa. En mä olis pysynyt pystyssä ilman sitä siunausta ja johdatusta mitä olen saanut. Tää kriisi on muuttanut mun elämää monessakin mielessä. Elämän arvot ovat järjestyneet uudelleen kaikkien käytännön asioiden lisäksi. Kerta toisensa jälkeen olen avannut Raamatun ja saanut sieltä rohkaisua. On älyttömän tärkeää, että voin luottaa siihen, että Jumala pitää musta ja Y:stä huolen vaikka tuntuis menevän miten huonosti (Matt.6:25–34). N\_35*

## 6.5 Verkostoitujat

Neljäntenä luottamustyyppinä esittelen Verkostoitujat. Aineiston kirjoituksista sijoitin Verkostoitujien tyyppiin neljä. Verkostoitujien tyyppikin eli ja haki muotoaan koko aineiston järjestämisen ajan, pitkään tähän kirjoittajatyyppiin kuului vain yksi kirjoitus.

Minulla oli kuitenkin näkemys, että kirjoittajille, jotka oman perheen ja sukulaisten lisäksi kirjoittavat saavansa tukea muilta kanssaihmisiltä, esimerkiksi työkaverilta tai vapaa-ajan yhteisöistä, tarvitsevat oman luottamustyyppinsä. Verkostoituja löytää arjessaan tukea paitsi puolisoiltaan, perheeltään ja sukulaisiltaan, myös ystäviltä, työ- ja harrastuspiireistä. Kaikki neljä Verkostoitujien luottamustyyppiin kuuluvaa kirjoittajaa ovat naisia. Kolme kirjoittajista on yksinhuoltajia, yksi heistä on avio- tai avoliitossa. Verkostoitujien kirjoitukset ovat luottamuskirjoituksia. Heillä on näkymä paremmasta tulevaisuudesta. Erityisesti he, kuten aineiston muutkin vanhemmat, toivovat helpompaa tulevaisuutta lapsilleen.

Seuraavassa kuviossa on esitetty Verkostoitujien luottamustyyppin pelkistetty luottamuskartta. Kirjoittaja, äiti, saa tukea arkeensa sukulaisten ja ystäviensä lisäksi myös esimerkiksi työkaverilta tai vapaa-ajan yhteisöltä. Yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmää kohtaan koetaan sekä luottamusta että epäluottamusta. Kuten kuvio esittää, Verkostoitujalla on hänen arkeaan tukevia luottamussuhteita monelle suunnalle.



KUVIO 17. Verkostoitujien pelkistetty luottamuskartta

### ***Luottamus omaan itseen - selviytymisestä***

Kirjoittajat kertovat, miten köyhyys vähentää luottamusta omaan itseen ja omaan ja perheen selviytymiseen. Vanhemmalla on syyllisyys siitä, että lapset kärsivät perheen hanka-  
lasta taloudellisesta tilanteesta.

*Alkaa itsesyytökset, miksi minä, tai miksei sitten vain minä, mutta ei koko perhe, mitä pahaa lapsikin on tehnyt, ei ikänensä mitään, ollut pelkkänä ilona kaikille jotka on tavannut, tämän ikäisenä meillä pitäisi jo olla kaikkea mitä tarvitaan ja meidän kuuluisi auttaa lapsia.... Kuitenkin, taas jostain voimia löytyy ja yrittämisen tahtoa. N\_103*

Toinen äiti kertoi panostavansa siihen, että lapset eivät hahmota perheen tiukkaa taloustilannetta.

Luottamusta omaan selviytymiseen pienituloisen elämässä nakertavat odottamattomat menot. Kun esimerkiksi palkkapäivänä palkasta maksetaan erääntyvät kulut ja laskut, jää elämiseen niukasti rahaa, juuri ja juuri sen verran, mikä tarvitaan seuraavan tulon maksupäivään. Ellei tule yllättäviä menoja.

*Kädestä suuhun elämisessä on vain se ongelma, ettei odottamattomiin menoihin riitä rahaa koskaan! Ja niitähän lapsiperheessä tulee... N\_39*

Tämä kirjoittaja kertoo tyytyväisestä työntekijästä, joka tekee ylitunteja mielellään. Näin palkka riittää kunnolla seuraavaan tilipäivään saakka.

*Teen töitä tosissani, tyytyväisenä vaikka päivät venyisivät 12 -tuntisiksi, vihdoin saadaan vähän rahaa pankkiin, rahat riittää jopa tilinvälin, uskoma-  
tonta, ... N\_103*

Kirjoittajat tuovat esille arjessa selviytymisintaitoja. Arjessa pärjäämisessä auttaa kotitaloustaidot ja kierrättäminen.

Seuraava kirjoittaja kertoo, että ei pidä itsenään vähäosaisena. Hän on tähän saakka pystynyt tekemään myös oman mielensä mukaisia valintoja, esimerkiksi ostamaan luomuruokaa. Tosin hän myös toteaa, että pienituloisena joutuu suhtautumaan kriittisesti kuluttamiseen ja tarpeisiin.

*Ja monessa kohdassa rahan rajallisuus panee miettimään tarpeidensa todellista tärkeyttä. N\_39*

Samoin positiivinen elämänasenne auttaa jaksamisessa.

*Toivon, että jokainen ihminen löytää oman voimanlähteensä, jolla voi rikastuttaa sieluaan. Positiivisella asenteella voi kompensoida aineellisia puutteita, uskokaa pois! N\_39*

Myös se, että näkee ympärillä olevaa kauneutta antaa tälle edellä olevalle kirjoittajalle voimaa. Samoin hän kokee voimavaranaan lasten kanssa vietetyt vuodet ja ymmärrys asioiden tärkeysjärjestyksestä – taloudellinen rikkaus ei ole kaikista tärkeintä elämässä. Lapset mainitsee suoraan voimavaranaan ja rikkautenaan kolme tämän luottamustyyppin neljästä kirjoittajista.

*Pääomaani ovat lasten kanssa vietetyt vuodet sekä syventynyt ymmärrys siitä mikä on oikeasti tärkeää. N\_39*

### ***Luottamus kanssaihmiin***

Avio- tai avoliitossa oleva kirjoittaja kertoo, että hän pystyy vaikeassa tilanteessa aina turvautumaan puolisoonsa. Tällainen vaikea elämäntilanne kirjoittajaa kohtasi muun muassa silloin, kun hänet ilman ennakkovaroitusta irtisanottiin töistään ja hän jäi yllättäen työttömäksi työnhakijaksi.

*Onneksi keskinäiset välit olivat perheessä hyvät ja mies oli koko ajan tukena, niin jaloilla pysyttiin. N\_103*

Kaikki aineiston Verkostoitujat kirjoittavat saavansa arkeen tukea myös sukulaisilta. Suku auttaa. Yksi kirjoittajista kertoo perineensä kotoa humanistisen elämänsenteen. Isovanhemmat auttavat perheen arjessa konkreettisesti. Kirjoittajat ovat saaneet vanhemmiltaan hoiva-apua lasten hoitamiseen. Heistä useampi kertoo, että lapset ovat esimerkiksi isovanhemmillaan yökylässä, jotta opiskeleva vanhempi saa lepoaikaa tai aikaa opinnoille.

*Minulla on rakastavat vanhemmat, jotka auttoivat pahimpien aikojen yli sekä taloudellisesti että hoitamalla lapsiani määrättömiä aikoja milloin työni takia, milloin saadakseni lepoaikaa. N\_39*

Eronneet kirjoittajat eivät kirjoitusten perusteella saa tukea perheen arkeen lastensa toiselta vanhemmalta. Yksi kirjoittajista kertoo joutuneensa eroamaan lastensa isän elämönhallinnan ongelmien vuoksi. Hän toivoo, että kanssaihmiset ymmärtäisivät, että yksinhuoltaja ei ole yleensä omaa osaansa valinnut, vaan ero on ollut pakon sanelemaa.

*Toivon tavalliselta kulkijalta ymmärrystä siihen, ettei kukaan yksinhuoltaja valitse osaansa pahuuttaan, vaan on monesti yksin jätetty, liian suurta taakkaa kantava väsynyt ihminen, joka tarvitsee hymyä ja ymmärrystä enemmän kuin haukkuja. N\_39*

Tämä yksinhuoltajien kokemana empatiavaje näkyi myös aiemmin esitetyissä luottamustyypeissä. Empatiavajeen olemassaolosta kertoi myös toinen Verkostoitujien luottamustyyppin kirjoittaja. Hän kertoi esimerkkinä lapsensa luokan luokkaretken suunnittelun, jossa hän joutui muistuttamaan, että kaikilla vanhemmilla ei ole varaa maksaa suuria summia lasten luokkaretkirahastoon.

Sukulaisten lisäksi Verkostoitujien luottamustyyppin kirjoittajat saavat tukea arkeensa ystävilta, työkavereilta ja myös vapaa-ajan yhteisöstä. Yksi kirjoittaja omistaa asuntovaunun ja karavaanarialueen yhteisössä kaikki ovat samanarvoisia.

Tähän luottamustyyppiin kuuluvat tuovat kirjoituksissaan mielestäni esille luottamuksen kumuloitumisen. Tämä luottamuksen kumuloituminen mahdollistaa verkostojen hyödyntämisen. Näen, että avun kysyminen tai omista asioista kertominen vaatii taustalleen luottamusta. Jos luottamusta on kokenut jo lapsuudenperheessä, omassa perheessä ja aikuisena sukuyhteisössä (luonnolliset yhteisöt) on luottamusta helpompi kokea ja saavuttaa myös muissa yhteisöissä. Tätä tukee myös Pulkkisen (2002) sosiaalisen alkupääoman käsite. Pulkkisen mukaan henkilön jo varhaislapsuudessa kokema luottamus auttaa luottamussuhteiden rakentumiseen myös myöhemmin.



Hyvä esimerkki tästä luottamuksen kumuloitumisesta on mielestäni perheellisen äidin kirjoituksessa, jossa hänen kertoo omasta ystävien ja vapaa-ajan harrastusryhmän kanssa koetusta luottamuksesta. Kirjoittaja kertoo heidän välillään vallitsevasta vastavuoroisuudesta. Tämä on esimerkki Bourdieun pääomien muuttumisesta toisikseen (esim. Siisiäinen 2005). Kun henkilöllä on sosiaalista pääomaa (ystäviä), hänen on helpompi löytää myös esimerkiksi työtilaisuuksia ja kasvattaa taloudellista pääomaa eli parantaa taloudellista tilannettaan.

*Mutta sitten tärppäsikin, loppukesästä – puolen vuoden lomalla olon jälkeen yksi X-ryhmästä [vapaa-ajan ryhmästä] sanoi tuntevansa rakennusmestarin joka haeskeli hiljattain alkaneelle työmaalle siivoojaa. (N\_103)*

### ***Luottamus instituutioihin***

Myös Verkostoitujien luottamustyyppin kirjoittajat suhtautuvat kriittisesti yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmän toimivuuteen. Heillä oli kokemuksia tarpeiden ja palvelujen kohtaamattomuudesta. Kirjoittajat kirjoittavat kokemastaan epäluottamuksesta ja yhteiskunnan toimimattomuudesta ja eriarvoisuudesta.

*Täällä on ihmisiä kierrätyksessä kolmannessa polvessa; Karjalan evakot, heidän jälkeläisensä rakennemuutoksen uhrin 1960-luvulta eteenpäin ja näiden lastenkodeissa kasvaneet lapset, nykyiset vanhemmat, omat ikätoverini, joiden lapset on jo huostassa ja/tai hunningolla...en näe loppua tälle sirkusfinlandialle, vaan jatkumoa huostaanoton kautta lastenkoteihin riittää loputtomasti. N\_130*

Yksi kirjoittaja koki arjessaan hankaluuksia kun ei saanut oikeutta ensisijaiseen etuuteen. Työttömyyskassa ei hyväksynyt työttömäksi jääneen myöhässä maksamia jäsenmaksuja ja näin kirjoittajalle ei tullut oikeutta ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan, vaan hän joutui tyytymään Kelan peruspäivärahaan.

*Kela sitten maksoi, mutta tietenkin päiväraha oli paljon pienempi kuin liitosta olisi saanut, mutta tulihan kuitenkin jotain. N\_103*

Toinen kirjoittaja kirjoituksessaan esille palvelujen riittämättömyyden. Hän toivoi, että yhteiskunnassa satsattaisiin ja kehitettäisiin erityisesti perheiden ennaltaehkäiseviä palveluita.

*Toivon yhteiskunnalta panostusta ennaltaehkäiseviin tukitoimiin kuten perheytyöhön sekä enemmän taloudellista tukea erityisesti monikkoperheille. N\_39*

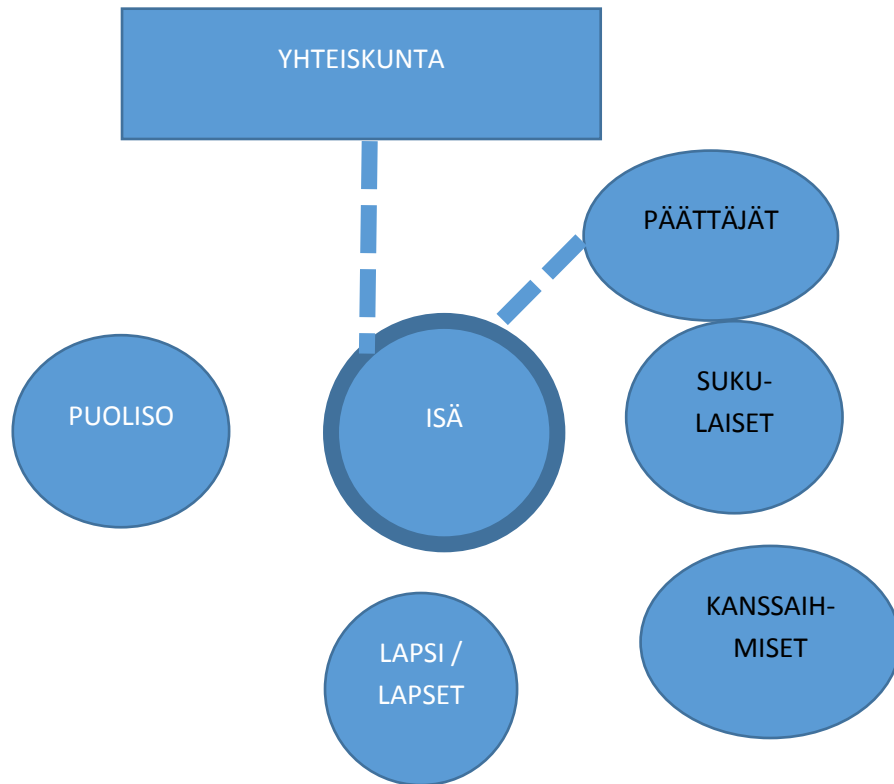
Kirjoituksissa tuotiin myös esille yhteiskunnan hyviä ja toimivia asioita. Yksi kirjoittaja oli tyytyväinen, että yksinhuoltaja pystyy yhteiskunnan tukemana kouluttautumaan, vaikka kouluttautuminen ja siten opintoetuuksilla eläminen tarkoittaakin perheelle niukempaa taloutta.

*Pidin ja pidän yhä etuoikeutena sitä, että sain opiskella, neljän lapsen yksinhuoltajanakin minulla oli siihen mahdollisuus. Maailman mittakaavassa mokomasta kovin moni ei voi haaveillakaan. N\_52*

## 6.6 Kriitikot

Kriitikoiden luottamustyyppin muodostavat kaksi lapsiperheen isää. Kirjoituksissaan molemmat kirjoittajat pohtivat perustellen ja voimakkaasti yhteiskunnan instituutioiden toimimattomuutta ja saamaansa epäoikeudenmukaista kohtelua. Tulevaisuuden näkymiä ei kirjoituksissa esitellä valoisina tai edes toiveikkaina.

Seuraavassa esitän Kriitikoiden pelkistetyn luottamuskartan. Kriitikoiden kirjoituksissa ei myöskään tule esille luottamus esimerkiksi omaan puolisoon. Toisessa kirjoituksessa puolisoa ei edes mainita. Perheen selviytymisestä ja säästäväisyydestä kirjoitetaan. Näin perhe on piirretty karttaan, mutta luottamusta tai epäluottamusta kuvaavaa viivaa tai katkoviivaa perheeseen tai muihin kanssaihmiisiin ei karttaan ole piirretty. Kirjoittaja on ympyröity vahvalla viivalla, mikä kuvaa kirjoittajan luottamusta omaan itseän ja keinoihin selviytyä. Yhteiskuntaa kohtaan on vahva epäluottamus.



KUVIO 18. Kriitikoiden pelkistetty luottamuskartta

### ***Kriitikko luottaa itseensä***

Kriitikko luottaa omaan itseen, mutta yhteiskunnan toimijoita kohtaan hän tuntee vahvaa epäluottamusta. Kirjoittajan voi kirjoituksesta lukea omaavan voimavaroja arjessa selviytymiseen. Kirjoituksissa on luettavissa myös periksiantamattomuutta. Nämä katson tutkijana kirjoittajan omaan itseen kohdistavana luottamuksena.

*Koska nykyajan yhteiskunta pyörii rahan ympärillä, on rahan puute ehkäpä stressaavin tekijä ihmiselämässä; ilman rahaa ei ole paljon mitään muutaakaan. Mikäli tähän ajatuskulkuun alistuu täysin, on peli menetetty. Kaikkea ei voi mitata rahassa ja hyvin pienellä pärjää. M\_3*

Yrittäjäkirjoittaja kirjoittaa vahvasta epäluottamuksesta yhteiskuntaa kohtaan. Hän on kuitenkin sitkeä ja kertoo perheen selvinneen säästeliäästi eläen ja mukavuudesta tinkien, ilman, että ovat saaneet tukia.

## ***Vertikaalinen epäluottamus – epäluottamus yhteiskuntaan ja instituutioihin***

Kriitikoiden kirjoituksista tulee esille vahva epäluottamus yhteiskunnan eri toimijoiden oikeudenmukaisuuteen ja toimintaan. Kriitikoiden kirjoituksista tulee esille asetelma pahat – (päättäjät, vallanpitäjät) ja hyvät (köyhät, työtä tekevät, järjestelmän uhrin).

*Millä kuvittelette köyhän pärjäävän ilman minkäänlaisia tuloja? Sosiaalitoimistosta ei saa mitään jos ei kuulu työvoimatoimistoon. Ja jos on rahaa tilillä, ei varmasti saa mitään. Myy tai hävitä kaikki omaisuutesi, jonka olet hyvinä aikoina saanut kasaan. Monellekin ainoaksi vaihtoehdoksi jää joko hävittää (piilottaa) omaisuutensa, tai käyttää (myydä) henkensä pitimiksi kaikki pois. Tähän raharikkaat pyrkivätkin. Saavat halvalla lisää omaisuutta (maallista). Toiset ottavat väkisin (varastamalla) osuutensa mitä tässä hyvinvointi yhteiskunnassa ovat jääneet paitsi. Kolmannet lopettavat päivänsä itsemurhan kautta. Neljännet ryyppäävät rajusti. Tulee perheväkivaltaa, muuta väkivaltaa, jopa murhiakin. Ja näin vankilat täyttyvät, että täytyy rakentaa lisää vankiloita (ulkolaiset vangit omaan maahansa, sakkovankeja pois linnasta). Tämä on nykyä. M\_14*

Yrittäjänä toimiva kirjoittaja kokee, että pienyrittäjää ei tueta esimerkiksi verotuksessa. Myös omistaminen estää tukien saamisen tilanteessa, jossa ei saa tarvittavaa toimeentuloa työstään, eli yritystoiminnasta.

*Vaikka rahat olisivat loppu, se ei tarkoita että olisit yhteiskunnan silmissä köyhä. Tukiin ei ole oikeutettu, jos on olemassa rahaksi muutettava omaisuus. Seuraavaksi pitääkin muuttaa omaisuus rahaksi. Mitä siitä, jos nyt saat asumaan vaikkapa 400 vuotta asutetulla sukutilalla tai 70-luvulla rakennetussa kerrostalokolmiossa. Oli kumpi tahansa, niin omaisuus pitää hoitaa pois seurauksista välittämättä. Sen jälkeen on rahaa ja tukia ei enää tarvita. M\_3*

Myös se, että yrittäjän koko perheen katsotaan työllistyvän yrityksessä, on kirjoittajan mukaan yhteiskunnallinen epäkohta, epäreilisuus.

*Hyvää tarkoittavat, tilanteeseen perehtymättömät neuvojat ehdottavat tässä tapauksessa, että pitää turvautua yhteiskunnan tarjoamiin turvaverkkoihin ja hakea apua. Nyt pääsemmekin köyhyyden lähteille. Yrittäjyys on siitä mielenkiintoinen ala, että vaikka vain yksi perheessä olisi yrittäjä, niin se eliminoi yhteiskunnan tuet koko ruokakunnalta. Kukaan perhekuntaan kuuluva ei ole oikeutettu avustuksiin tai muuhun vastikkeelliseen tai vastikkeettomaan rahoitukseen, yhteiskunnalliseen tukeen. M\_3*

Kriitikoiden kirjoitukset ovat kirjoituksia koetusta epäluottamuksesta. Niissä ei sanoiteta luettavaksi luottamusta parempaan huomiseen.

Alla oleva kirjoittaja, Kriitikko, kertoo kokemastaan keskiluokkaisesta köyhyydestä. Hän ei ole yrittäjänä saanut yhteiskunnalta hakemaansa taloudellista apua (ehkä toimeentulotukea) perheen sitä tarvitessa.

*Keskiluokkaisen köyhyyden kierre alusta loppuun vietyä kertoo karun tarinan siitä, miten omilla aivoillaan itse ajatteleva suomalainen ihminen saateen avuttomaan tilaan kerjäämään yhteiskunnan tarjoamia armopaloja.*

*M\_3*

Kriitikkomiesten kirjoituksia lukiessa tuli kuva vihaisista miehistä. Virkin (2004) mukaan länsimaisessa kulttuurissa viha on ihmiselle itsenäisyyden ja itsen vahvistamiseen liittyvä tunne. Julkusen, Niemen ja Virkin (2004) tutkimuksen yksi osa-aineisto oli Tuija Virkin keräämät vihakertomukset. Tutkijat (mt., 266) kertovat, että vääryyttä kohdanneet miettivät omaa oikeuttaan maksaa samalla mitalla tai kostaa. Viha voi tutkijoiden mukaan siis vahvistaa yksilön ryhtymistä valtarakenteiden vastaisiin toimiin ja hakemaan itselleen omatoimisesti oikeutta. Viha on siis liikkeellepaneva voima ja tutkijoiden mukaan ennen kaikkea yksilöä yhteiskunnasta erottava, epäluottamuksen kehää ruokkiva tunne. Vihasta voimaa saava yksilö luottaisi tutkijoiden mukaan enemmän itseensä ja omaan pätevyyteensä, kuin toisiin yksilöihin ja heidän keskinäisiin suhteisiin. Tämä on yhteensopiva Kriitikoiden luottamustyyppin kanssa.

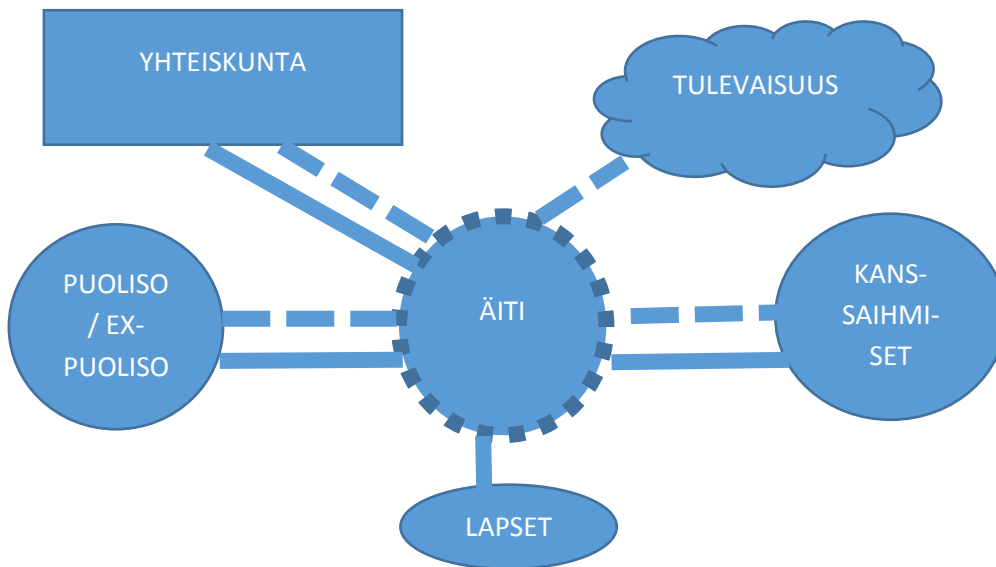
## 6.7 Kurjat

Kaikki kirjoitukset ovat pohdintoja, jotka on kirjoitettu tietystä hetkestä. Kurjien luottamustyyppiin olen valinnut ne kirjoitukset, joissa ei ole mainintaa toiveista ja haaveista paremman tulevaisuuden suhteen. Kurjuuden määrittelenkin aineistoni pohjalta näköalattomuudeksi ja toivottomuudeksi.

Aineistoa lukiessani Kurjuuskirjoitusten lukumäärää muotoutui alkuperäisestä kahdesta kirjoituksesta lopulta kymmeneksi (10) kirjoitukseksi.

Seuraavassa on esitetty Kurjien luottamustyyppin pelkistetty luottamuskartta. Kirjoittajan olen ympyröinyt Kurjien luottamuskartassa katkoviivalla. Kirjoittajat kertovat omasta sel-

vietymsistä, mutta he kertovat myös selviytymistä kohtaan kokemastaan epäluottamuksesta. Kurjien luottamustyyppiin kuuluvia kirjoittajia yhdistää se, että he eivät tuo kirjoituksissaan esille toivon näkökulmaa – ajatusta paremmasta tulevaisuudesta. Kurjuuteen näyttää aineiston mukaan liittyvän vahvasti sairaus. Neljän kirjoittajan köyhyyden ”iskutahtumana” eli köyhyyden syynä oli joko oma tai perheenjäsenen sairaus.



KUVIO 19. Kurjien pelkistetty luottamuskartta

Kirjoitusten mukaan kurjuus on koettua myös muiden, kuin Kurjuus-luottamustyyppin kirjoittajien arjessa. Eräs Taistelijoitten joukosta määrittelee kurjuuden koetuksi mielialaksi, joka on ihmisellä silloin, kun hän ei voi tyydyttää kaikkia tarpeitaan kuluttajana.

*Se mieliala joka silloin tällöin valtaa mielen, kun huomaan ettei rahaa ole kuin kaikkein välttämättömpään. N\_59*

Myös seuraava Puolisoon luottajien tyyppiin liittämäni kirjoittaja kertoo kurjuuskokemuksestaan. Hän määrittelee kurjuuden näköalattomuudeksi.

*Kurjaksi tunsin eloni siksi, että ihmiset eivät nähneet sitä näköalojen yhtäkistä katomamista, jonka olin sillä hetkellä kokenut. Olin nuori mies, jonka ainoat rahat olivat vaimon lompakossa; ja niitäkin olisi suhteellisen vähän... M\_5*

## *Epäluottamusta omaan selviytymiseen ja tulevaisuuteen*

Seuraavana esimerkkilainaus on naimisissa tai avoliitossa olevan yhden lapsen kotiäidin kirjoituksesta. Äidin oma lapsuudenkoti oli ollut köyhä ja hänellä onkin ehkä kodin peruja arjessa selviytymisen taitoja. Kirjoittajalla on puoliso, jonka tukeen hän luottaa puolisonsa tukeen ja paikoin parempaan tulevaisuusteenkin. Kuitenkin on tilanteita, jolloin kokee epävarmuutta selviytymisestä ja siitä, miten saa lapset kasvamaan siten, että luottavat (parempaan) tulevaisuuteen. Sijoitin kirjoituksen Kurjuus tyyppiin usean lukukerran jälkeen Perhekeskeisten tyyppistä tähän Kurjien luottamustyyppiin.

*Minä mietin usein, miten sitä voisi ja osaisi säästää omia lapsiaan tältä kailkelta paremmin? Että pienen mielen pohjalle rakentuisi vankempi pohja ja vahvempi selviämisen tuntu. Luottamus elämään ja huomiseen, siihen, että se sittenkin kantaa ja antaa enemmän kuin ottaa. Kuinka punoa niihin lähtemättömiin muistoihin enempi kultalankaa, sitä joka aikojenkin jälkeen vielä hehkuu ja saa eilisen kuviin valoisamman hohteen? Se tuntuu joskus vaikealta, sillä se vaatisi myös sitä, että itse kasvaisi ennen kuin lähtisi kasvattamaan. Pitäisi oppia itsekkin luottamaan ja uskomaan, olemaan varmempi ja vakaampi. Ei se kai mahdotonta ole, mutta kyllä sen eteen joutuu töitä tekemään. Kun pelko ja huoli on istutettu sydämeen jo keväällä varhain, kasvavat juuret syväälle, eikä niitä helposti kitketä.*

....

*Vaikeimmalta tuntuu se, kun joskus tulee se tunne, ettei tästä ole pois pääsyä. Että köyhyys ja ainainen taloudellinen ahdinko, on kuin kuoppa, jonka seinämät ovat valuvaa hiekkaa. Mitä kiihkeämmin räpiköit vapauteen, sen syvemmälle sotkeudut sanaan. Ja loppujen lopuksi se ei ole edes paljoa, mitä pyytää ja toivoo. Vain ettei aina tarvitsisi huolehtia ja miettiä, laskea jokaikistä penniä, markkaa, senttiä, euroa. Ettei aina tarvitsisi elää kädestään suuhun, vaan että joskus siihen käteen jotain jäisikin, jotain pientä, minkä laittaa talteen vaikka lastensa tulevaisuutta varten. Että olisi jotain, jotain vähän enemmän ja parempaa tarjota noille pienille eväiksi elämään. N\_37*

Seuraava kirjoitus siirtyi poistamastani Uhrautujat -luottamustyyppistä Kurjuus –luottamustyyppiin. Kirjoittajalla on arjen pyörittämisen neuvokkuutta, mutta kirjoituksessa ei ole valoisamman tulevaisuuden näkymää. Palkan tullessa se menee pakollisiin, säännöllisiin menoihin eikä ruokaan varattu raha tahdo riittää seuraavaan palkkaan asti.

*Ruuan kanssa on keljuinta; kun palkka tulee, se on korvamerkitty maksuilla, käyttörahaa ei juuri jää kuukautta kohden ja tavallisesti ruokaraha loppuu pari viikkoa ennen seuraavaa palkkapäivää. N\_134*

Puolisoon luottajien tyyppistä Kurjiin siirsin seuraavan kirjoittajan (N\_146). Hän luottaa puolisoonsa. Mutta yllättävät, köyhdyttävät tapahtumat ja takaiskut sekä myös kirjoittajan

suvusta tullut vähättely ja syytökset työtöntä puolisoa kohtaan ovat vieneet kirjoittajan arjesta elämän ilon. Toivon ja paremman tulevaisuuden näkymiä kirjoituksessa ei siten juuri ole. Pohdinnan jälkeen liitin kirjoituksen ja kirjoittajan Kurjien tyyppiin.

*Minusta tuli pahantuulinen akka. Kaikki otti päähän, rankemman päälle. Ja se, että piti sairaallosuuteen asti säästää, meni ihan kohtuuttomuuksiin. Kytätän vesikraanan vieressä, ettei vettä lutrattaisi. Vessanpönttöä ei pisujen jälkeen saanut vetää, joku muu sai vielä lirutella siihen päälle, sitten vasta vedettiin. Vessapaperit puolitettiin ja arkkien määrä yhtä pyyhkäisyä varten laskettiin. Saippuat ostin niin isoissa astioissa kuin vain kaupasta irtosi ja niitä liruteltiin pieniin pulloihin. Astianpesuainetta laitoin suihkupulloon, ettei sitäkään kuluisi liikaa. En ostanut keittiöriepuja, vaan vanhat T-paidat ja pöksyt uusiokäytettiin riepuna siivouksessa. Jääpalapussit menivät kiellettyjen listalle ja lapset vinkuivat kesällä tikku- tai tuuttijäätelöitä. Ei tippunut. Pysyin tiukkana. Vain isoja paketteja jäätelöä ja siitä leikattiin nokareet. Ei pillimehuja eikä hampurilaisiakaan. Ei mitään herkkupäiviä. Sielussani kasvoi iso, tahmea möykky. (N\_146).*

Seuraavan kirjoittajan siirsin analyysin aikana Puolisoon luottavien ja Sukuihmisten ryhmästä kurjuuskirjoittajien ryhmään. Kirjoittaja on kokenut paljon epäoikeudenmukaista kohtelua viranomaisasioinnissa, toimeentulotuen ylijäämää vyörytettiin eikä erityisruokavalioiden korvaukset vastaa todellisia lisäkustannuksia. Viimeisenä apuna perhe saa apua sukulaisilta. Kirjoittaja kirjoittaa omaavansa toivon kipinän paremmasta huomimisesta. Kuitenkin kirjoitus on vahvasti epäreilouden, kohtuuttomuuden ja kohtaamattomuuden kirjoitus (vrt. Metteri 2012) ja siksi Kurjuus-kirjoitus.

*Nälkään emme ole kuolleet- kaipa olemme liian sitkeitä siihen. Monta unetonta yötä on vietetty tyhjän tilin saldoa tuskailleen. Ja pissitty pusikon juurille säästääksemme vesimaksuissa.*

*Joskus pahimpien paikkojen keskellä on käynyt mielessä, että pääsisipä pois tästä elämästä. Kuitenkin jossain on aina itänyt toivon kipinä, että jonakin päivänä kaikki on paremmin. Ja lohduttavaa on sekin tieto, että tunnetusti pohjalta voi nousta vain ylöspäin. N\_31*

Kirjoitusten perusteella kurjuus on toivottomuutta. Monesti kurjuuteen liittyy sairautta ja työkyvyttömyyttä. Tutkimus (Hiilamo ym. 2009) näkevät, että monesti sairastumiseen liittyy kokemus ahdingosta. Seuraava kirjoittajatyypin kuulunut äiti on kokenut elämässään monenlaista kurjuutta ja epäoikeudenmukaisuutta, mutta myös hyvää kohtaamista. Esimerkiksi peruspalveluissa on otettu puheeksi äidin jaksaminen ja siitä oli lähtenyt etenemään prosessi, jonka seurauksena kirjoittajan terveydentilaa selvitettiin, kuntoutumista tuettiin ja hän sai myös eläkepäätöksen ja pysyvän, vakituisen tulon.



*Olen nyt eläkkeellä ja saan Kelan pientä kansaneläkettä. Se on ihana asia!  
N\_128*

### ***Luottamusta löytyy kanssaihmiin***

Kurjat –luottamustyyppiin sijoitin esimerkiksi yksinhuoltajaäidin, joka kokee tilanteensa toivottomaksi. Hän on arjessaan joutunut luopumaan paitsi vapaa-ajan menoista, myös välttämättömistä menoista. Kirjoittaja on tilanteessa, jossa ei pysty antamaan lapselleen viikkorahaa ja ylimääräiset kulut keikauttavat taloustilanteen miinukselle. Pakkotilanteessa kirjoittaja kertoo kuitenkin saaneensa apua toisilta köyhiltä. Luonto ja kirjat antavat ilmaista sisältöä elämään ja pakoa arkeen, ei kuitenkaan valoisamman tulevaisuuden näkemää.

*Köyhänä on aina pelossa, että jos tulee joku ylimääräinen kulu, miten siitä sitten selviää. Kaikkein ei saa apua sosiaalitoimesta eikä ole rikkaita sukulaisia joilta lainata. Tosin koiran kasvainleikkauksen kohdalla oli pakko lainata toisilta köyhiltä ja onneksi oli pari ystävää jotka lahjoittivat osan leikkauksuluista. (N\_68)*

Parisuhteessa olevan kirjoittajan köyhyiden taustalla on puolisolle maksuun tulleet takaukset. Kirjoittaja on katkera lainanottajille ja tuntee voimakasta yhteenkuulumattomuuden tunnetta paremmin toimeentulevien kanssa. Luottamus puolisoonkin on välillä ohutta. Köyhyys rasittaa ja vanhempana ei kykene olemaan niin jaksava, kuin haluaisi. Perheen arjessa auttaa anoppi ja muut läheiset ihmiset. Velkasaneerukseen pääsy on tuonut jonkun verran luottamusta tulevaisuuteen, vaikka se onkin välillä kadoksissa.

*Ja kuitenkin pieni usko siihen, että ehkä huomenna asiat on paremmin. Taidanpa laittaa loton vetämään. N\_119*

Monesti sukulaiset ovat suurena apuna perheen arjessa, suurin osa Kurjuus –tyypin kirjoittajistakin kertoi, että isovanhemmat ovat arjen voimavara, auttavat hätätilanteessa ja ovat mummola, missä lapset saavat hoivaa. Mutta sukulaisuus ei aina ole voimavara, kuten alla olevalla kirjoittajalla, joka sai voimakasta kritiikkiä isältään ollessaan puolisonsa kanssa työttömänä.

*Olimme isäni mielestä yhteiskunnan loisia ja sain haukut siitä, että olin niin laiska, etten mennyt työhön. Hän ei kuunnellut selityksiäni, ettei työnantajani purkanuut kanssani tehtyä sopimusta. N\_146*

Kurjuuskirjoitustenkin kirjoittajilla on runsaasti kokemuksia poiskäännyttämisestä ja kohtaamattomuudesta tuki- ja palvelujärjestelmässä. Esimerkiksi kirjoittaja, joka joutui kesken

sairausloman palaamaan töihin, koska sairausajan päiväraha ei riittänyt perheen toimeentuloon.

*Palkka putosi pitkän sairausloman ajalta 25 prosenttia! Kela oli armoton. Oli pakko keskeyttää sairausloma, tuloromahdus olisi ollutkin viimeinen niitti taloudellemme. Köyhyydellä on siis seurauksensa, minulla sairastuminen ja uupuminen, mutta mitä lapsilla - se jäänee nähtäväksi. N\_134*

## 6.8 Luottamustyyppien koonti

Edellä esiteltyt kuusi luottamustyyppiä muodostuivat analyysiprosessin tuloksena. Kuten jo luottamustyyppejä esitellessä kerroin, usean kirjoituksen kohdalla minulla oli tutkijana hankalaa valita mihin luottamustyyppiin kirjoitus ja kirjoittaja parhaiten kuuluisi. Tutkijan päätöksellä kukin kirjoitus ja kirjoittaja sijoitettiin vain yhteen luottamustyyppiin. Seuraavassa esitän tiivistetysti muodostamani luottamustyyppit.

**Taistelijoiden luottamustyyppi**, jonka analyysin alkuvaiheessa nimesin yhden kirjoittajan lausuman mukaisesti Rambo-äideiksi eli koko analyysin ajan. Taistelijoilla on luottamus parempaan tulevaisuuteen ja omaan selviytymiseensä, vaikka luottamus kanssaihmiisiin ja hyvinvointivaltioon onkin monesti kateissa. Yhteistä taistelijoille on vahva epäluottamus lasten toista vanhempaa kohtaan. Kouvon (2014) mukaan yksilöiden toisiaan tuntema luottamus on yhteydessä heidän instituutioita kohtaan kokeman luottamuksen kanssa. Luottamuksella viranomaisiin, hyvinvointipalveluihin ja ammattilaisiin on vahva yhteys ihmisten välisen luottamuksen syntymiseen. Taistelijoiden luottamustyyppiin sijoittamani kirjoitukset olivat naisten kirjoittamia. Tässä kohtaa on muistettava, että koko aineistossani (42 kirjoitusta) naisten kirjoittamia oli 38 ja miesten 4.

**Puolisoon luottavien** tyypissä on yhteistä kirjoittajan vahva luottamus puolison tukeen arjessa, **Sukuihmiset** puolestaan saavat tukea ennen kaikkea sukulaisilta. Sukuihmiset olivat yksinhuoltajaisia tai -äitejä. Myös nämä tyypit kokivat arjessaan epäluottamusta, mutta myös luottamusta kanssaihmisten ja instituutioiden kanssa.

Kolmas luottamustyyppini on **Verkostoitujat**. Verkostoitujat kokevat arjessaan luottamusta paitsi perheensä ja sukulaistensa tukeen, myös muiden ihmisten antamaan tukeen.

Kaksi neljästä Verkostoitujasta toi kirjoituksessaan esille myös luottamuksen hyvinvointiyhteiskuntaan. Verkostoitujien ja myös Sukuihmisten luottamustyyppiä tarkasteltaessa sopii mielestäni hyödyntää hyvin Pulkkisen (2002) sosiaalisen alkupääoman käsitettä. Lapsona koettu luottamus, jonka voisi katsoa näkyvän aineistossa (aikuisten kirjoittamissa köyhyyskirjoituksissa) koettuna luottamuksena omien vanhempien tukeen, lisää luottamusta myös aikuisena.

**Kriitikoiden luottamustyyppiin** kuuluu kaksi mieskirjoittajaa. He kirjoittavat voimakkaain sanoin kokemastaan epäluottamuksesta ja vääryyksistä. Kriitikoiden luottamustyyppin syntyminen sai pohtimaan luottamuksen kokemusta ja sukupuolta. Tutkimuksessani en pyri narratiivisuuteen, mutta kirjoituksia analysoidessa ei voinut ummistaa silmiään sukupuoleen liittyviltä yhteiskunta- ja kulttuurisidonnaisilta odotuksia ja vaatimuksia. Pohdin, onko miehellä, perheen isällä taloudellisten vaikeuksien kohdatessa – työttömyyden tai yritystoiminnan vaikeuksien kohdatessa – suuremmat paineet asioiden korjaamiseen? Ennen Kriitikoiden köyhyyden iskutapahtumaa (töiden loppuminen, yritystoiminnan vaikeudet) he näyttäytyivät tutkijalle olleen perheen pääasiallisia elättäjiä. Kriitikoiden kirjoituksissa ei näyttäytynyt puolisoiden jaettu vastuu perheen arjesta. Tutkijana kysynkin, kokevatko Kriitikot olevansa tämän epäonnistumisensa ja esittämänsä kritiikkinsä kanssa yksin? Elämäkertaa-aineiston avulla suomalaista miestä tutkinut Siltala (1994) kertoo modernin miehen taistelusta häpeää vastaan. Siltala esittää, että suomalaisen miehen metakertomukseen kuuluu, että on onnistuttava suorituksissaan läpi elämän välttääkseen häpeän, mikä seuraa epäonnistumisista.

**Kurjien luottamustyyppiin** kuuluvia yhdistää se, että he kokevat epäluottamusta omaan itseensä ja selviytymiseensä, eivätkä luota parempaan tulevaisuuteen. Kurjien tyyppiin kuuluvat voivat luottaa perheeseen, sukuun ja heillä voi olla myös kokemuksia hyvästä kohtaamisesta palveluissa. Kurjien tyyppiin kuuluvilla ei kuitenkaan ole näkemystä siitä, että tulevaisuus toisi muutoksen heidän tilanteeseensa, kirjoituksissa ei ollut toivon näkökulmaa. Kurjuuskirjoituksiin liittyi vahvasti kokemukset sairastamisesta ja työkyvyn menetyksestä. Kurjuus-kirjoittajien tyyppi kasvoi aineiston analyysin aikana alun kahdesta kymmeneksi. Tutkijana toivon, että tähän tyyppiin kuuluvien lukumäärän kasvu kertoisi myös siitä, että tutkija aineiston lukukertojen myötä pystyi löytämään kirjoituksista kirjoitettua kurjuutta.

Seuraavassa kuvassa esitän kootusti ja pelkistäen tutkimukseni tulokset, luottamustyyppit. Kuvioon on tummalla värillä merkitty ne kohteet, joita kohtaan luottamustyyppi omaa luottamusta. Raidoitettuna taulukossa ovat ne, joita kohtaan luottamustyyppi kirjoittaa kokevansa sekä luottamusta että epäluottamusta. Kokonaan ilman väriä olevat alueet kertovat aineistossa näkyvästä vahvasta epäluottamuksesta tai siitä, että nämä puuttuvat kirjoituksesta kokonaan. Esimerkiksi Kriitikot eivät kirjoituksissaan kirjoittaneet puolisoistaan tai suvustaan.

TYYPPI	LUOTTAMUS					
	Tulevaisuuteen	Itseen	Puolisoon	Sukuun	Vertaisiin	Instituutioihin
Taistelijat	[Red]		[White]	[Hatched]		
Puolisoon luottavat	[Red]			[Hatched]		
Sukuuhmiset	[Red]				[Hatched]	
Verkostoitujat	[Red]					[Hatched]
Kriitikot	[White]	[Red]	[White]	[White]	[White]	[White]
Kurjat	[White]	[Hatched]				

KUVIO 20. Luottamustyyppit kooten ja pelkistäen

Julkunen ym. (2004) näkevät luottamuksen ja vuorovaikutuksen kehämäisyyden. Luottamus lisää vuorovaikutusta ja vuorovaikutus lisää luottamusta. Mielestäni löydettyjä luottamustyyppijä voisi tarkastella myös hyvän kehän esimerkkinä. Hagfors ja Kajanoja (2010) esittävät, että sosiaalipolitiikka vähentää eriarvaisuutta, se vahvistaa sosiaalista pääomaa, mikä puolestaan lisää väestön hyvinvointia. Tämä johtaa siihen, että ihmiset yhä vahvemmin kannattavat satsauksia sosiaalipolitiikkaan ja hyvinvointivaltioon. Hagforsin ja Kajanojan (mt., 30) esittämän hypoteesin keskiössä on ajatus siitä, että valtion toimet vähentävät kansalaisten välistä eriarvaisuutta ja lisäävät heidän toimintamahdollisuuksiaan, mikä kasvattaa sosiaalista pääomaa eli kansalaisten toisiaan kohtaan kokemaa yhteenkuuluvuutta ja luottamusta. Samoin Kouvon (2013) mukaan ihmisten toisiaan kohtaan kokema luottamus on yhteydessä heidän instituutioita kohtaa tuntemaan luottamuksen kanssa. Ja luottamus yhteiskunnan instituutioihin korreloi positiivisesti ihmisten välisen luottamuksen kanssa.

## 7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

### 7.1 Luottamus ja sosiaalityö

Tutkimuksessa etsin vastausta kysymykseen, mihin köyhien lapsiperheiden vanhemmat arjessaan luottavat. Sisällönanalyysin avulla muodostin aineistosta edellä esiteltyt kuusi luottamustyyppiä. Mitä Köyhien ritarien kirjoitukset ja kirjoituksista muodostetut luottamustyytit antavat sosiaalityölle ja laajemminkin palveluiden kehittämislle?

#### *Luottamus läheisiin ja omaan selviytymiseen*

Tutkielmani keskeinen tulos on se, että köyhien lapsiperheiden vanhemmat luottavat arjessaan ennen kaikkea luonnollisiin yhteisöihin ja omaan selviytymiseensä. Sosiaalityötä ja yhteiskunnan muita instituutioita kohtaan kirjoittajat kokivat paljon epäluottamusta. Epäluottamuksen taustalla olivat huonot asiointikokemukset ja koettu epäoikeudenmukaisuus. Vaikka vanhemmillä on myös monenlaisia kokemuksia oikeudenmukaisesta kohtelusta ja saadusta tuesta, on köyhyyskirjoituksissa vahvemmin esillä palveluja ja tukijärjestelmää kohtaa tunnettu epäluottamus. Epäluottamusta on esimerkiksi kokemus siitä, että tukea ja apua pyytävä kokee, että hän ei saa tukea tai saatu tuki ei vastaa tuentarpeisiin.

Luonnollisten yhteisöjen merkitys on suuri lapsiperheiden arjessa. Isovanhempien tuki oli monille kirjoittajille konkreettista ja pyyteetöntä tukea arjessa selviytymisen sujuvoittamiseksi. Usein isovanhemmat myös auttavat lastensa perheitä taloudellisesti. Tiedämme, että monilla perheillä isovanhemmat asuvat kaukana tai heillä ei ole mahdollisuuksia osallistua lastensa perheiden auttamiseen.

Isovanhempien asuminen kauempana haastaa myös palvelu- ja järjestökenttää kehittämään toimintaa, joka vastasi tähän lähiverkoston tarpeeseen. Toki vapaaehtoistyön ja vertais-toiminnan kentällä on tehty jo paljon, esimerkiksi Helsinki Missiolla Albertin Olohuone on paikka, missä kohtaavat kaiken ikäiset, lapsiperheet ja ikäihmiset muun muassa. Järjestöillä on myös muuta vapaaehtoistoimintaa lapsiperheiden tukemiseksi, esimerkiksi MLL:lla on perhekummitoimintaa.

Tutkimukseni aineiston kirjoittajien kotiseudulla asuminen on kallista. Tämä vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten tilavasti perheet voivat asua. Katson, että asumisen väljyys tukisi sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä ja niiden vaatimaa vastavuoroisuutta.

### ***Kohtaamisen merkitys***

Sosiaalityössä luottamusta hankitaan ja ylläpidetään haastavalla kentällä. Asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa tasapainoillaan tuen ja kontrollin välillä. Usein sosiaalityössä joudutaan lähtemään yhteistyöhön tilanteissa, jossa toimijoiden välinen luottamus on vähäinen tai sitä ei ole ollenkaan. Asiakkaiden luottamusta ammattilainen voi hankkia arvostavan ja välittävän (Särkelä 2001) kohtaamisen myötä. Myös Metterin (2012) tutkimukset tuovat esille kohtaamisen merkityksen sosiaalityössä. Hyvä kohtaaminen voi suojata henkilöä kohtuuttomuuden kokemukselta niissäkin tilanteissa, joissa järjestelmä evää häneltä hänen hakemansa tuen tai palvelun.

Krokin (2009) mukaan etuusjärjestelmässä asioivat äidit joutuvat taiteilemaan etuuksien hoitamisessa ja siinä, että käytettävissä on koko ajan rahaa myös elämiseen. Krok kuvaa heitä jonglööreiksi. Sosiaalitoimistossa asioiminen on vaikeaa, äidit monesti valitsevat alle toimeentulotukinormin selviämisen välttääkseen sosiaalitoimistossa asioimisen. Toimeentulotuen hakukäytännöt eivät kohtaa perheiden todellisuutta. Krok kuvaa kannattaako – asenteeksi sitä, että äidit jättävät heille kuuluvan toimeentulotuen hakematta, koska asiointi toimeentulotuessa koetaan niin epämiellyttävänä. Tämä etuusjärjestelmän ja todellisen arjen kohtaamattomuus tuli esille myös tässä tutkimuksessa.

Sosiaalityössä toimitaan ihmisinä ihmisten parissa. Kohtaamme työssämme usein vaikeissa ongelmissa ja kuormittavissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä. Niskala (2008) korostaa tutkimuksessaan sosiaalityötä kohtaamistyönä, johon kuuluu asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä oleva luottamussuhde. Sosiaalityöntekijänä ja sosiaalialan opettajana pidän tärkeänä vuorovaikutustaitojen harjaantumisen paitsi harjoituksissa, myös aidossa työelämässä asiakastyössä tehtävien ohjattujen harjoitusten ja harjoittelujen myötä. Myös esimerkiksi Raatikainen käsittelee oppikirjassaan (2015) luottamuksellista asiakassuhdetta ja opastaa sosi- ja terveysalan ammattilaisia sen rakentamisessa.

### ***Oikeudenmukaisuuden ja inhimillisyyden vaatimukset***

Instituutioiden tulee toimia oikeudenmukaisesti, luottamusta herättävällä tavalla. Niiden tulee olla ennalta arvattavia ja läpinäkyviä (mm. Kouvo 2014). Hyvin toimiva byrokratia

on luotettava. Byrokratialta vaaditaan myös joustavuutta ja harkinnan käytön mahdollisuutta. Tämä tulee inhimillisen kohtaamisen kautta. Aineisto kertoi paljon nöyryyttävistä ja vaikeasta asioinnista muun muassa sosiaalitoimistossa (vrt. Krok 2009). Sosiaalitoimen kynnys ei siis ole matala (vrt. Eräsaari 1995). Perustoimeentulotuen siirtyessä Kelaan 1.1.2017 olemme uudessa tilanteessa. Näen tässä haasteiden lisäksi myös mahdollisuuksia. Uskon, että toimeentulotukiasiointi Kelan toimistossa on vähemmän leimaava, kuin sosiaalitoimistossa, Kelahan hoitaa myös muita perusturvaan kuuluvia etuuksia. Mutta miten uudessa tilanteessa asiakasta ohjataan täydentävän ja ennaltaehkäisevän toimeentulotuen hakemiseen?

Paanasen ym. (2012) tutkimuksessa tuli esille se, että lapsuuden pitkäaikainen toimeentuloasiakkuus ennustaa vahvasti moninaista huono-osaisuutta aikuisena. Lastensuojelulain mukaan perheen taloudellinen huono-osaisuus eli toimeentulotuen asiakkuus ei ole syy lastensuojelun asiakkuuden aloittamiselle, vaan nämä taloudelliset ongelmat tulee ratkaista sosiaalityön tukemana (L 417/2007, 35§). Laki korostaa myös varhaista tuen antamista ja mikäli tarpeen, lastensuojelun asiakkuuden arvioimista (L 417/2007, 2§). Katson, että pitkäaikaisesti perustoimeentulotuen asiakkaana olleiden lapsiperheiden tulisi automaattisesti saada täydentävää toimeentulotukea esimerkiksi harrastusten ja muun lapsen osallisuutta tukevan toiminnan kustantamiseen. Ymmärrän, että näin varmasti tapahtuukin silloin, kun perhe on sosiaalityön asiakkaana ja heidän kanssaan tehdään suunnitelmallista sosiaalityötä, tai kun perhe on lastensuojelun asiakas. Toiveeni olisi, että toimeentulotukiohjeistuksissa ja virastojen työkaluissa kannustettaisiin vahvemmin lasten ja lapsiperheiden yksilökohtaisten tilanteiden huomioimiseen erityisesti pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien kohdalla.

Jotta palvelu vastaisi tuen tarpeisiin, sen tulee olla vastaanottajan hyväksymää ja oikea-aikaista. Aineistosta nousi esille konkreettisen, asiakasta oikeasti auttavan tuen (esimerkiksi toimeentulotuki) ja ennaltaehkäisevien palveluiden tärkeys. Tämä edellä oleva sopii hyvin uudistuneen Sosiaalihuoltolain (1301/2014) henkeen. Laki muun muassa velvoittaa antamaan ohjausta ja neuvontaa ilman sosiaalihuollon asiakkuutta (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 6 §). Tämän uskon toteutuessaan madaltavan tuen hakemisen vaikeutta. Tänä päivänä toimeentulotuessa pyritään kirjalliseen asiointiin ja etuuskäsittelyyn. Perustoimeentulotuen myöntäminen on siirtymässä Kansaneläkelaitokselle vuoden 2017 alusta. Kirjallinen ja sähköinen asiointi haastaa sosiaalityötä asiakkaiden sosiaalityön tarpeen arvi-

oinnissa ja asiakkaiden kohtaamisessa. Vuonna 2015 asteittain voimaan tullut nykyinen sosiaalihuoltolaki korostaa kansalaisten oikeutta saada palveluja matalalla kynnyksellä ja ennalta ehkäisevästi (L 1301/2014).

Sosiaalihuoltolaissa (L 1301/2014 19 § 4 mom.) säädetään myös lapsiperheiden kotipalvelusta. Laki velvoittaa järjestämään perheen tueksi kotipalvelua, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen sitä vaatii. Lapsiperheessä vanhempien toimintakyky voi olla alentunut sairauden tai vamman vuoksi tai perheen perhe- tai elämäntilanne voi olla haastava.

Tutkimukset (mm. Paananen ym. 2012; Sirniö 2016) osoittavat, että taloudellinen huonous, samoin kuin taloudellinen hyväosaisuuskin periytyvät vahvasti sukupolvelta toiselle. Köyhyys on moninaista ja suhteellista. Köyhyyttä voidaan tarkastella määrällisesti ja sitä voidaan luokitella. Köyhyyteen tiedetään johtavan tiettyjä tutkittuja polkuja, esimerkiksi parisuhteen päättymisen tai sairastumisen. Näistä huolimatta köyhyys on aina henkilökohtainen kokemus. Asiakastyössä ammattilaisen on pystyttävä kohtaamaan ihmisten yksilöllisiä elämäntilanteita ja ongelmien ohella nähdä ja nostaa esille myös voimavaroja. Tämä asettaa kohtaamisille haasteita, erityisesti, kun kohtaamiset yhä enenevässä määrin tulevat tapahtumaan joko kirjallisesti tai verkkoympäristössä.

### ***Kaupunkilaisten yhteisöllisyys, avoimet tilat ja hoitava luonto***

Julkinen palvelu, josta moni kirjoittajista kirjoitti on kirjastolaitos. Kirjoittajien mukaan kirjastot lisäävät ihmisten hyvinvointia. Niiden käyttö on maksutonta ja useat kirjoittajat kertovat kirjastojen olevan pakopaikkoja ankeassa arjessa. Näkisin, että samaa avoimen tilan funktiota toteuttavat myös esimerkiksi alueilla olevat lähiötuvat ja asukastalot. Näissä on myös mahdollisuus tutustua naapurustoon ja solmia tuttavuuksia, saada mahdollisesti vertaistukea.

Toinen aineistosta vahvasti noussut hyvinvointia lisäävä ilmainen asia on luonto. Luonnon ja lemmikkien merkitys ihmisten hyvinvointiin on kirjoitusten mukaan suuri. Tämä sopii hyvin luonnon hoidollista ja terapeuttista merkitystä ymmärtävän green care –ideologian kanssa.

Kasvukeskuksissa asuminen on kallista. Kalliilla alueella asuvat pienituloiset tekevät valinnan, joka tarkoittaa sitä, että pääsääntöisesti heidän asumismenojaan ei voida kokonaisuudessaan huomioida tukia (asumis- ja toimeentulotuki) laskettaessa. Näen, että asumisen kalleus on myös yksi keskeinen syy keskiluokkaisen köyhyyden ilmiöön. Lisäksi asumisen



kalleus johtaa ahtaaseen asumiseen, mikä hankaloittaa luonnollisten yhteisöjen ylläpitämistä ja sosiaalisten suhteiden vaatimaa vastavuoroisuutta.

## 7.2 Tutkimusprosessin tarkastelua ja jatkotutkimusideat

Arkielämän kokemuksia köyhyydestä –kirjoituskilpailuun osallistui yli 800 kirjoittajaa. Oma aineistoni koostui neljästäkymmenestäkahdesta (42) eteläsuomalaisen, kaupungissa asuvan vanhemman kirjoituksesta. Aineistoni kirjoituksista useimmat ovat laajoja ja hyvin taitavasti kirjoitettuja kirjoituksia koetusta köyhyydestä.

Kirjoitusten lukumäärään ja määrälliseen tarkasteluun on syytä suhtautua kriittisesti. Katson, että esimerkiksi tuloksissa esittelemäni kymmen Kurjuus-kirjoitusta voisivat hyvinkin olla kirjoituksia, jotka on kirjoitettu toivottomuuden hetkenä tai ajanjaksona, jolloin toivottomuus on ollut vahvimmin lukijalle, minulle tutkijalle, välittyvä tunne. Lisäksi kirjoitusten tyypittely on tapahtunut tutkijan yksin tekemällä (vaikkakin dokumentoidulla) päätöksellä. Mielenkiintoista ja kriittistä tarkastelua vaativaa on myös se, miten aineistoon tutustumisen ja kirjoitusten lukukerrat vaikuttivat eri luottamustyyppien kirjoittajajoukkojen muuttumiseen, kasvamiseen tai pienenemiseen. Erityisesti Kurjuus-kirjoitusten lukumäärä muuttui aineiston lukukertojen aikana, tähän tyyppiin sijoittamieni kirjoitusten lukumäärä kasvoi lukukertojen ja analyysiprosessin myötä kahdesta kymmeneen. Mietin, kertoisikohan tämä paitsi aineiston tiivistymistä (Uhrautujen tyyppi tippui pois), myös kirjoitetun kurjuuden huomaamisesta ja kurjuuden ilmiön jäsentymistä, tutkijan herkistymisestä kurjuuden tunnistamisessa ja rohkeudesta nimetä koettu kurjuudeksi?

Aineistoa tarkastellessani löysin kirjoittajista viisi yli neljäkymmentävuotiasta työtöntä yksinhuoltajaäitiä. Tosiasiallisesti aineistoni kirjoittajissa lienee ollut heitä enemmän, moni kirjoittajista oli merkinnyt omat taustatietonsa puutteellisesti jättäen esimerkiksi iän mainitsematta. Aineistossa kuului vahvasti paitsi työttömien yksinhuoltajaäitien ääni, myös muun muassa pienipalkkaisella naisvaltaisella alalla kokopäivätyötä tekevien äitien ääni. Työssäkäyvien köyhyys ja myös akateeminen köyhyys ovat arkea suomalaisissa lapsiperheissä. Luottamus yhteiskunnan lupaukseen koulutuksen ja työnteon kannattavuudesta on tiukoilla.

Tutkimuksenteon aikana olen pohtinut myös lapsiköyhyyden käsitettä. Tutkimus on opettanut minua tässäkin. Aloittaessani käytin kategorisesti käsitettä lapsiperheköyhyys, koska Suomessa ei voi poikkeuksia lukuunottamatta olla köyhiä lapsia ilman köyhiä perheitä. Tutkimuksen myötä kuitenkin ymmärrän, että köyhissä perheissä asuu köyhiä lapsia. Olen nyt kiinnittynyt lapsiköyhyyden käsitteeseen. Koen, että meidän tulee myös rohjeta käyttää käsitettä lapsiköyhyys, kun puhumme köyhissä perheissä elävistä lapsista.

Tutkielmaani olen tehnyt palkkatyön ohessa. Vaikka kirjoitustyön valmistuminen vei aikaa, ovat tutkielmani teemat läsnä ja ajankohtaisia sekä työssäni ja yhteiskunnassa yleensäkin. Katsonkin, että vuonna 2006 kerätty kirjoituskilpailuaineisto on edelleen ajankohtainen. Kirjoituksissa kuuluu kokemusasiantuntijoiden, itse koetusta köyhyydestä kirjoittavien lapsiperheiden vanhempien ääni. Sosiaalialan työn kentällä ja koulutuksessa meidän tulee kuulla tämä kokemus. Kuten edellä pohdin, tähän kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat valikoitunut joukko ja luultavimmin näiden kirjoittajien joukossa ei ole kaikkein huono-osaisimpia. Kuitenkin meidän on muistettava, että köyhyys on suhteellinen ja hyvin henkilökohtaisesti koettu ilmiö. Tämän vuoksi köyhyystutkimus tarvitsee monenlaisia tulokulmia, tilastotietoja ja köyhyysrajoja, mutta myös kokemuksia koetusta taloudellisesta köyhyydestä, myös sellaisesta, joka ei mahdu tilastoihin.

Tutkijana olen tätä opinnäytetyötä tehdessäni päivittänyt omaa osaamistani. Tämä tutkimusteema on pitänyt valppaana ja se on myös tukenut omaa opetustyötäni sosiaalialan opettajana opintokokonaisuuksissa, joissa keskeisinä teemoina ovat olleet köyhyys ja huono-osaisuus. Tutkijana koen myös jääneeni omista alkuperäisistä tavoitteistani. Alkuperäisenä suunnitelmanani oli muun muassa tehdä aineistolähtöinen, Grounded Theory –tutkimus, jossa olisi hyödynnetty monipuolisesti Atlas.ti –ohjelmaa. Tämä tavoitteeni ei toteutunut. Tutkimuskysymystä voi myös tarkastella kriittisesti ja kysyä, vastaako aineisto tutkimuskysymykseen. Tutkielman kirjoittajana vastaan, että kyllä. Se, että kirjoittajia ei pyydetty kirjoittamaan kokemastaan luottamuksesta voi jopa antaa aidomman aineiston, koska kirjoittajat eivät ole voineet vastata tutkijan odottamalla tavalla. Koen kuitenkin, että tutkijan itse keräämä aineisto olisi antanut selkeämmän lähtökohdan tutkimuksen tekemiselle. Tein valinnan tarkastella aineistoa kirjoitettuinä kokemuksina, enkä tutkimuksessani sitoutunut narratiiviseen tutkimukseen. Näin tutkielman valmistuttua voin todeta, että narratiivinen tutkimus olisi mahdollisesti ollut luontevampi vaihtoehto aineistolle, joka koostui kirjoituskilpailuun osallistuneista kirjoituksista. Uskon kuitenkin, että aineiston ymmär-

täminen kertomuksina ja sitoutuminen narratiiviseen tutkimustraditioon olisi saattanut antaa tutkimuksen tulokseksi samat luottamustyytit, mitkä minä sain tämän sisällönanalyysin keinoin tehdyn tutkimukseni tuloksena. Tutkimuksen teko jätti kuitenkin tekijälleen kiinnostuksen perehtyä narratiiviseen tutkimukseen tulevaisuudessa.

Tutkijan on tärkeä reflektoida myös omia lähtökohtiaan ja näkökulmiaan tutkimuksen teossa. Lähtökohtani tutkimusentekoon näkyy jo tutkielmani nimessä, Köyhät ritarit. Näen köyhyydessä perheestään huolehtivat lapsiperheiden vanhemmat selviytyjinä. Tiedän, että kunnallinen sosiaalityö on paljon byrokratiatyötä (Sipilä 1989), mutta työtä on vahvasti pyritty kehittämään kohti asiakaslähtoisempään työskentelyä ja asiakkaan osallisuutta vahvistamaan (Jokinen & Juhila 2008; Juhila 2006; Laine ym. 2010; Laitinen ja Niskala 2014). Naisena ja äitinä pystyin varmasti samaistumaan vahvimmin ikäisteni äitien kirjoittamiin köyhyyskirjoituksiin ja kokemaan yhteenkuuluvuutta ja myötätuntoa heidän kokemuksiansa. Olen pyrkinyt huomioimaan myötätuntovajeen (Saari 2015) olemassaolon myös omassa tutkijan työssäni ja pyrkinyt siten vastaanottamaan erityisellä tarkkuudella lukijoiden kommentteja tutkimukseni etenemisestä, alustavista tuloksista ja tekemistäni johtopäätöksistä.

Yksi keskeinen huomioni tutkielmaa kirjoittaessa oli se, että valmiiseen aineistoon pureutumiseen liittyi ainakin omalla kohdallani suuri kynnys. Aineisto oli työstettävä omaksi ja tässä työväliseenäni toimivat valittujen kirjoitusten kuvalliset ja kirjalliset tiivistelmät. Ymmärrän, että kirjoitukset eivät ole luottamuskirjoituksia ja siten tutkimuskysymystäni kohtaan voidaan perustellusti esittää kritiikkiä. Koen kuitenkin, että karttatyöskentely mahdollisti luotettavalla tavalla aineiston järjestämisen siten, että pystyin tutkijana etsimään vastauksia tutkimuskysymykseeni eli mihin köyhien lapsiperheiden vanhemmat luottavat.

Olisi mielenkiintoista tehdä haastattelututkimus samaa tutkimuskysymystä hyödyntäen siten, että tutkija työstäisi haastateltavan kanssa yhdessä luottamuskartta. Näin tuotos olisi koetusta luottamuksesta kertojan validioima.

Kesällä 2016 tutkielmaa kirjoittaessani käytiin valtakunnan päälehdessä Helsingin Sanomissa aktiivisesti lapsiköyhyyskeskustelua ja lapsiköyhyydestä on kuultu keskustelussa ajankohtaisia ja omakohtaisiakin kokemuksia. Heinäkuussa Taloussanomissa julkaistu tuore tutkimustulos kertoi, että yhteiskunnan hyväosaisimmat luottavat palveluihin eniten. Tutkimukset (Sirniö 2016; Paananen ym. 2012) osoittavat, että lapsuudessa koettu huono-osaisuus on vahvasti periytyvää. Lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen on vahva satsaus

tulevaisuuteen. Toivonkin, että tämä työni, jossa olen pyrkinyt tuomaan esille vanhempien eletyssä köyhyysarjessa kokemaan luottamusta tuo osaltaan ymmärrystä tärkeään teemaan lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseksi.

## LÄHTEET

- Ahola, E. & Hiilamo, H. 2013. Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008 – 2010. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Alcock, P. 2006. Understanding Poverty. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Daly, M. & Kelly, G. 2015. Families and Poverty. Everyday life on a low income. Bristol: Policy Press.
- Eräsaari, L. 1995. Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Tampere: Gaudeamus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fløtten, T. & Skevik Grødem, A. 2014. Helhetlige tiltak mot barnefattigdom. En kunnskapsoppsummering. Fafo-rapport 2014:18. <http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/18347/F1%c3%b6ttenetal2014.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 23.10.2016
- Forssén, K. ja Ritakallio, V-M. 2009. Yksinhuoltajaäitien moniulotteinen köyhyys Euroopassa. Teoksessa Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009. Helsinki: Väestöliitto, 77-94.
- Forssén, K. 2006. Lapsiperheiden hyvinvoinnin muutossuunnat 2000 –luvun Suomessa. Teoksessa Hokkanen, L. & Sauvola, M. (toim.) Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus, 101-116.
- Granfelt, R. 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus vol. 12 (2) 2004, 134 – 154.
- Hagfors, R. & Kajanoja, Jouko 2010. Hyvän kehän hypoteesi. Teoreettista taustaa ja empiiristä arviointia. Kelan nettityöpapereita 11. Kansaneläkelaitos. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16499/Nettityopapereita11.pdf?sequence=1> Viitattu 26.7.2016

- Hakkarainen, T. 2010. Avun saamisen kokemuksia köyhyysaiheiseen kirjoituskilpailuun osallistuneiden elämäntarinoissa. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Heino, E. 2015. Venäläistaustaisten perheiden peruspalvelukokemukset institutionaalisen luottamuksen näkökulmasta. *Janus Vol 23, Nro 4 (2015)*, 352–368.
- Heino, E. 2016. Ymmärrystä ja tukea – kohtaamattomuutta ja vääryyttä. Venäläistaustaisten perheiden institutionaalisen luottamuksen ja epäluottamuksen rakentuminen suomalaisia peruspalveluita kohtaan. *Yhteiskuntapolitiikka Vol 81, 2/2016*, 127–137.
- Heino, T. 2007. Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>
- Hiilamo, H. 2009. Mitä voisimme oppia Ruotsista? Yksinhuoltajien asema Suomen perhepolitiikassa pohjoismaisessa vertailussa. Teoksessa Forssén, Katja; Haataja, Anita ja Hakovirta, Mia (toim.) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50/2009*. Helsinki: Väestöliitto, 62–76.
- Hiilamo, H., Hänninen, S., Juntunen, E., Kainulainen, S., Karjalainen, J. & Kinnunen, K. 2009. Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009: 7. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Holmi, L. 2011. Kokemuksia sosiaalitoimistojen institutionaalista todellisuudesta. Köyhyyskirjoituskilpailun kirjoittajien kokemuksia sosiaalityöstä, sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalitoimistoista köyhyyskirjoitusten perusteella. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Ilmonen, K. 2000. Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: SoPhi, 9–38.

Saatavissa myös pdf:nä. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/47905/SoPhi42978-951-39-6488-7.pdf?sequence=3>

Ilmonen, K. & Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: SoPhi.

Isola, A-M., Larivaara, M. & Mikkonen, J. (toim.) 2007. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Keuruu: Avain.

Isola, A-M. & Turunen, E. 2014. Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa. Köyhyydestä ja sosiaalista mahdollisuuksista kertovan laadullisen seuranta-aineiston (2006 – 2012) kuvaus. Työpapereita 62/2014. Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135789/Tyopapereita62.pdf?sequence=1> Viitattu 23.10.2016

Isola, A-M. & Suominen, E. 2016. Suomalainen köyhyys. Työväen Sivistysliitto. Helsinki: Into Kustannus.

Isola, A-M., Turunen, E. & Hiilamo, H. 2016. Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka Vol 81, 2/2016, 150-160.

Jalava, J. 2006. Trust as a Decision The Problems and Functions of Trust in Luhmannian Systems Theory. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Social Policy. Research Reports 1/2006. Helsinki.

Jokinen, K. 2012. Voidaanko arkikeinoilla poistaa pahoinvointia? Kansalaisyhteiskunta 2012:2, 197-202. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201611014519> Viitattu 15.12.2016.

Julkunen, R., Niemi, R. & Virkki, T. (2004). Vakuutus, luottamus, vääritys. Teoksessa Hellsten, K. & Helne, T. (toim.) Vakuuttava sosiaalivakuutus. Helsinki: Kela, 242-270.

Kangas, O. & Ritakallio, V-M 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Kankainen, T. Yhdistykset, instituutiot ja luottamus. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Koivumäki, J. 2008. Työyhteisöjen sosiaalinen pääoma. Tutkimus luottamuksen ja yhteisöllisyyden rakentumisesta ja merkityksestä muuttuvissa valtion asiantuntijaorganisaatioissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.

Komu, M. & Hellsten, Katri 2010. Luottamus ihmisiin ja luottamus instituutioihin Euroopassa. Nettityöpapereita 12/2010. Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16514/Nettityopapereita12.pdf?sequence=1>

Korkiamäki, R. 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Kortteinen, M. 1999. Sosiaalinen luottamus työttömien selviytymisessä – keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Näre, S. (toim.) Tunteiden sosiologia II. Historiaa ja säätelyä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Kotkavirta, J. 2000. Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, Kai (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Lievestuore: SoPhi, 55-68.

Kouvo, A. & Kankainen, T. 2009. Sosiaalista pääomaa rakentamassa vai purkamassa: suomalaiset hyvinvointipalvelut ja yleistynyt luottamus. Yhteiskuntapolitiikka (2009): 6. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117662>. Viitattu 15.4.2015.

Kouvo, A. 2013. Ihmisten välinen luottamus ruokajonojen ja asumispalveluyksikön asiakkailla. Teoksessa Niemelä, M. & ja Saari, J. (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Tampere: Kelan tutkimusosasto, 108-124.

Kouvo, A. 2014. Luottamuksen lähteet. Vertaileva tutkimus yleistynyttä luottamusta synnyttävistä mekanismeista. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Sosiologia. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5715-6>

Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos.

Kuivalainen, S. Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2), 49-56.



Kuivalainen, S. (toim.) 2013. Toimeentulotuki 2010 –luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Raportti 9/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Kääriäinen, J. & ja Ellonen, N. 2012. Hyvinvointi, syrjäytyminen ja osallisuus. Teoksessa Honkonen, R. & Muttilainen, V. (toim.) Poliisin toimintaympäristö. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 102. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print, 99-111.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26-43.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2010. Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. Teoksessa Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino, 198-214.

Linnanmäki-Koskela, S. 2010. Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989 – 93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2010/2. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lister, R. 2016. Poverty. Cambridge: Polity Press.

Lister, R. 2011. Social Justice for Children: investigating and eradicating child poverty. Teoksessa Walker, A., Sinfield, A. & Walker, C. (toim.) Fighting poverty, inequality and injustice. A manifesto inspired by Peter Rownsend. Bristol: The Polity Press, 111-131.

Luhmann, N. 1988. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Perspectives. Teoksessa Gambetta, D. (toim.) Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. Blackwell.

Metteri, A. 2012. Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8956-3>

Misztal, B. A. 1998. Trust in modern societies. Cambridge: Polity Press.

- Moisio, P. 2010. Tuloerojen, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2010. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino, 180-196.
- Mäntysaari, M. & Pösö, T. 2013. Sosiaalityön aika ja asiakastutkimus. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere. Vastapaino, 19-30.
- Määttä, A. 2012. Perusturva ja poiskäännyttäminen. Akateeminen väitöskirja. Tutkimuksia 36. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Niemelä, M. & Raijas, A. 2014. Lapsiperheiden kulutus. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 106-120.
- Nieminen, A. 2014. Etelä-Kymenlaakson päihdejärjestelmä – kokemuksia ja palveluja. Teoksessa Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.) Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 133-147.
- Niskala, A. 2008. Salatusta suhteesta kahden kimppaan. Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- OECD 2015. How's Life? Measuring well-being. <http://www.ifuturo.org/documentacion/hows%20life%202015.pdf>
- Ohisalo, M. 2014. Kuka tahansa meistä? Sosioekonominen asema ruoka-avussa. Teoksessa Ohisalo, M. & Saari, J. (toim.) Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010 -luvun Suomessa. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 8, 27-41.
- Ohisalo, M., Saari, J. & Saukko, E. 2014. Vuotava haava – häpeä ja stigma leipäjonossa. Teoksessa Ohisalo, M. & Saari, J. (toim.) Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010 -luvun Suomessa. Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 8, 81-95.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Paananen, R. & Gissler, M. 2014. Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 208-214.

Pelastakaa Lapset 2015. Entten tenttien pelistä pois! Lasten ääni 2015 –raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaaalapset/2015/10/13132140/Lapsen-%C3%A4%C3%A4ni-raportti-SUOMI.pdf> Viitattu 23.10.2016.

Perttula, J. 2007. Kokemus objektiivinen, metodi subjektiivinen. Teoksessa Laitinen, M. & Kemppainen, T. (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin. Talentia-lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura, 19-23.

Perälä, M-L., Halme, N. & Kanste, O. 2014. Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 228-239.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Raatikainen, E. 2011. Luottamus koulussa. Tutkimus yhdeksännen luokan oppilaiden luottamus- ja epäluottamuskertomuksista ja niiden merkityksestä kouluarjessa. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 236. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6350-3>

Raatikainen, E. 2015. Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentuminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-kustannus.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, T. (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 12-34.

Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudemus.

- Salomaa, T. 2014. Lapsiperheiden köyhyys. Köyhyyskirjoituskilpailuun osallistuneiden vanhempien kertomuksia pienituloisuudesta. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Salonen, A. S. 2013. Kristillisen päihdetyön asiakkaiden hyvinvointi ja luottamuksen säröt. Teoksessa Niemelä, Mikko ja Saari, Juho (toim.). Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Teemakirja 10. Tampere: Juvenes Print, 126-145.
- Salonen, T. 2011. Välfärd, inte för alla. Den ekonomiska familjepolitikens betydelse för barnfattigdomen i Sverige. [https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/12947/barnfattigdom\\_fordjupning\\_ny.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/12947/barnfattigdom_fordjupning_ny.pdf?sequence=2&isAllowed=y) Viitattu 27.7.2016
- Salonen, T. 2014. Socialt arbete och ekonomisk utsatthet i ett strukturellt samhällsperspektiv. Teoksessa Lalander, P. & Svensson, B. (toim.) Perspektiv på social utsatthet. Lund: Studentlitteratur AB, 25-50.
- Salonen, T. 2015. Barnfattigdom i Sverige. Årsrapport 2015. Rädda Barnen. [https://www.raddabarnen.se/Documents/vad-vi-gor/Barnfattigdom/rb\\_barnfattigdom\\_2015\\_web\\_1.pdf](https://www.raddabarnen.se/Documents/vad-vi-gor/Barnfattigdom/rb_barnfattigdom_2015_web_1.pdf) Viitattu 27.7.2016
- Sanaksenaho, S. 2006. Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa. Bourdieulainen näkökulma. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu
- Seligman, A. 2000a. The Problem of Trust. Princeton: Princeton University Press.
- Seligman, A. 2000b. Luottamus ja yleinen vaihto. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Lievestuore: SoPhi, 39-54.
- Siisiäinen, M. 2005. Pääoman lajien muuntumissäännöt. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 89-102.
- Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.
- Sirniö, O. 2016. Constrained life chances. Intergenerational transmission of income in Finland. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1098-5>

Sosiaali- ja terveysministeriö STM 2013. Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain soveltajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:4. Tampere: Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino Oy.

Strauss, A. & Corbin, J. 1990. Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. London: Sage Publications.

Suutari, M. 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Suutari, M. (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20, 153-186.

Taloussanommat 11.7.2016. Suurituloisilla on vahvin usko yhteiskunnan huolenpitoon. <http://www.taloussanommat.fi/tyomarkkinat/2016/07/11/suurituloisilla-on-vahvin-usko-yhteiskunnan-huolenpitoon/20167342/12>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2016. Toimeentulotuen menot 2015. [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130609/Tr10\\_16%20Toimeentulotuen%20menot%202015\\_raportti.pdf?sequence=3](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130609/Tr10_16%20Toimeentulotuen%20menot%202015_raportti.pdf?sequence=3)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2015. Toimeentulotuki 2014. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121824856>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2014. Toimeentulotuki 2013. Tilastoraportti. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014121952363>

Tilastokeskus 2016a. Tulonjakotilasto 2014. [http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt\\_2014\\_01\\_2016-03-18\\_kat\\_006\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt_2014_01_2016-03-18_kat_006_fi.html) Viitattu 29.6.2016.

Tilastokeskus 2016b. Pienituloisuusrajat 2014. [http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt\\_2014\\_01\\_2016-03-18\\_tau\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/tjt/2014/01/tjt_2014_01_2016-03-18_tau_001_fi.html) Viitattu 29.6.2016.

Tilastokeskus 2016c. Perheet 2015. Perheiden määrä jatkaa lievää kasvuaan. [http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh\\_2015\\_2016-05-30\\_tie\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/perh/2015/perh_2015_2016-05-30_tie_001_fi.html) Viitattu 1.7.2016.

Tilastokeskus 2016d. Tulonjakotilasto 2014. Köyhyys- tai syrjäytymisriski sekä kotitalouksien toimeentulo-ongelmat. [http://www.stat.fi/til/tjt/2014/04/tjt\\_2014\\_04\\_2016-05-25\\_kat\\_001\\_fi.html](http://www.stat.fi/til/tjt/2014/04/tjt_2014_04_2016-05-25_kat_001_fi.html). Viitattu 20.7.2016.

Townsend, P. 1979. Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standard of Living. Harmondsworth: Penguin Books.

Troman, G. 2000. Teacher Stress in the Low-Trust Society. British Journal of Sociology of Education, Vol. 21 Issue 3, 331-353.

Tuomi, I. 2005. Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Huhtamäki, A., Lehtonen, T., Sihvola, J., Tuomi, I., Vaaranen, H. & Veijola, S. Yhteisöllisyyden paluu. Tampere: Gaudeamus, 132-162.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, K. 2009. Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Janus 4/2009, 329-345.

Turtiainen, K. 2012. Possibilities of Trust and Recognition between Refugees and Authorities. Resettlement as a Part of Durable Solutions of Forced Migration. Doctoral Thesis. University of Jyväskylä. Julkaisun pysyvä osoite: [https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41130/978-951-39-4912-9\\_2012.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41130/978-951-39-4912-9_2012.pdf?sequence=1)

Valtonen, H., Kempers, J. & Karttunen, A. 2014. Supplementary health insurance in Finland. Consumer preferences and behaviour. Working papers 65. Helsinki. Kansaneläkelaitos.

Vilkki, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Virkki, T. 2004. Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6697-3>

Åhlberg, M. 2015. Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 45-55.

## Lait

L 1412/1997. Laki toimeentulotuesta. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

L 417/2007. Lastensuojelulaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

## Internet-sivut

Helsingin kaupungin toimeentulotukilaskuri <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/toimeentulotuki/laskuri>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM), Toimeentulotuki <http://stm.fi/toimeentulotuki>

# LIITTEET

## LIITE 1. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä –kirjoituskilpailun kutsu

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu

"Pienituloinen, työtön, eläkeläinen, velallinen, yksinhuoltaja, opiskelija... ja köyhä?"

Tiede, taide ja köyhä kansa ry järjestää kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten omia kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Kirjoituskilpailun tavoite on kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Osa kirjoituksista julkaistaan verkkokirjana ja mahdollisesti painetussa muodossa.

Palkitsemme parhaat kirjoitukset:

1. palkinto 500 €
2. palkinto 300 €
3. palkinto 100 €

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti siitä, miten köyhyys tuli elämääsi ja mitä keinoja käytät pärjätäksesi arjessa. Voit kirjoittaa niin kuin kertoisit elämästäsi läheiselle ystävälle.

Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat. Kirjoituksesi voi olla tyyliltään omaelämäkerrallinen tarina, essee, runo tai novelli. Emme halua rajoittaa luovuuttasi. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.

Kirjoitusohjeet

- Kirjoita koneella tai siististi ja selkeästi käsin.
- Kirjoita tavallisille A4 arkeille ja vain toiselle puolelle paperia.
- Jätä vasempaan reunaan nelisen senttiä tyhjää tilaa.
- Kirjoituksen enimmäislaajuus on noin 20 sivua.
- **Kirjoita alkuun erilliselle sivulle nimesi, ikäsi, osoitteesi ja puhelinnumerosi. Näitä tietoja käytetään vain mahdollista palkinnon luovutusta koskevaa yhteydenottoa varten. Takaamme täyden tietosuojan eikä henkilötietoja luovuteta ulkopuolisille.**
- **Kirjoituksessa voit esiintyä nimimerkillä tai halutessasi omalla nimelläsi. Jos kirjoitat nimimerkillä lähetä kuitenkin nimesi ja osoitteesi meille vaikkapa erillisessä kirjekuoressa ja viittaa siinä nimimerkkiisi. Näin voimme luovuttaa sinulle mahdollisen palkinnon.**
- Voit kirjoittaa myös sähköpostiviestinä. Kirjoita silloin viestin alkuun omat tietosi edellä olevan ohjeen mukaan ja liitä pitkät tekstit liitetiedostoina.
- Kirjoituskilpailuun osallistuminen tarkoittaa myös suostumusta kirjoituksen julkaisemiseen.



- Kilpailutekstejä saatetaan käyttää myös tutkimustarkoituksiin.
- Kirjoituksia ei palauteta, joten ota itse itsellesi kopio.

Lähetä kirjoituksesi 15.9.2006 mennessä osoitteeseen:

Anna-Maria Ruohonen  
PL 18  
00014 Helsingin yliopisto  
tai sähköpostina:

Kirjoituskilpailun tulokset julkaistaan loppuvuonna 2006 kilpailun verkkosivuilla.  
Palkinnonsaajiin otetaan henkilökohtaisesti yhteyttä.

Palkintolautakuntaan kuuluvat seuraavat Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n jäsenet:  
Meri Larivaara  
FM, LL, tutkija  
(Stakes)  
Juha Mikkonen  
Suunnittelija  
(Elämäntapaliitto)  
Anna-Maria Ruohonen  
VTM, tutkija  
(Helsingin yliopisto)

## LIITE 2. Tyyppien muodostaminen

Tyypit esitetään edellä tekstissä olevasta järjestyksestä poikkeavassa järjestyksessä, jotta sivuille ei jää ylimääräistä tyhjää tilaa.

SUKUIHMISET									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEktiIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEktiIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYDEN ISKU - TAPAHTUMA
M_10	kunnolliset elämäntavat		äiti, sukulaiset	ex-vasimo		terveydenhuolto, sosiaalitoimi, Kela	luottaa parempaan tulevaisuuteen		
N_29	positiivinen ajattelu ja toivo paremmasta huomisesta		ex-puoliso, äiti, sisarukset	empatiakuilu mm. alkoholistija kohtaan		yhteiskunta	luottaa parempaan tulevaisuuteen, toivoo lapselleen helpompaa elämää		juhliminen, velat
N_35	arjessa pärjäämisen taidot		vanhemmat, sisarukset, ystävät, nyt myös ex-puoliso		perhekeskus, perhetyö, opiskelijasuntosäätiö		luottaa parempaan tulevaisuuteen	opiskeleva yh, usko	ero, opiskelu
N_72	arjessa selviytymisen taitoja, kekseliäisyyttä hyödyntää ilmaisia asioita (kirjasto, luonto, taide)	itsetuntoa nakertaa	puoliso, isovanhemmat, sukulaiset		ammattiauttaja, pankki, julkinen terveydenhuolto	sosiaalitoimi, aikuiskoulutustuki	luottaa (lasten) parempaan tulevaisuuteen	lasten harrastuksissa ei ole tingitty. Keskituloisia köyhiä (kirjoittajan mukaan). Omistusasuntoa maksavat.	sairaus

TAISTELIJAT									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEktiIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEktiIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYDEN ISKU - TAPAHTUMA
N_10	kouluttautuminen, sitkeys		lapset auttavat; ystävän tuki	kouluttaja, esimies		terveydenhuolto, sosiaalitoimisto, te-toimi	lasten parempi tulevaisuus		leskeytyminen
N_113	tarkka taloudenpito		lapset auttavat, lapset tyytyvät vähään	työnantaja	leipäjonot, huoneenvuokralaki		lasten parempi tulevaisuus		ero, ikä-rasismi
N_141	kouluttautuminen, sitkeys		tukea vanhemmilta, tukea miesystävältä		harrastus- ja järjestötoiminta	sosiaaliturvajärjestelmä	lapsen parempi tulevaisuus		sairaus, ero
N_150	tarkka taloudenpito, kotitaloustaidot, lapsen kouluttaminen		lapset, lapsenlapsi, lapsen kummit	kanssaihmiset	Kela, diakonia		lapsen parempi tulevaisuus	lemmikit	sairaus, lama
N_151	terveys, halu kouluttautua	köyhyys nakertaa luottamusta omaan itseensä vanhempana	lapset			yhteiskunta	lapsille parempi tulevaisuus	kotiäitinä lapsen parasta ajatellen (uhraus)	
N_152	tarkka taloudenpito,		vanhemmat, veli, ystävät, ex-anoppi	ex-puoliso, kanssaihmiset	ulosottomies	sosiaalitoimisto, Kela, lastenvalvoja, kauppaliikkeet	lasten parempi tulevaisuus, haaveita	kirjasto, kirpparit	ero
N_16	kouluttautuminen		lapset, vanhemmat	liikekumppani	sosiaalitoimi	sosiaalitoimi	kouluttautuminen, parempi tulevaisuus		nuorena äidiksi
N_17	tarkka taloudenpito, taitoja selvittää niukassa arjessa		vanhemmat, työkaverit	ex-puoliso ja ex-appivanhemmat, sisko		sosiaalitoimisto, Kela, perheneuvola, verottaja	luottamus omaan ja lasten selviytymiseen, tulevaisuuteen		ero
N_5	kouluttautuminen					yhteiskunta	ei ole antanut periksi, luottaa tulevaan	Rambo-äiti	opinto- ja asuntolainat, perheen perustaminen, luotot, vrittäminen
N_59	tarkka taloudenpito, käyttää voimavaroja siihen, että lapset saavat tulevaisuuteen näkökulmia.		lapset	parempituloiset			lapsille parempi tulevaisuus	köyhä lapsuus	
N_66	asiat tärkeysjärjestyksessä		lapset	lapsen luokkakaverit		kulutusyhteiskunta	perheen yhdessäolo, asiat tärkeysjärjestyksessä	ollut lapsenakin, opiskelijana köyhä	
N_7	karsii omista menoista, arjen taitoja		lapset			velkojat, te-toimisto, byrokraatia	lasten parempi tulevaisuus	köyhä lapsuus	työllinen loppuminen
N_96	kouluttautuminen	köyhyys väsyttää	äiti	ex-mies, autolliset ihmiset	diakoniatyö, sosiaalitoimisto	epäluottamus lähipalveluihin (joita keskitetty kauemmaksi), julkisissa palveluissa kokenut nöyryyttämistä	valoisampi tulevaisuus		ero

PUOLISOON LUOTTAVAT									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYDEN ISKU - TAPAHTUMA
M_5	kouluttautuminen		perhe, vaimo, tuntematon kanssaihminen		yhteiskunta	te-toimi	unelmia ja vahva tunneotteesta omassa elämässään	usko	
N_129	tarkka taloudenpito	opiskeliaäitinä talodellisesta selviytymisestä huoli myös itsellä	puoliso, isovanhemmat	ystävät ja sukulaiset		sosiaalitoimisto	luottaa parempaan tulevaisuuteen	opiskelijaperhe	perheen perustaminen, opiskelu
N_149	huumori ja sarkasmi, tarkka taloudenpito		perhe ja puoliso					eletään kädestä suuhun - palkka menee heti maksuihin. Köyhyys lisää mielikuvitustaita tuhoaa	
N_15	tarkka taloudenpito, vanhemmat säästävät omissa		puoliso			sosiaalitoimisto	luottamus parempaan tulevaisuuteen	köyhä lapsuus, usko	
N_24	positiivinen asenne		puoliso, ystävä	ex-puoliso	diakoniatyö		luottamus parempaan tulevaisuuteen	köyhyys opettanut nöyryäksi ja selviytyväksi	puolison vanhat velat, opiskelu
N_28	tarkka taloudenpito		puoliso			sosiaalitoimisto		pienet tulot tuovat epävarmuutta	opiskelu, sairaus, yllättävä meno
N_43	kouluttautuminen, arjen taitoja		puoliso, perhe, isovanhemmat	toiset köyhät		tukijärjestelmä	luottamus parempaan tulevaisuuteen	perheen yhdessä tekeminen	yllättävä työttömyys, lama
N_57	arjen taitoja, huumori		puoliso, perhe	naapurustosta	tukea ja ymmärrystä ruoka-avusta		luottamus parempaan tulevaisuuteen	niukuudesta nuukuutta. (Mutta ei ole itse valittua.) Köyhyys vaikeuttaa ystävyysuhteiden ylläpitämistä	ero, uusperhe, miehen työttömyys
N_87	sitkeys, arjen taitoja, kouluttautuminen		puoliso	sukulainen, ystävä		tukijärjestelmä	Nyt menee paremmin (tulevaisuus)	köyhä lapsuus	miehen työttömyys

VERKOSTOITUJAT									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYHDEN ISKU - TAPAHTUMA
N_103	optimismi ja usko tulevaan, luottamusta oman osaamiseen	synkät hetket ja epäluottamus omaan ja perheen selviytymiseen. Syyllisyyttä, että lapset kärsineet perheen köyhyydestä	puoliso, anoppi, lapset, muu suku, harrastuksen kautta tutut ihmiset, opettaja, tuttava		harrastuksen kautta tutut ihmiset		päättäjät, työttömyyskassa		pitkittänyt työttömyys
N_130	neuvokas äiti, satsaa lasten koulutukseen, arjen osaamista.		suku, ystävät		pohjoismainen hyvinvointivaltio		toivoo lapsille parempaa tulevaisuutta	toive, että köyhät liittyisivät yhteen ajamaan asiaansa!	ero
N_39	positiivinen asenne, kauneuden näkeminen		suku (vanhemmat, sisarukset), ystävät ja työkaveri	ex-puoliso, kanssaihmiset		palvelujärjestelmä	toive paremmasta tulevaisuudesta	varhaisen tuen palveluja kaipaa yhteiskunnalta	ero
N_52	arjen taidot ja tarkka taloudenpito tyytymistä vähään ja lasten tarpeiden laittaminen etusijalle.	köyhyys on nöyryyttävää, kaventaa valinnan mahdollisuuksia ja rajoittaa itsensä aräämisoikeutta	isovanhemmat, sisko, lasten harrastuspiirit	parempituloiset	yhteiskunta (mahdollisti opiskelun aikuiselle).		toive ja usko paremmasta tulevaisuudesta.	lapset saavat harrastaa (harrastuksista ei ole tingitty). Lemmit. Lapset perivät kyvyn selvittää arjesta luovasti ja kyvyn iloita elämästä.	

KRIITIKOT									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYHDEN ISKU - TAPAHTUMA
M_14						yhteiskunnan valtaeliitti, tuki- ja palvelujärjestelmä, ammattiliito, kirkko, työnantaja, kaikki!	ei tietoa	ei mainintaa puoliososta	
M_3	sitkeä, eikä anna periksi. Kielätytty alistumasta henkiseen köyhyteen.		perhe			yhteiskunta, isot yritykset, ammattiliitot	ei tietoa	ei mainintaa puoliososta	

KURJAT									
KIRJOITUS	LUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	EPÄLUOTTAMUS ITSEEN JA SELVIYTYMISEEN	LUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	EPÄLUOTTAMUS KANSSAIHMISIIN	LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	EPÄLUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN JA KOLLEKTIVEIHIN	LUOTTAMUS TULEVAISUUTEEN	MUUTA	KÖYHYDEN ISKU - TAPAHTUMA
N_119	ekologinen kuluttaja	köyhyys kuluttaa, ei jaksakaan olla niin hyvä vanhempi, kuin haluaisi	anoppi	epäluottamus lainanottajiin (maksavat takaukset), paremmin toimeen tulevat	velkaneeraus		luottaa parempaan tulevaisuuteen kuitenkin	köyhä ilman "omaa syytään" - puolison takausvelat katkeroitavat	takausvelat
N_126	huumori ja irti arjesta (kirjasto) auttavat jaksamaan	epävarmuus tekee sairaaksi	isovanhemmat	ex-puoliso, työnantaja	kirjasto	yhteiskunta, sosiaalitoimi ja TE-toimi	huumori auttaa jaksamaan	uhrautuminen (töistä pois jääminen) erityislapsen hoidon turvaamiseksi, kirjasto. Toimeentulon varassa erosta lähtien.	sairaus, ero
N_128			puoliso, anoppi, sukulaiset	ex-puoliso	eläkepäätös, terapia, päiväkot	päätäjät, Kela	luottaa parempaan tulevaisuuteen kuitenkin	köyhä lapsuus, irrallaan muista ja eristäytymistä	väkivalta, ero
N_134	arjessa selviytymisen keinoja ja tarkka taloudenpito, ruos-takin tinkien	säästäminen ristiiriitaista - ei voi elää kuten haluaisi. Köyhyys kaventaa osallistumisen mahdollisuuksia (esim. työpaikka/koulutus ruokailu)	äiti	paremmin toimeentulevat sukulaiset		Kela		korvaamattomia palkkaa ei riitä seuraavaan palkkaan - jatkuva niukkuus	sairastuminen
N_146	arjessa selviytymisen keinoja, tarkka taloudenpito	niukka elämä hävitti elämästä ilon. Köyhän nöyryyttävä itsensä.	äiti	sosiaalinen elämä minimissä		sosiaalitoimisto			lomaus. Pvrakojen myöhästymisen kaatoi tarkasti suunnitellun talouden.
N_31	sitkeys	joskus epätoivon hetkellä miettinyt luovuttamista	äiti, sukulaiset	paremmin toimeentulevat		yhteiskunta, sosiaalitoimi, Kela, TE-toimi		kotiäiti	sairaus, epätoivo
N_37	taitoja elää taloudellisesti	välillä epävarmuutta selviytymisestä	puoliso			tukijärjestelmä	tulevaisuuteen luottaminen vaikeaa	köyhä lapsuus, luonto ja kirjasto tärkeitä	
N_68	tarkka taloudenpito, kykyä löytää ilmaista elämänsä säilytystä, virkistystä	toivottomuus tilanteen parantamista, pelko ylimääräisistä menoista	toiset köyhät			byrokratia, sosiaalitoimi		toivottomuus ja kurjuus. Lemikki tärkeä, samoin metsä ja luonto. Kirjat	sairaus
N_88	arjen taitoja, tarkka taloudenpito. Sinnikkyyttä, maksusuunnitelmiä teko.	asioiden sotkeutuminen, laskujen mm. vuokrat rästiintymisen	puoliso	puoliso	perintätoimisto, sosiaalitoimi, neuvola	tukijärjestelmä, sosiaalitoimisto	arki normalisoitui, mutta ei näe valoisana tulevaisuuttakaan. Työttömänä olemisen kannattavampaa kuin töihin lähteminen.	parisuhde köyhydyttää	ensisijaisen etuuden puute, luotot, rästi, työttömyys
N_91		hometalon ostajan kärsimyskirjoitus	äiti	asunnon myyjä, välittäjä, lakimies, lakimies)		kunnan asuntotoimi	toivoo oikeuden toteutuvan		